

Geographies t u d Planning Tourism s

■ Year: **2023** ■ Volume:**3** ■ Issue:**1 (June)**

Geographies**S**
t
u
d
Planning
Tourism
S

Editors

Emine Cihangir, PhD, Editor-in-Chief (Van Yuzuncu Yil University, Türkiye)

Kübra Cihangir-Çamur, PhD (Gazi University, Türkiye)

Mehmet Şeremet, PhD, (Van Yuzuncu Yil University, Türkiye)

Editorial Board Members

Alan Marvell (University of Gloucestershire, UK)

Ayşe Collins (Bilkent University, Türkiye)

Doğan Dursun (Atatürk University, Türkiye)

Doğan Gürsoy (Washington State University, USA)

Hilal Erkuş (Akdeniz University, Türkiye)

Kenneth Lynch (University of Gloucestershire, UK)

Martin Haigh (Oxford Brookes University, UK)

Michael Hall (University of Canterbury, New Zealand)

Muzzo Uysal (The University of Massachusetts Amherst, USA)

Tuba İnal-Çekiç (Humboldt University of Berlin, Germany)

Sectorial Advisory Board Members

Ali Yağmur (CEO, Caria Hotels)

Cüneyt Mengü, PhD (Mercan Tourism Inc.) *Anısına Saygıyla...*

Cüneyt Sağdıç, MSc (Columnist / Kultur Tourism & Travel Co.)

Necati Uysal (Professional Planner, Coordinator of Egeplan Planning Inc.)

Foreign Language Editor

Sezen Arslan, PhD (Van Yuzuncu Yil University, Türkiye)

Social Media Editors

Özlem Demirhan, MA

Ramazan Okudum, PhD (Van Yuzuncu Yil University, Türkiye)

Editorial Asistans

Ahmet Burak Kaya, PhDc (Atatürk University, Türkiye)

Emre Karaduman, PhDc (Nevşehir University, Türkiye)

Ezgi Bayram-Öz (Van Yuzuncu Yil University, Türkiye)

The Print Editor

Kadir Başak

All listed in alphabetical order.

GPTStudioS is a peer-reviewed international journal, publishing two-issue a year (June/December). GPTStudioS has been published online in English.

Although it is a peer-review academic journal, the authors have complete responsibility for the content of the papers.

ISSN

2791-7460

Journal's website

www.gpt-studios.org

e-mail & social media

 gptsjournal@gmail.com

 @GPT_Studios

 gptstudios

Indexes

Directory of Research Journals Indexing

Türkiye Tourism Indexing

ResearchBib

EuroPub

ASOS index

CABI

Road

OJOP

Geographies, Planning & Tourism StudioS

Content

Pages

Editorial

I-VI

Research Articles

Burcu Arıkan

A Mode of Space Production in the Nineteenth Century: Parceling (İfraz) as a Method of Land Commodification and Urbanization in Late Ottoman Empire

07-23

Ondokuzuncu Yüzyılda Bir Mekan Üretim Tarzı: Geç Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir Arazi Metalaştırma ve Kentleşme Yöntemi Olarak Parselasyon (İfraz)

Hatice Cansu Cesur
Emel Karakaya-Ayalp

Muğla Karabağlar Yaylası'nın Kadim Üretim ve Peyzaj Değerlerinin Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

24-39

Evaluation of Ancient Production and Landscape Values of Muğla Karabağlar Plateau in the Framework of World Cultural Landscape Heritage Areas

Özlem Yıldırım
Eren Altunbağ
Oğuzhan Tınmaz
Hakan Yılmaz

Gastronomi Turizminin Şehir Pazarlamasına Etkisi: Üsküdar Gastronomi Sokağı İstanbul İli Örneği

40-49

The Effect of Gastronomy Tourism on City Marketing: The Case of Üsküdar Gastronomy Street İstanbul

Review Article

Mehdi Roshani
Kübra Cihangir-Çamur

A Systematic Review of Multidimensional Urban Poverty and Deprivation Indicators

50-69

Çok Boyutlu Kentsel Yoksulluk ve Yoksunluk Göstergelerine Yönelik Sistemik Bir İnceleme

Ozlem Ozdemir

Women Entrepreneurship in Tourism Industry; General Outlook of Turkey

70-75

Turizm Endüstrisinde Kadın Girişimciliği; Türkiye'nin Genel Görünümü

Editorial

The Melting Pot of Geography, Planning, and Tourism: GPTStudioS... Summer 2023

We are happy to share with you the first issue of GPTStudioS in its third year. This issue includes three research articles and two reviews. The articles that we think will be of interest to you in this issue are as follows: "A Mode of Space Production in the Nineteenth Century: Parceling (ifraz) as a Method of Land Commodification and Urbanization in Late Ottoman Empire", "Evaluation of Ancient Production and Landscape Values of Muğla Karabağlar Plateau in the Framework of World Cultural Landscape Heritage Areas", "The Effect of Gastronomy Tourism on City Marketing: The Case of Üsküdar Gastronomy Street İstanbul", "A Systematic Review of Multidimensional Urban Poverty and Deprivation Indicators", "Women Entrepreneurship in Tourism Industry; General Outlook of Turkey".

- The first paper is from the field of urban history, by a independent researcher Burcu Arıkan, revealing the role of parceling (ifraz) as a main method of space production and land commodification in 19th century Ottoman Empire. This paper aims to contribute to Ottoman historiography through displaying the integration of Ottoman Empire to the rising capitalism through land commodification and widen the scope of urban historiography through scrutinizing the role of capitalism with a historical materialistic approach in order to go beyond discursive approaches based on modernization, westernization etc.
- In the second research is by Cesur & Karakaya-Ayalp is to evaluate Muğla Karabağlar Plateau in the scope of Cultural Landscapes of the UNESCO World Cultural Heritage List criteria with the Plateau's semi-rural cultural landscape specificities, micro-climatic qualifications, and sensitive ecosystem character. Therefore, in the research, the answer to the question of "which criteria are sought in the possible candidacy process of Muğla Karabağlar Plateau, as a sensitive ecosystem, a living and agricultural production area with a unique cultural and architectural identity, to Cultural Landscapes of the UNESCO World Cultural Heritage List are relevant?" is asked. The results of the research reveal that Muğla Karabağlar Plateau has a valuable potential for Cultural Landscapes of the UNESCO World Cultural Heritage List candidacy with its micro climatic conditions, cultural landscape, local biodiversity, endemic species, agricultural biodiversity, and rural architectural typology.
- The third article is from the field of tourism by Yıldırım, Altunbağ, Tınmaz and Yılmaz, in this study the relationship between gastronomy tourism and city marketing was examined by the literature review method and detailed information was given about Üsküdar Gastronomy Street in the city of İstanbul. After the observation, a total of 63 businesses were reached on Üsküdar Gastronomy Street, which started operating in 2022 and is 250 meters long, and it has been determined that 31 of them are not gastronomy businesses and 32 of them are businesses that host gastronomic products. As a result of the research, the positive and negative aspects of Gastronomy Street were examined and the results and suggestions were presented.

• The fourth article is by Roshani and Cihangir-Çamur and from the city and regional planning field: A Systematic Analysis of Multidimensional Urban Poverty and Deprivation Indicators. Rapid population growth, fast and uncontrolled urbanization leads to an increase in poverty in densely populated urban areas and may even exacerbate urban deprivation. Accurate measurement of poverty and deprivation in urban areas serves development of effective policies and assessing-alleviating social and economic inequalities. In this study to analyze how scientific literature is addressing the measurement of multidimensional poverty and deprivation to tackle such urban challenges, a systematic review following the PRISMA guidelines was performed in the Web of Science and Scopus databases. After screening according to inclusion criteria, 49 studies were identified that analyzed poverty and deprivation indicators in an urban context. Among these selected studies, most of them were utilizing Alkire-Foster (AF) method for measuring and evaluating the non-monetary dimension of poverty and deprivation. However, this review also highlighted that there appears to be a gap in the literature concerning the exploration of urban deprivation indicators in the context of urban planning and spatial dimensions.

• Finally, the fifth article is a review of women's entrepreneurship in the tourism sector in Turkey by Ozdemir. According to United Nations (UNWTO) Global Report on Women in Tourism (Ferguson et al., 2019), the majority of the tourism workforce worldwide is female; 54 per cent of people employed in tourism are women compared to 39 per cent in the broader economy. Over the past decade, Although women entrepreneurs have gained more education and experience, and more women are entering male-dominated occupations, the integration of women into positions of authority within business organisations has achieved only limited success. A high proportion of women are employed in the tourism area. However, their function in the sector is dominated by unskilled, low-paid jobs. In this study, women entrepreneurs' position in Turkey has been examined briefly to show their existence by considering their obstacles and challenges.

We would like to thank our esteemed colleagues for their contributions, and to the referees who contributed to successfully turning the studies into published articles by expending intensive and invaluable scientific effort and time. We would also like to thank the Editorial Team and the Copy-Editing Editor of the journal for their invaluable help and support.

Hoping that you will enjoy reading the studies GPTStudoS this issue and that they will make contributions to society and the universe of science.

Editors

Dr. Emine Cihangir

(Van Yüzüncü Yil University), eminecihangir@yyu.edu.tr

Dr. Kübra Cihangir-Çamur

(Gazi University), ccamurster@gmail.com

Dr. Mehmet Şeremet

(Van Yüzüncü Yil University), mseremet@yyu.edu.tr

June 2023/Ankara-Van

A Mode of Space Production in the Nineteenth Century: Parceling (İfraz) as a Method of Land Commodification and Urbanization in Late Ottoman Empire*

Ondokuzuncu Yüzyılda Bir Mekan Üretim Tarzı: Geç Osmanlı İmparatorluğu'nda Bir Arazi Metalaştırma ve Kentleşme Yöntemi Olarak Parselasyon (İfraz)

Burcu Arıkan^{ORCID}

Independent Researcher, İstanbul, ORCID: 0000-0001-5887-3486

Abstract / Öz

This paper deals with the urban space production of the nineteenth-century Ottoman Empire through the commodification of suburban lands via ifraz, namely division of land. Parceling through division of land is historically older than capitalist urbanization however in the capitalistic phase of urban history it is directly related with transforming land into a commodity. As in the universal examples, also in Ottoman case, ifraz is widely used to transform various types of lands into built areas and initiates capitalistic urbanization long before the larger scale urban plans were implemented. Behind the scenes of modernization and besides the after-fire master plans, or the urban renewal projects, a vast land turned into disposable commodities through ifraz. This commodity was mainly produced out of green areas, which means capitalism utilized infrastructure, providing neighborhoods in the nineteenth century. The fires were only exceptional practices of space production compared to the invasion of "empty" lands through privatization all around the empire. So, the state, investors and landowners were commodifying the environment, the farms, gardens, yards, and even the shores. It is also a tool of property transaction and facilitates establishing a network of roads, which is an essential part of modern urban planning and modern neighborhood establishment. Both the urbanization process of suburban areas and the commodification of natural landscape are important topics for research. The concept of ifraz contains the potential to understand diverse mechanisms of land transformation and widen urban historiography in its capitalist phase

Bu makale, on dokuzuncu yüzyıl Osmanlı İmparatorluğu'nun kentsel mekân üretimini, ifraz, yani arazi bölünmesi yoluyla birbirinden farklı pek çok arazinin metalaştırılması üzerinden ele almaktadır. İfraz yoluyla parselasyon tarihsel olarak kapitalist kentleşmeden eskidir ancak kent tarihinin kapitalist evresinde toprağın metaya dönüştürülmesiyle doğrudan ilişkilidir. Evrensel örneklerde olduğu gibi Osmanlı örneğinde de ifraz, çeşitli arazi türlerini imara açmak için yaygın olarak kullanılır ve büyük ölçekli kent planları uygulanmadan önce kapitalist kentleşmeyi başlatmıştır. Modernleşmenin perde arkasında, yangın sonrası üretilen nazım imar planları ya da kentsel yenileme projelerinin yanı sıra, ifraz yoluyla geniş bir coğrafyada araziler satışa ve imara açılmıştır. Çoğunlukla yeşil alanlar yapılaşmaya açılmıştır ve kapitalizm modern altyapıyı da kullanarak on dokuzuncu yüzyılın modern mahallelerini oluşturur. İmparatorluğun dört bir yanında parselasyon yoluyla boş arazilerin özelleştirilmesi ve imara açılması ortaya çıktığında yangın sonrası planlamalar görece istisnai mekân üretim pratikleri olarak kalır. Özetle devlet, yatırımcılar ve toprak sahipleri çevreyi, çiftlikleri, bahçeleri, avluları ve hatta kıyıları hızla daha geniş bir alanda etkili olacak şekilde kentleşmeye açmıştır ve bunun için temel olarak ifraz yöntemini kullanmışlardır. İfraz aynı zamanda bir mülkiyet transferi, aracıdır ve modern şehir planlamasının ve modern mahalle kuruluşunun önemli bir parçası olan yol ağının kurulmasını da kolaylaştırır. Bu makale Tanzimat döneminde ifrazın kullanımı üzerine genel bir çerçeve oluşturmayı amaçlamaktadır. Ancak ifraz, hem çeperin kentleşme süreci hem de doğanın metalaşması açısından önemli bir araştırma başlığıdır ve daha kapsamlı çalışılması kent tarihi açısından oldukça önemlidir. İfraz kavramı, arazi dönüşümünün farklı mekanizmalarını anlama ve kent tarihi yazımını kapitalizm ile birlikte anlama ve genişletmeye dair büyük bir potansiyel taşımaktadır.

To cite: Arıkan, B. (2023). A mode of space production in the nineteenth century: Parceling (İfraz) as a method of land commodification and urbanization in Late Ottoman Empire. *Geographies, Planning & Tourism Studios*, 3(1): 07-23 <https://doi.org/10.5505/gpts.2023.83997>

Article Info/Makale Bilgisi

Received : 29.05.2023

Accepted : 29.06.2023

Keywords

İfraz
Capitalism
Urbanization
Parceling
Urban Planning

Anahtar Kelimeler

İfraz
Kapitalizm
Kentleşme
Parselasyon
Planlama

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar

B. Arıkan:
burcu.arkn@gmail.com

1. Introduction

This paper deals with the urban space production of the nineteenth-century Ottoman Empire through the commodification of suburban lands via parceling. Parceling is an important method of urbanization in capitalistic phase of urban history as it is directly related with transforming land into a commodity. In the context of this research a specific mode of space production called ifraz will be scrutinized. İfraz is the Ottoman term for division

* This article was produced by rearranging and expanding the master's dissertation "A Mode of Production of Space in the Nineteenth Century: İcadiye Mahallesi as an Example of Allotment", Boğaziçi University.

of land into parcels. It is widely used to transform various types of lands into built areas and initiates capitalistic urbanization long before the larger scale urban plans were implemented. It is also a tool of property transaction and facilitates establishing a network of roads, which is an essential part of modern urban planning. Based on archival research, it is understood that in the nineteenth century Ottoman empire, ifraz works in order to establish modern neighborhoods with their streets and infrastructure.

Before displaying archival research and findings, a discussion on urban historiography will be conducted in order to open up new questions. Also, relation between property transformations and urbanization will be discussed with reference to existing literature. Afterwards findings will be discussed in order to scrutinize this method of space production in addition to master plans of twentieth century, claiming that ifraz is a method which is partial, fragmented and but wider in effect in 19th century urbanization.

2. Research Methodology

This research on Prime Ministry Ottoman Digital Archive (PMO-Başbakanlık Osmanlı Arşivleri (BOA)) consists of petitions, state documents, namely correspondences between various participants/ actors of space production. A few cadastral maps will also be referred to visualize the parceling method. I will refer to an inventory consisting of 590 documents demonstrating the transliterated summaries. This method of using only summaries that are found out as a result of searching the keyword “parça parça” which means “piece by piece” that is used for ifraz/ land division, will serve to obtain an overall perspective revealing a general pattern of land transformations, transactions and neighborhood establishment mechanism derived from parceling. These are mainly petitions related to dividing the land into plots and selling. This paper is a part of a larger master thesis project that also focuses on a case study that covers how ifraz works in detail (Arıkan, 2021). This second part of the research is based on an archival study carried out between 2019-2021 based on documents in Ottoman, which were transliterated by the researcher. In the boundaries of this paper, this case study will be referred as one of the examples. This paper is based on the first part of the archival research, which is a set of all digital transliterated summaries of the documents related with parceling. This method is preferred to construct a larger scale frame both in time and space, in order to reveal the historical context of parceling.

3. Historiography of the “Backstage” Of Urbanization: Redefining the Norm and Exception through Material Conditions

“Now let us consider for a moment any given space, any ‘interval’ provided that it is not empty. Such a space contains things yet is not itself a thing or material ‘object.’ Is it then a floating ‘medium,’ a simple abstraction, or a ‘pure’ form? No - precisely because it has content. We have already been led to the conclusion that any space implies, contains, and dissimulates social relationships -and this despite the fact that space is not a thing but rather a set of relations between things (objects and products)” (Lefebvre, 1991, pp. 82-83).

Remembering Lefebvre’s (1991) triad of space (perceived, conceived, and lived); master plan drawings convey the designed space mainly, which is called representations of space. He emphasizes the gap between the abstraction and the content by also reminding the relations that space embodies (Lefebvre, 1991). That remark provides the historian a wider and extensive perspective on the knowledge of spatial practice, the lived and the perceived aspects of the space by the inhabitants, which will lead to a better understanding of the space itself. Based on the history below approach based on the Marxist tradition, Lefebvre’s contribution is vital in avoiding being stuck in definitions such as Islamic City.

“The liberal world view was inseparable from a vocabulary of European domination over non-European areas in the latter part of the nineteenth century and the twentieth century. This vocabulary represents the dichotomous perception of social reality, which characterized the liberal perspective, and echoes the spatial bifurcation between Europe (the West) and non-Europe (the East). European history is cast as the privileged domain of exchange of private property, of circumscribed state presence, and of the rule of law. Non-European history, by contrast, describes a sphere of stunted commercial development or economic stagnation, of despotic states, and of the absence of law” (İslamoğlu, 2001, p.6).

It is crucial to “go beyond the binary perception of the Eastern and Western histories” (İslamoğlu, 2001) and correct the fixations over analyzing the East and how this view dominates urban history. That ideologically distorted approach detaches urbanization from its relation with the capital, limits it to a idealistic state projects without people’s involvement, and restrain urbanization in the apolitical discourse of modernism. Kentel (2018), in his Ph.D. dissertation, criticizes the urban histories based on “sociability and stylistic narratives of architectural history” and the conceptualization of urban processes “as a symptom of nineteenth-century Ottoman modernity and cosmopolitanism.” He emphasizes this through warning against limiting analysis of space with the face values of the elite texts, maps, or architectural façades. His criticism relies on restraining urban historiography on that kind of source, so the triad that makes up space is lacking in that kind of superficial approach.

In the development of capitalism, cadastral activities or “planning” is a tool of the commodification of space that also functions to collect tax and fix land use rights (Kaya, 2016). The assumed economic stagnation (İslamoğlu, 2001) of the East, namely the Ottoman Empire İslamoğlu points out, perhaps demonstrates itself mainly in the field of the urban economy. This deficient and inaccurate reading of space is related with the Kentel’s (2019), criticism of relying merely on maps to understand planning and ignoring the material conditions and relations that makes up those representations of space.

The Empire’s integration to capitalism is similar to Europe; however, main stream historiography covers Ottoman urbanization as a mere mimicry of “West” in a formal and discursive level. And this led to the conclusion that the rise of capitalism, urbanization, and centralization did not affect Ottoman landscapes as their European counterparts. Terzibaşoğlu (2006) compares the Ottoman case with the European property transformation cases and places it in a more universal land privatization context. He emphasizes that the applications and regulations of the nineteenth century are too extensive to be bracketed in a conception like the “Tanzimat era.” He conceptualizes the period as the first wave of privatization in a broader sense in terms of geography.

In parallel with Terzibaşoğlu’s effort to bring forward a materialistic approach as an alternative to the Tanzimat era discourse, Akyürek (2012) defines Tanzimat intellectuals and bureaucrats as the subjects with power to reproduce, supervise and utilize the Western discourse through constructing a set of knowledge as a tool of power. According to Akyürek (2012), the texts Tanzimat intellectuals produced as a representation of the Western cities was strongly related to the way they perceive and could not perceive the European city realities. They were framing their observations to transfer to the Ottoman atmosphere as a transformative suggestion. This critic is essential in terms of expanding the discussions on Ottoman historiography. Mundy and Smith (2013) suggest that historiography in the Turkish language, namely post-Republican, also neglects the seventeenth, eighteenth, and early nineteenth centuries which constitute the backbone of Tanzimat legal reforms. This ignorance leads to a lack of continuity, and it also facilitate hindering the continuous rising of capitalism and Empire’s process of integration. So that “narrative of modernization with orientalist tones,” as Kentel (2018) defines, is too much related with the motive of hiding capitalism in the urban history. It should be noted that Tanzimat reforms were not totally irrelevant with westernization thoughts, however problem related with urban historiography is that Tanzimat is handled as an abstract, discursive project that governs the nineteenth century urbanism. Tanzimat texts were intentionally constructed for the service of a political and economic agenda. The “technical rationality that aimed to create order by geometry” (Güçlü, 2017) was elaborated in a stylistic modernization tone rather than the commodification of land. This kind of narrative serves defining Tanzimat as an exceptional period. This conception also leads to an understanding of Ottoman urbanization as a discursive and sui generis project rather than being a phase and example of capitalism that spreads in time and space. Hence, master plans produced and implemented after big fires are also covered as a miraculous opportunity for Tanzimat elites –detached from their relations with capital and property- to implement their ideas on the city.

Yerolympos (1996a) emphasized the fact that Thessaloniki would undergo this kind of transformation regardless of the fire, due to the specific historical context, but the fire crated an empty space and eliminated “obstacles” to throw away the old urban structure and facilitated the implementation of the new plan. Her argument can be extended for the Ottoman geography in general. Kaya (2016) mentions that urban fires provided a tabula rasa for the cadastral activities, a crucial component of the new property and tax regime. Many cities had recovered from fires through familiar spatial patterns however capitalistic urbanization was introducing its specific space production. Thessaloniki also suffered from fires for centuries but only in the special historical context of nineteenth century capitalistic urbanization, it was being rebuilt in a way that facilitates penetration of European capital as an important motive for public works in the cities and country side. 1917 fire destroyed a zone of 128 hectares and this, within the historical context of modern urbanization, set a clean break with the long centuries spatial pattern of growth and evolution (Yerolympos, 1996a).

4. The Age of Property, Recording, and Dissolving of Land into a Commodity: İfraz Method

“The property was no longer defined in relation to the revenues derived from land but in relation to the title to the land. This meant the end of multiplicity of claims on a single plot of land and the exclusion of many overlapping rights such as rights to passage, poaching, and grazing on a single plot, a transformation from multiple overlapping rights to individual rights. In parallel, the communal rights the nomads and the settled peasantry had on pastures, forests, and village commons, as well as the ill-defined proprietorship rights of the vakıf administrations on landed property were all in a process of erosion to the benefit of individual title a use, a transformation from communal to individual rights” (Terzibaşoğlu, 2001).

The English case of enclosure and German case of Teilung and Verkopplung are well-known examples of the land regime-changing methods (Terzibaşoğlu, 2006). However, for the Ottoman urban historiography, mostly state projects or master plans had been examined as the basis of urbanization. In the Ottoman context, those concepts correspond to the terms ifraz and tevhid, and are widely used as tools of property transformations. Post-fire applications or master plans are crucial in understanding transformation of urban settings/ centers; however, for the suburban areas or empty landscapes especially ifraz is an essential keyword to trace.

There is a crucial difference between the different conditions ifraz and tevhid occurred and their different results. For instance, the case of Palestine demonstrates a transformation through tevhid and the creation of large land ownerships of urban effendis/ absentee landlords which facilitated the colonialization (Terzibaşoğlu, 2001). In contrast, during the same period, the Anatolian story is mainly dominated by examples of ifraz that resulted in smaller, fragmented ownership patterns. Terzibaşoğlu (2001) also emphasizes that the outcome of struggles on land varied according to the existing ways of land use and forms of property and the local balance of power. Residents of Kavala, particularly merchants, demanded the land to be divided into small plots in order to prevent monopoly of few landlords. Their concern was about potential speculation on land prices. However, urbanization and parceling was transforming unproductive land into a source of profit (Yerolympos, 1996b).

Different than master plan implementation, ifraz enabled neighborhood formation with the involvement of inhabitants. Central control of the area and its economy was an important result of master plan (Yerolympos, 1996b). First step of Thessaloniki master plan process was to prohibit land owners to rebuild on their plots, because this method necessitated uniting all land in question and re-dividing it. This is also a kind of parceling however what I mention as “ifraz method” is related with parceling empty lands which were not open to construction without a large scale and central plan. Master plan uses parceling as a tool to divide land, but commodifying land through parceling in a fragmented manner is different than that. Master plan also includes extension of the urban area in several directions but this extension is predetermined within the plan. However, the ifraz method this paper examines occurs in a partial manner in order to establish new neighborhoods in various parts of the empire.

“Urban land was no longer the traditional community area, but had become primarily a form of capital and the object of private speculation. The application of city planning procedures led to the reinforcement of capitalist tendencies in the possession of urban space, with the support of a state which was becoming increasingly interventionist, but with no attempt to deepen social reforms. In short, a major alliance between the State and the urban land owners was implicitly forged and has never been contested; in order to assure their support, the State would not attempt to control land speculation, thus condemning to paralysis all urban planning institutions and local authorities’ efforts” (Yerolympos, 1996b)

The property was, in its essence was the monopoly of some people on earth, excluding the others and transforming the land into a financial form (Marx, 1992). He adds that even the water was monopolized as long as it was part and parcel of the land. In this context, legal opinion was executed just like it would be in another context related to any other commodity. Both modern infrastructure and the Tanzimat regulations were capitalism’s tools for colonizing the earth into private property, an investment circulating in the market (Marx, 1992). Kaya (2016) also depicts Tanzimat Edict itself as a text opening the era of private property. He also emphasizes the strong relations between property transformations with the transformations in tax system and state bureaucracy. Yerasimos (1992) extends the aim of Tanzimat reforms and urbanization related with the reforms through the aim of control over the

space and over society in general. Also recording the property through cadastral activities was part of the aim of a centralized control.

Güçlü (2017) states that the line between the absolute space of private property and the social space is contested and the tensions are reflected in the built environment. Also, Mitchell (2014) reminds that capital and infrastructure share a long history. In the nineteenth century, their long-lasting relation gave rise to a new political and economic power. He reminds the connection of colonization and construction of urban infrastructure and the historical juxtaposition of modern banking and the expansion of finance capital through the very materiality of iron, steel, copper, lead, and concrete as construction materials.

“Each wave of human development seems to be set in motion by a new energy system, each requiring an infrastructure that reshapes collective life, connecting humans to a new technical grids and natural forces” (Mitchell, 2014).

“This conception implies that built environments reflect different modes of production. In a society that is increasingly becoming capitalist, the elements of the built environment assume a commodity form. That is to say those streets, for instance, as the basic layouts of a city, become commodities” (Güçlü, 2017, p.8).

In an age in which city planning was one of the most crucial tools of circulation and realization of the capital (Güçlü, 2017), property relations are the backbone of urbanization. So, the focus on formal modernization should be dissolved, and land covering the vast geography of the Empire should be studied on the basis of commodification. Elaborating on that conception of the land, the buildings, and even the streets as commodities will open up a new perspective that will shed light on the biases mentioned in the introduction of the thesis regarding urban historiography.

“Thessaloniki was credited with a metropolitan role, foreign experts and city planners were called in, and the attempt was made to mobilize the city’s full economic capacity. The planning scheme was designed, publicized and carried out as if it was a business enterprise. For the first time in Greece the game of motivating land speculation was played out from start to finish consciously and successfully, by the state as it is sole originator” (Yerolympos, 1998)

Even though state established Property Owner’s association to manage land speculation and regulate the process, land owners and investors could manipulate the plan and achieved to reduce open space ratio from 50% to 42% and also building land was subdivided into smaller individual plots. Even though state established Property Owner’s association to manage land speculation and regulate the process, land owners and investors could manipulate the plan and achieved to reduce open space ratio from 50% to 42% and also building land was subdivided into smaller individual plots. Yerolympos (1996a) emphasizes that the state acted as arbitrator among individuals and between the privates and community. Despite the fact that the state, through local parceling or through master plan, aimed to gain absolute control over space, the land owners and investors always achieved to be a part of the process. As master plan is also a tool of land commodification, landowners and investors demanded smaller plots for in order to prevent monopoly over land.

An example of the expansion of bureaucratic control over land is the 1858 regulation of the Sixth District Municipality of Galata and Pera (Kaya & Terzibaşoğlu, 2009), which cancels the imams and muhtars in rental management and paperwork authorizing the municipality and Evkaf Nezareti¹. It transferred interpersonal relations on land issues to the Evkaf Nezareti to create central control over taxation (Kaya & Terzibaşoğlu, 2009). Beforehand in 1826, Evkaf-ı Hümâyûn Nezareti² had been established with the intention of gain control over the waqfs (Güçlü, 2009). The Nezaret replaced trustees who were the chief actors in waqf administration with state officials: “The expanding bureaucracy and deepening documentation within the body of the Nezaret mark the administrative and institutional constitution of a new waqf regime” (Güçlü, 2009).

¹ Evkaf-ı Hümâyûn Nezareti: Misitry of Waqfs

² Evkaf-ı Hümâyûn Nezareti: Misitry of Waqfs

“The development of the icâreteyn system from the sixteenth century onwards can also be reevaluated as the product of a pragmatist state in shaping laws and responsive to social and economic necessities. In other words, the state employed the icâreteyn system not at the expense of the rule that long-term leasing was non-şer’i, but by legalizing it based on necessity, usually resulting from fires” (Güçlü, 2009).

According to Güçlü (2009), transition of the land regime also included assimilating waqf property into mîrî category: “These changes aimed to increase agricultural production and enhance real estate values along with unlimited circulation of waqf and mîrî property in the economic sphere.” She points out the gradual development of private property through expanding the period of rents³. The introduction of longer terms in renting waqf property the expansion of inheritance rights (Güçlü, 2009), are also related with the gradual centralization in waqf administration and the transformation of property relations.

Another problem is the conception of individual ownership that led to a blurring of the context: “Individual ownership represented an abstraction of the property of the individual from the web of multiple entitlements to revenues from land and the diverse, shared claims over land use.” (Güçlü, 2009). The phrase “looking through the land” Terzibaşoğlu (2006) introduces is vital to change the mindset from state view to the social actors. The point Pinon makes is crucial to question the order of events, namely the de facto and de jure concerning the state and the landowner:

Güçlü (2018) explains how capitalist modernity provides itself through the discourses of public good, justice, honor, etc., to the context of urban remediation. Through such concepts, even the conflicts with the Hanafi law can be exceeded utilizing the necessities of the public. Those are also essential highlights in reading the documents to grasp the appropriations of the law by discourses for the sake of private property or capitalist urbanization.

Discussions on law and practice are meaningful in terms of the contribution of public into the production of space and the tension between de facto and de jure (Thompson, 2013). Urban historians should consider that laws or regulations and application have complex relations shaped by the state and the other social actors. Kark (2017) also claims that de facto land privatization afterwards became de jure privatization. Ottoman Law was not a solid, merely religion-oriented one. Instead, it demonstrates intricate relations with the circulation of the capital and actors in that process.

5. Expanding the Urban Historiography through ifraz

“Landowners never miss an opportunity to profit from their landholdings, and real estate investors exploit the chance to buy up cheap agricultural land and sell it at a much higher price. The possibility of easy and immediate profit turns owners into entrepreneurs: since this was favored by the public authority, for a long time it limited its function to the encounter- agreement and control of private initiative. Public administration adopted the same method to increase land value, either directly or through registered intermediary agents” (Pinon, 1998).

So looking through the land, negations and conflicts arose not in a linear manner and they include various class conflicts. It is not a coincidence, as Neumann reminds us, that upper-class elites, bankers, sarrafs, and landowners were the actors who established the municipal organizations of the nineteenth century (Neumann, 2011). The institution of municipality that imply “localization” was actually the tool of state centralization and penetration of capital through a vast geography, exceeding the old city centers. As Yerolympos (1998) states, capitalistic urbanization gave rise to a hegemonic group, a new urban stratum of tradesman, industrialists, bankers etc. So, the state’s aim of absolute control over space production had been challenged, but the capacity of people to “participate” was class based. This remark raises questions such as: Who can negotiate? Among the actors in the rivalry, who is most likely to define the new emerging structure? The history of both master plans and fragmented ifraz implementation is the history of the property owners and capitalists. As a result, the fires occurring in the poorest parts of the cities were deporting the renters. For example, in the case of Thessaloniki, 1700 families who totally lacked economic power had to abandon their districts (Yerolympos, 1996a). On the other hand, fires didn’t create the equal opportunity to the landowners in each case. Yanya residents complained that as İstanbulites gained land speculation on after fire parceling, their city lacked that potential.

³ She developed her MA research on analyzing the icareteyn system, which is a long-term rent mechanism.

As a result of discussions on urban historiography and its relation with property and class, it seems that reconstructing the Ottoman urbanization history necessitates various filters. First, assuming the post fire master plans as the milestone of capitalistic urbanization is a critical point to scrutinize. Secondly, focus on İstanbul as the locus of the Empire's urban history should be challenged. Also, the western conceptualization of the eastern spatial history and the liberal approach to urbanization in an immense sense making the capital relations less visible should be questioned. This can be achieved by discussing the changing modes of property and their effects on space production. Also elaborating urban space and urbanization with material conditions and relations will facilitate an approach that goes beyond map analysis. This way transformation of property with human and non-human actors of urbanization and material conditions can be revealed, which I refer to as the "backstage of urbanization." The mechanisms of establishment of "modern" neighborhoods in an Empire in merging with universal capitalism can reveal itself on the documents related to property transactions.

"The development of London in the eighteenth and nineteenth centuries, though based entirely on the subdivision of vast aristocratic properties through the long-term leases, has hardly been considered. In fact, parceling had been a private form of city planning that has never attracted the attention instead on the public politics of urban development at the municipal and national level" (Pinon, 1998, p.45).

İfraz, in that sense, provides an extensive potential to uncover land history, neighborhood formation, infrastructure planning and mainly, capitalistic urbanization. However, technically it is not possible to grasp this process through large scale master plan projects. The main source for explicating this method is the demand petitions of landowners for parceling and selling their lands. Andonova (2019) states that arzuhals, meaning the petitions, display many layers of information related to legal, social, economic, and bureaucratic sides of the land history. According to Andonova (2019), those letters of complaints, demands, or objections serve as a basis for reconstructing Ottoman land history. Her focus is on the seventeenth and eighteenth centuries, where cadastral recording tradition is less intense; however, it is also valid for the nineteenth century as the beginning of massive land documentation. Even though the nineteenth century is marked with cadastral activities, it was only the beginning of a process. So, the primary, reliable, and detailed data remained to be in the written documents. Kaya and Terzibaşoğlu (2009), suggest that in the second half of the nineteenth century, the state gave utmost importance to the cadastral surveys beginning with the establishment of the Tahrir-i Emlak Nezareti in 1858, and pilot areas of implementation such as Bursa (1858), Yanya (1858) and Beirut (1862) and after the 1860s in İstanbul. However, they also remind that mapping was an expensive process, and main data was still on record books containing written data. This is why focusing on large-scale maps can lead one to focus on a very narrow part of urban history, which is, in my opinion, can be the reason why parceling was neglected, although it is a widely used technique.

Starting with the establishment of Tahrir-i Emlak Nezareti⁴ and the pilot applications, an experience on recording the urban land was gained, and this experience had been transformed to the text of Tahrir-i Nüfus ve Emlak Nizamnamesi⁵ in 1860. Those regulations on cities and towns were expanded to the rural areas in 1866, and in 1864 Tuna province became a pilot area of a provincial Nizamname text. Then in 1867, finally a General Province Regulation⁶ was written.

The primary purposes of those regulations were to record land ownership and define land value so they would be the base for the future transactions, privatization of land and the expansion of tax extraction from the ground. For the capital city of İstanbul, the 1874 land register code⁷ was crucial. With the 1839 Tanzimat Edict and 1858 Land Code and those regulations mentioned above, nineteenth-century urbanization fits into a complex transition of land and bureaucracy of the Ottoman Empire (Kaya & Terzibaşoğlu, 2009).

In the end, this approach led to the abstraction of the urban space from the property and the web of power relations that produces space. Discourses of Tanzimat elites discussed above and the extensive usage of maps mostly prepared by Europeans have been main sources for the Ottoman historians. To elaborate the continuity, rupture, exception, or the norm from a more historical materialist perspective rather than the mere discursive/ formal one will overcome those problems.

⁴ Tahrir-i Emlak Nezareti: Ministry for recording the property transactions

⁵ Tahrir-i Nüfus ve Emlak Nizamnamesi: Legal arrangement for immovable properties

⁶ Genel Vilayet Nizamnamesi: Legal arrangement for administration of provinces

⁷ 1874 Land Register Code

In order to introduce parceling/ ifraz as a discussion in urban history I conducted archival research on property transactions covering the vast geography of the Empire in the nineteenth century. I will refer to an inventory consisting of transliterated summaries of 590 documents. Those summaries are the official records related with land/ division/ ifraz and all together they provide a general pattern of land transformations, transactions and neighborhood establishment mechanism derived from parceling. These are mainly official responds of the state to the demand petitions related with dividing the land into plots and selling. In the context of this paper, I will only demonstrate how wide ifraz was implemented geographically, how it worked as a mechanism to establish neighborhoods and kinds of lands that was commodified via ifraz⁸.

6. İfraz as a Tool of Space Production and Urbanization in the Nineteenth-Century

“Parceling involves subdividing private property (whether patrimonial, expropriated, or acquired for speculation) into lots to be sold or rented. It is phenomenon that affects the entire urban environment or any environment that is to become urbanized, including agricultural land or marshland on the outskirts of a city, abandoned industrial or military sites, areas such as gardens suitable for development, vast properties belonging to impoverished aristocratic families, abandoned convents or monasteries, and so forth” (Pinon, 1998, p.45).

Urbanization was a main tool of integration to capitalism of the Empire. Five hundred ninety documents were found in the digital Ottoman archive repeating “parça parça” (piece by piece) used with “ifrazına” (to be parceled) for various types of land such as garden, yard, forest, mansion plot, swamps, farms, fields, military lands, and even the slippery lands filled with the waves of the sea were to divide and sell. Therefore, the after-fire interventions and attempts for large-scale urban plans were only the tip of the iceberg. All types of land, all over the empire were under a rapid and continuous flow of ifraz, which was the backbone of nineteenth-century urbanization. As a result of the analysis of documents found in the archive his process begins from 1830s mainly in the capital city, İstanbul and spreads through the provinces (Table 1).

Tablo 1. Geographic distribution of ifraz all around Ottoman Empire in nineteenth century

Location	Number	Location	Number
İstanbul	260	Kolonya	1
İzmir	47	Belgrad	1
Samsun	25	Karaağaç (Edirne)	1
Üsküb	10	Bodrum	1
Sultaniye (Çanakkale)	9	Bağdad	1
Yanya/ Tırhala	8	Çeşme	1
Eyüp	6	Edirne/ Tekfurdağı	1
Mersin	5	Tuna	1
Aydın	5	Nazilli	1
Urla	4	Musul	1
Kudüs	4	Suriye	1
Kesriye Sancağı	4	Trabzon	1
Aksaray	3	Mihalgazi (Eskişehir)	1
Bursa	3	Măcin-Brăila arası (Romanya)	1
Beyrut	3	Hacıoğlu Pazarcığı (Dobriç/ Bulgar-istan)	1
Akşehir	2	Adapazarı	1
Adana	2	Kalkandelen/ Tetova (Bulgaristan)	1
Drama	2	Kosova	1
Akhisar	2	Kandiye	1
Karahisar	2	Mihaliç/ Karacabey (Bursa)	1
Sofya/Saruhan	2	Midilli	1
Karagömrük	2	Mudanya	1
Ayazmend (Karesi Sancağı)(Altınova)	2	Manisa	1

⁸ For a detailed midro analysis on a case study, in my master's thesis I examined establishment of İcadiye neighborhood in detail (Arıkan, 2021)

Basra	2	Kıbrıs	1
Kavala	2	Kayseri	1
Bağdat	2	Filibe	1
Gelibolu	1	Selanik	1
Taşkasab	1	Musul	1
Hüdeavendigâr	1	Batum	1
Düzce	1	Erzincan	1
		Zonguldak	1

Source: This table is created by the author with the data from Prime Ministry Ottoman Digital Archives

In İstanbul, Kadıköy, Bakırköy and Üsküdar districts are the main nodes of parcellation in the beginning and through the nineteenth century, all suburbs are also effected (Table 2).

Tablo 2. Geographic distribution of ifraz in İstanbul, the capital city of Ottoman Empire in nineteenth century

Yer	Sayı	Yer	Sayı
Kadıköy	43	Bebek	2
Bakırköy (Makriköy)	35	Adalar	2
Üsküdar	20	Anadolu Hisarı/ Küçüksu	2
Büyükdere	12	Hobyar	2
Küçükçekmece/ Ayastefanos	11	Horhor	1
Beşiktaş	10	Çengelköy	1
Edirnekapı ve harici	10	Süleymaniye	1
Kartal	7	Dersaadet	1
Kasımpaşa	7	Yeniköy	1
Arnavutköy	6	Paşalimanı	1
Ortaköy	6	Sakızağacı	1
Sarıyer/ Yenimahalle	6	Büyükçekmece	1
Tatavla	5	Teşvikiye	1
İstinye	5	Topkapı/harici	1
Silivrikapı/dışı	5	Hasköy	1
Mirgün (Emirgan)	5	Unkapanı	1
Feriköy	4	Balat	1
Fatih	4	Çatalca	1
Maçka	3	Sulukule	1
Beykoz	3	Beylerbeyi	1
Paşabahçe	3	Çamlıca	1
Cerrahpaşa	3	Fındıklı	1
Kumkapı	2	Vezneciler	1
Kireçburnu	2	Maltepe	1
Mevlevihane	2	Beyoğlu Altunizade	1
Göksu	2	Yenibosna	1
Hasköy	2	Rumeli hisarı	1
Kumkapı	2	Tarabya	1
Sultanahmet	2	Zeyrek	1

Source: This table is created by the author with the data from Prime Ministry Ottoman Digital Archives

Terzibaşoğlu (2013) points out the difficulty of writing land history since “many of the files are incomplete, that is, one file contains information only on some part of a dispute, and it is in most cases impossible to go through the history of a conflict from start to finish in one file”. However, regarding this set of documents, I am not after complete stories of specific cases. Instead, I am interested in a pattern that displays the mechanism of urbanization on a larger scale throughout the Empire in approximately 70 years, starting with 1839, Tanzimat Edict. So, this nature

of the archive does not constitute an obstacle for the scope of this chapter. The aim here is to see the transformation of land into a commodity and how modern space production with all aspects was embedded in the integration to capitalism of the Ottoman Empire in the nineteenth century.

For the nineteenth-century environment in terms of land uses, one can grasp three general tendencies of space production:

- Turning various types of land categories into private property through parceling
- Transformation of miri or waqf lands to private property through uniting plots
- Claiming housing rights of the landless people over empty plots

This set of documents, as mentioned before, focuses on the first category. All results demonstrate common characteristics that enables to construct a frame for a specific kind of space production. Ottoman phrase for parceling is *ifraz* in legal terms. The very repetitive phrase of “*parça parça*” which means “piece by piece” appears in each document with “*ifraz*”. The documents state that the landowners are allowed to divide their land into pieces and sold those “pieces” to the people who wanted to buy (*parça parça ifraz edilerek taliplerine fûruhtu*). The phrase “*parça parça*” had never been used referring to land before 1839. They are either demand from the state to parcel and sell the land or permissions from the state to parcel and sell the land. They all involve the establishment of a neighborhood, construction of infrastructure and building residents on the plots as the main content of the operations. Following the commonalities, a pattern of land commodification and urbanization from empty lands becomes evident.

7. Land categories that are parceled and sold

Until 1839 no implication of land can be divided and sold in the market is mentioned in the archive. This absence doesn't mean that there was no application of parceling before 1839; however, it is clear that it was not applied in the manner of others, land as commodity.

In the pre-Tanzimat period, the goods that are sold piece by piece are: Ammunition (*mühimmat*), cereal (*zahire*), poll tax (*cizye*), debt (*borç*), bread (*peksimad*), wire (*saf tel*), money (*para*), paint (*boya*), the sum of money (*mebaliğ*), expenditure (*masraf*), wheat (*buğday*), rent (*kira*), subsistence (*harcırah*), revenue (*irad*), lead (*kurşun*). With the introduction of the Tanzimat Edict, the land was listed as a commodity that can be circulated in the capitalist market. Proceeding from that moment, there are 590 entries, covering approximately 70 years span. Early records, almost until the 1880s, are primarily from various parts of İstanbul and gradually spread towards provinces.

Yerasimos (1994) mentions that in the pre-Tanzimat period, for İstanbul, it is estimated that for between a quarter and a third of the city's land was waqf bequeathed property. Existing mode of property transformation was exchange of property, with condition to protect income of the waqf. Although waqf property was considered as irremovable, for construction of mosques for example, administrations would decide to exchange land with another. Compensation was necessary for that kind of transaction, as mentioned before. However, this cannot be compared with nineteenth century urban upheaval and also, very different form nineteenth century expropriation. Waqf model of land control was freezing the urban space and Ottoman administration of Tanzimat period would see this system as an obstacle to a comprehensive planning policy and urbanization. Ministry of Waqfs was established in 1826, in order to transfer property of waqfs to a more centralized model. Ten years later, Mustafa Reşid Paşa's letter from 1836, which is considered as the founding document of Ottoman town planning, treats waqf property as ordinary property. He emphasizes the difficulties of opening streets as an example of hardship waqf system imposes. In following documents related with the issue the emphasis on compensation of waqf as transferring the property is weakened (Yerasimos, 1994). Also, the archival research I base my arguments on display property transformation from waqfs to small land owners, with the permission of the state institutions. Two kind of land owners appear in approximately 590 registers: individuals and waqf. 56 entries are related with parcellation of waqf land to be sold, and 49 of them are located in İstanbul. In İcadiye example, although the land owners are Karabet Kalfa in the permission document, the process of land transaction reveals involvement of three waqfs and a complicated process⁹. Work of Yerasimos (1994) is crucial to understand the passage through waqf based urbanization to the capitalistic mode of urban space production. He defines the waqf based urban space as “frozen” and *ifraz*, namely parcellation of capitalistic urbanization introduces land into the flow of the capital as an ordinary commodity. Another important point mentioned by Yerasimos is the introduction of increasing density or height in order to compensate the loss due to

⁹ This case is analyzed in detail in the unpublished master thesis but will not be opened up in the limits of this paper. For further details: Arıkan, Burcu. 2021. A mode of space production in the nineteenth century: İcadiye neighborhood as a case of *ifraz*. Boğaziçi University, İstanbul.

smaller surface areas, which is an important break and also an important feature of economic rent derived from the urban space. This process reveals the stages of nineteenth century land commodification that rises with Tanzimat. Figures 1,2 and 3 demonstrate the density of ifraz implementation thorough the Ottoman geography. The capital city is the main node of the parceling and it is clearly seen in Figure two how it dominates the course of capitalistic urbanization. Also Figure 3 shows that parceling and land commodification is the main motive of urbanization and urban expansion in 19th century, which is clearly more effective than post-fire planning cases.

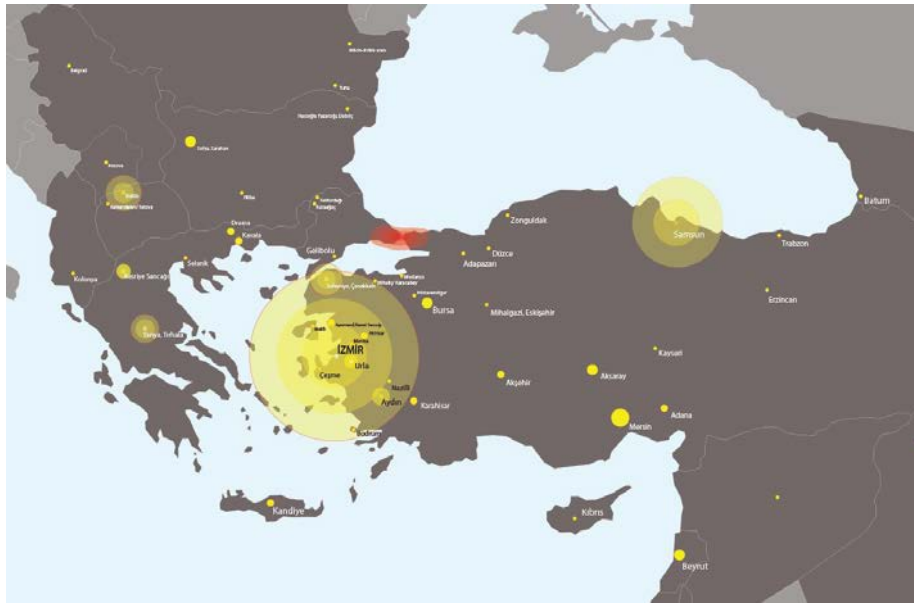

Figure 1. A Distribution and density of ifraz implementations in Ottoman Empire (The weight of İstanbul is not represented)
Source: This figure is created by the author with the data from Prime Ministry Ottoman Digital Archives

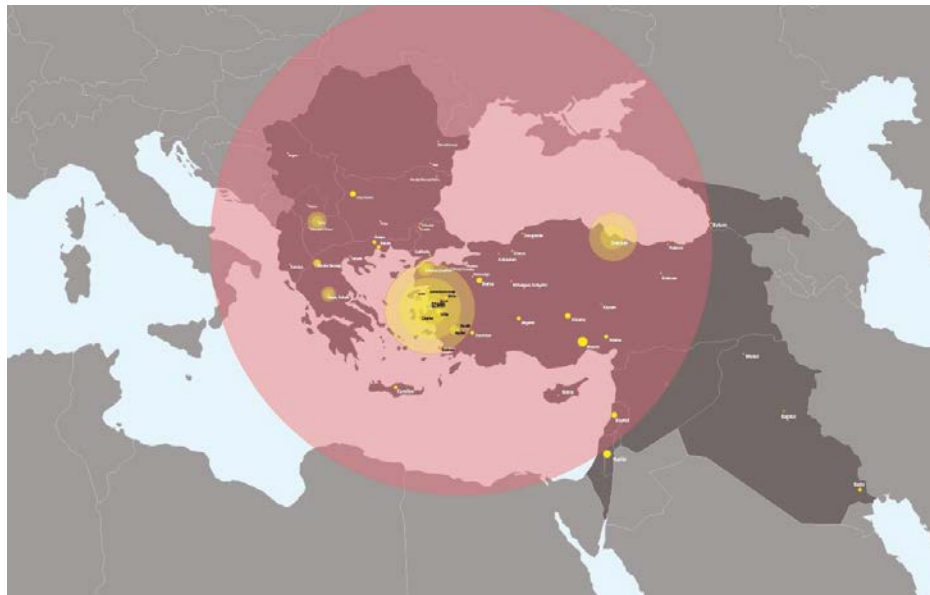

Figure 2. Distribution and density of ifraz implementations in Ottoman Empire (The weight of İstanbul represented)
Source: This figure is created by the author with the data from Prime Ministry Ottoman Digital Archives

In the documents, farms (çiftlik arazisi), fields (tarla), gardens (bahçe), vegetable gardens (bostan), police station (karakolhane), backhouse (müştemilat), forest (orman), terrain (arazi), vineyard (bağ), ruined vineyard (harap bağ), waqf terrain (vakif mahalleri), waterside residence (sahilhane arsası), waqf garden (vakif bostanı), public/state land (mîrî arazi), mountain terrain (dağ mahalli), candle production center (mumhane arsası), vacant land (boş arazi), graveyard (kabristan), private-registered land (tapulu arazi) and even as an extreme of case shore land occurred as a result of the waves (deniz dalgaları sonucu meydana gelen arazi) are mentioned as the types of lands that were divided into plots and sold.

This first document is about selling a vegetable garden (bostan) through division into plots, called “ifraz,” as mentioned¹⁰. Ownership patterns of the lands range from individuals to state institutions or waqfs. In this example an individual is allowed to sell his property, which is an agricultural land. The land is in Maçka, a quarter of İstanbul and for a period of time İstanbul is the core of privatization of land through ifraz.

Figure 5. Street network map of İcadiye, Üsküdar/ İstanbul
Source: 1913- 14 German Blues

Figure 6. Water infrastructure map of İcadiye, Üsküdar/ İstanbul
Source: İ.B.B.Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-kaynaklar (PLK.p.02037)

Going into detail of the 590 documents, main themes related to this concept of “mahalle teşkili” can be extracted:

1. Construction of sewage system and division of the cost to the land owners:

“Bakırköy’de daha önce sahipleri tarafından yollar açılmadan parça parça satılan ve üzerine binalar yapılan arsaların lağım masraflarının ilk sahiplerinden alınmasının Şehremanti’ne bildirildiği” . (Cost of the sewer system that will be built on the land that was parceled and sold by the owners without planning and opening the streets will be collected from the first owners.)

2. Expropriation of land from the parceling to establish a road network;

“Sultan Bayezid Evkafı’ndan Ayastefanos karyesinde çeşitli kimseler olan ve yola bırakılacak yerler dışında kalan kısımlarının parça parça satılmasına karar verilen bağlar” (Decision about the parceling and sale of the yards that belongs to the waqf of Sultan Bayezid in Ayastefanos village –piece by piece-).

¹² DH. UMVM/ 103-21. 20 Cemaziyelahir 1339 (1 March, 1921)

¹³ A. MKT. MHM/468-82. 28 Şaban 1290 (21 November, 1873)

3. Expropriation of land from the parceling in order to establish school:

“Osman ve Ohannes Beylerin Tarabya’daki arazilerini parça parça satarak mahalle oluşturdukları bu sebepler ayrılması gereken mektep yerinin harita üzerinde işaretlenmesi gerektiği”¹⁴ (Decision about the parceling and sale of the yards that belongs to Osman and Ohannes in Tarabya district –piece by piece- in order to establish a neighborhood and reserve a proper land for school construction)

4. Expropriation of land from the parceling to establish place of worship

5. Expropriation of land from the parceling in order to establish police station

“Defter emin-i esbak mütevaffa Hacı Yusuf Rıza evkafından olup Kuyumcu Agopa’a ait olan Kadıköy’ünde Kuşdili adlı mahallede bulunan bağının imar düzenlemesi yapılarak taliplerine parça parça satılmasına ruhsat verildiği ve bu bağın bir kısmına karakolhane yapılacağı”¹⁵ (Decision about the parceling and sale of the yards that belongs to Agop – over the waqf of Hacı Yusuf Rıza- in Kadıköy Kuşdili district –piece by piece- after planning and reserve a proper land for police station).

6. Mapping the transactions

“Makriköy’de, gediği Sultan Mahmud Han-ı sani Hazretleri ve zimmeti merhum Sadullah Efendi vakıflarından olan arazinin, parça parça olarak taliplerine satılmasına izin verildiği ve bunun için de haritasının Şehremaneti’ne gönderildiği”¹⁶ (Decision about the parceling and sale of the land that belongs to the waqf of Sultan Mahmud Han and Sadullah Efendi in Makriköy (Bakırköy) district –piece by piece- and registration of the map of parceling to the municipality).

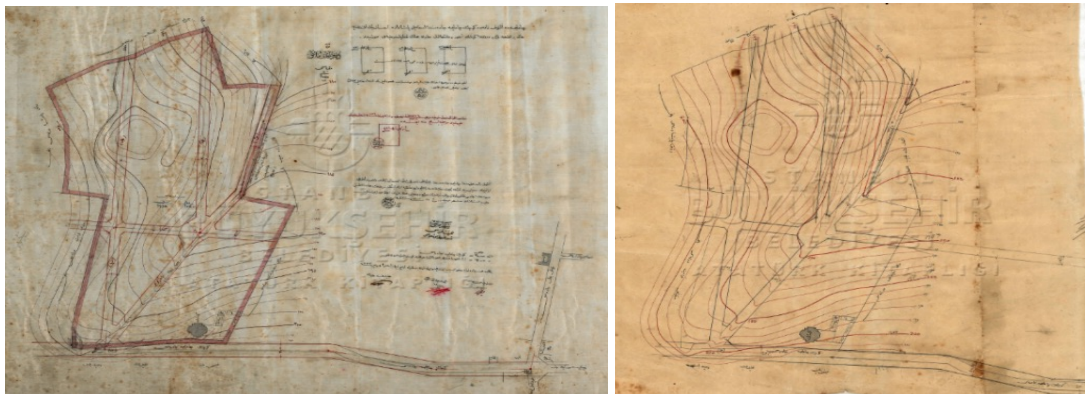

Figure 7 and 8. Municipal maps of parceling and expropriation for roads, Çamlıca, İstanbul
Source: İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-kaynaklar

Those categories also reveals that method of expropriation in order to produce urban space was an inseparable part of parceling. In addition to those categories, there are also records mentioning the fees expected for the municipal operations, which is also part of the mechanism with of expropriation (Figure 7 and 8). Maps demanded to be represented to confirm the validity of the divisions and licenses for building constructions. Those issues are loaded with conflicts and discussions between landowners and state of in-between various state institutions. All these records represent a process of de facto and de jure constructing each other in a dialectical relationship.

An early document dated 1860 states that excess or deficient division of land between landowners should be appropriated during the division of vineyards, fields, and gardens. The issue of justice is a pervasive theme in the documents, whether related to the land area or the fees demanded by the official processes.

“Maksud Tarabyan’ın Erenköy Cisir-i Derbend isimli mahallede sahibi olduğu araziye parça parça satarak mahalleye dönüştürmesinde kendisinden kanunsuz para talep edildiğine

¹⁴ MF. MKT/1165-35. 7 Muharrem 1329 (8 January, 1911)

¹⁵ A. MKT. MHM/ 446-84. 5 Zilhicce 1289 (3 February, 1873)

¹⁶ DH. MKT/ 691-33. 25 Muharrem 1321 (23 April, 1903)

dair müracaatının tahkiki.”¹⁷ (Investigation of Maksud Tarabyan’s application that she was illegally demanded for money for selling the land she/he owned in Erenköy Cısr-I Derbend, piece by piece, and converting it into a neighbourhood)

In this example, there is an objection to the fees related to the establishment of the neighborhood. There are also discussions on the expropriations and the ratios of the plot areas, the population of the district, and the area spared for the social functions, especially for schools¹⁸. In a document dated 1883, a regulation about the areas of school plots per neighborhood is suggested as editing in the Ebniye Nizamnamesi, probably due to the feedback from the actors in the process of land transactions.

When the land is mîrî type of land, it is seen that the expression “to be sold” is exchanged with “distribution.” This difference is grasped however it should be studied in detail whether this sale and distribution implies different processes:

“Bağdad vilayeti dahilinde dört muhtelif isimle dört kısma ayrılan mîrî arazinin parça parça ahaliye taksimi hakkında.”¹⁹ (About the division of the mîrî land, which is divided into four parts with four different names within the province of Baghdad, piece by piece to the people)

As briefly analyzed over the 590 entries in the archive containing the phrase “parça parça,” it is seen that parceling was not merely an operation to renewing old fabrics or after-fire areas. Indeed, it was a tool to produce urban spaces out of “empty” landscapes of various types.

8. Epilogue

The spotlights shine on the Tanzimat intellectuals’ texts or the western approaches to Ottoman lands, and historiography, in general, shaped a framing that sets more exceptional cases as the norm. To break this view, I used archival documents that deal with on-the-ground applications of space production.

Infrastructure, educational facilities, or functions related to the public life came out to be the fragments detached from capitalism and the space it produced. The land was the backbone of this process and urban space was the new emerging commodity of the market.

Behind the scenes of modernization, the emphasized after fire plans, or the urban renewal projects, a vast market opened by dividing land into disposable commodities. This commodity was mainly produced out of green areas, which means capitalism utilized infrastructure, providing neighborhoods for urbanites in the nineteenth century (Figure 9 and 10). The fires were only some exceptional practices of space production compared to the invasion of “empty” lands through privatization all around the empire. So, the state was commodifying the environment, the farms, gardens, yards, and even the shores, and in this context, landowners were negotiating for their share.

It is widespread, usual information that people, especially in the 1990s were burning their wooden houses in the twentieth century. The motivation behind that act was to abolish the constraints of the cultural heritage over estate development rights. De jure reason for these events was that the historical buildings were registered only in the building itself. So de facto burning was enough to eliminate the juridical obstacle and produce an empty lot for construction according to the current building limits and permits. Then in the 2000s, the law changed, the registration was to be over the plot rather than the building itself, and the owner was obliged to rebuild the structure following the original one. This regulation stopped the historical building fires. However, it initiated a rising restoration sector. Especially in the 2010s, speculators’ attention was on the historical buildings that were hard to manage by their lower-class habitants. It ended up with a massive transformation of property and also an internal migration within İstanbul. Property owners who couldn’t effort to restore their houses sold and moved. Similar to my case, capitalism could hide itself behind in the backstage through the spotlights of conservative intellectual discourses. Property transformation happened in the archives of municipalities, but they didn’t demonstrate themselves in the texts on urbanization that much.

¹⁷ BOA, DH. MKT/2301-20. 4 Şevval 1317 (5 February, 1900)

¹⁸ BOA, I.MMS/ 74-3365

¹⁹ BOA, Y.A. RES/ 37-16. 20 Cemaziyelahir 1304 (11 August, 1906)

From that example, one can even speculate –retrospectively- that the fires of nineteenth century that occurred in a condensed period, just on the peak point of the land transformations and emerging land codes, maybe hiding that kind of narrative behind the scenes. That kind of speculative questions may help integrate urbanization with its actual context, the capitalist market. It can also be compared with many disasters and their relation with real estate market incorporation with discourses that hindered the existing processes, i.e., the urban transformation in the early twenty-first century in İstanbul, after the earthquake of 1999.

Both the urbanization process of suburban areas and the commodification of natural landscape are important topics for research. The concept of ifraz contains the potential to understand diverse mechanisms of land transformation.

Figure 9 and 10. Map of ifraz in İcadiye/ Üsküdar in nineteenth century (Arıkan, 2021)/ Map of ifraz in Feneryolu/ Kadıköy in nineteenth century (Arıkan, 2013)

Source: İ.B.B. Atatürk Kitaplığı Sayısal Arşiv ve e-kaynaklar (Hrt_Gec_000858)/ Kadıköy Municipality Archive

Thanks: I would like to thank my supervisors Ahmet Ersoy and Yaşar Tolga Cora, with whom I feel very lucky to have worked throughout my thesis study which is the basis of this article; Esra Nalbant, Tuba Silahtar and Ayten Işıktutan, who have always been with me from the very beginning of this thesis study, and Ramazan Oruç for his contributions to the article process.

References

- Andonova P. (2019). *Arzuhals as sources of the ottoman land history*. Çevre ve Şehircilik Bakanlığı, Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü, 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi, Bildiriler I, (pp.1009-1021), 1st Edition, Ankara Medya.
- Akyürek, G. (2012). *Bilgiyi yeniden inşa etmek: Tanzimat döneminde mimarlık, bilgi ve iktidar*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Arıkan, B. (2013). *Kentsel mekanın değişimi ve konut dokusunda katmanlaşma: Feneryolu Mahallesi örneği* [Unpublished master's dissertation]. İstanbul Technical University.
- Arıkan, B. (2021). *A mode of space production in the nineteenth century: İcadiye Neighborhood as a case of ifraz* [Unpublished master's dissertation]. Boğaziçi University.
- Güçlü, E. (2009). *Transformation of waqf property in the nineteenth century Ottoman* [Unpublished arts master's dissertation]. Sabancı University.
- Güçlü, E. (2017). Urban Tanzimat and corrupting property: Women as petitioners of honor in nineteenth-century İstanbul. *Hawwa*, 15(1/2), 73-106.
- Güçlü, E. (2018). *Urban Tanzimat, morality, and property in nineteenth-century İstanbul* [Unpublished doctoral dissertation]. Central European University.
- İslamoğlu, H. (2001). Property as a contested domain. A Revaluation of the Ottoman Land Code of 1858". In R. Owen (Ed.), *New Perspectives on Property and Land in the Middle East* (pp. 3–61), Harvard University Press.
- Kaya, A. Y. (2016). XIX. Yüzyılda Doğu Akdeniz liman şehirlerinde kadaströ siyaseti: Genel çıkarın inşasında ya da yıkımında özel çıkarların rekabeti. In A. Kaya, A. Sabuktay, D. Akyalçın-Kaya & E. Akpınar (Eds.), *Akdeniz tarihi, kültürü ve siyaseti- "Çoğulluğu ve Farklılığı İçeren Bir Birlik Özlemi"* sempozyum bildirileri (pp.17-38) , İzmir Akdeniz Akademisi.
- Kaya, A. Y. & Terzibaşoğlu, Y. (2009). Tahrir'den Kadastro'ya: 1874 İstanbul emlak tahriri ve vergisi: Kadastro tabir olunur tahrir-i emlak. *Tarih ve Toplum*, 9, 7-56.

- Kark, R. (2017). Consequences of the Ottoman Land Law: Agrarian and privatization processes in Palestine, 1858–1918. In R. Chand, E. Nel & S. Pelc (Eds.) *Societies, social inequalities and marginalization: Marginal regions in the 21st Century* (pp.101-119), Springer International Publishing.
- Kentel, K. M. (2018). *Assembling 'Cosmopolitan' Pera: An infrastructural history of Late Ottoman Istanbul* [Unpublished doctoral dissertation] University of Washington Libraries.
- Kentel, K. M. (2019). Doğanın "Kozmopolis"i : Terkos Suyolu boyunca kentliler, köylüler ve hayvanlar. *Toplumsal Tarih*, 312, 30-37.
- Lefebvre, H. (1991). *The production of space*. Blackwell.
- Mitchell, T. (2014). Introduction: Life of infrastructure. *Comparative Studies of South Asia, Africa and the Middle East*. 34(3), 437–439. doi: <https://doi.org/10.1215/1089201X-2826013>
- Marx, K. (1992). *Capital*. Volume III. Penguin UK.
- Mundy, M. & Saumarez Smith, R. (2013). *Modern Devlet'e giden yolda mülk siyaseti: Osmanlı Suriyesi'nde hukuk yönetim ve üretim*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Neumann, C. K. (2011). Modernitelerin çatışması Altıncı Daire-i Belediye, 1857-1912. In Y. Köse (Ed.) *İstanbul, İmparatorluk başkentinden megakente* (pp. 426-455). Kitap Publishing.
- Pinon, P. (1998). The parceled city: Istanbul in the nineteenth century. In A. Petruccioli (Ed.) *Rethinking XIXth Century City*, (pp. 45-64), Aga Khan Program for Islamic Architecture at Harvard University and the Massachusetts Institute of Technology.
- Terzibaşoğlu, Y. (2001). Landlords, refugees, and nomads: Struggles for land around late-nineteenth-century Ayvalık. *New Perspectives on Turkey*, 24, 51-82.
- Terzibaşoğlu, Y. (2006). Eleni Hatun'un zeytin bahçeleri: 19. yüzyılda Anadolu'da mülkiyet hakları nasıl inşa edildi?. *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar*, 4, 121-147.
- Terzibaşoğlu Y. (2013). "A very important requirement of social life": Privatisation of land, criminalisation of custom, and land disputes in 19th-century Anatolia. In V. G. et D. Guignard (Ed.), *Les acteurs des transformations foncières autour de la Méditerranée au XIXe siècle* (pp.25-48), Karthala and Maison Méditerranéenne des Sciences de l'Homme.
- Thompson E. P. (2013). *Wigs and hunters*. Breviary Stuff Publications.
- Yerasimos, S. (1994). *Les waqfs dans l'aménagement urbain d'Istanbul au XIXe siècle*. In F. Bilici (Ed.), *Le waaf dans le monde musulman contemporain (XIXe-XXe siècles)*. Fonctions sociales, économiques et politiques, actes de la Table Ronde d'Istanbul. 13-14 Novembre 1992, Istanbul: Institut Français d'Etudes Anatoliennes. pp.43-49.
- Yerasimos, S. (1992). Tanzimat'ın kent reformları üzerine. In P. Dumont & F. Georgeon (Eds.), A. Berktaş (Çev.), *Modernleşme sürecinde Osmanlı kentleri* (pp.1-18), Tarih Vakfı Yurt Publishing.
- Yerolympos, A. (1996a). *Urban transformations in the Balkans (1820-1920) aspects of Balkan town planning and the remaking of Thessaloniki*. University Studio Press.
- Yerolympos, A. (1996b). Tanzimat'ın kent reformları üzerine. In P. Dumont & F. Georgeon (Eds.), A. Berktaş (Trans.), *Modernleşme sürecinde Osmanlı kentleri* (pp.31-59), Tarih Vakfı Yurt Publishing.
- Yerolympos, A. (1998). Thessaloniki (Salonika) before and after 1917. Twentieth century planning versus 20 centuries of urban evolution. *Planning Perspectives*, 3, 141-166
- Prime Ministry Ottoman Digital Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA) HAT/ 682-33206-
- Prime Ministry Ottoman Digital Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA) ML. EEM/1209-5. 13
- Prime Ministry Ottoman Digital Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA) A. MKT. MHM/468-82
- Prime Ministry Ottoman Digital Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA) MF. MKT/1165-35
- Prime Ministry Ottoman Digital Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA) A. MKT. MHM/ 446-84.5
- Prime Ministry Ottoman Digital Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA) DH. MKT/ 691-33. 25
- Prime Ministry Ottoman Digital Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA) BOA, DH. MKT/2301-20
- Prime Ministry Ottoman Digital Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA) BOA, I.MMS/ 74-3365
- Prime Ministry Ottoman Digital Archives (Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, BOA) BOA, Y.A. RES/ 37-16

Muğla Karabağlar Yaylası'nın Kadim Üretim ve Peyzaj Değerlerinin Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Çerçevesinde Değerlendirilmesi

Evaluation of Ancient Production and Landscape Values of Muğla Karabağlar Plateau in the Framework of World Cultural Landscape Heritage Areas

Hatice Cansu Cesur^a Emel Karakaya Ayalp^b

^aİzmir Demokrasi Üniversitesi, Fen Bilimleri Enstitüsü, Kentsel Tasarım Anabilim Dalı, İzmir, Türkiye. ORCID: 0009-0007-4849-7318

^bİzmir Demokrasi Üniversitesi Mimarlık Fakültesi Şehir ve Bölge Planlama Bölümü, İzmir, Türkiye. ORCID: 0000-0001-9469-9657

Abstract / Öz

Bu çalışmanın amacı Muğla Karabağlar Yaylası'nın bir yarı-kırsal kültürel peyzaj alanı, mikro iklim üreten yapısı ve bir hassas ekosistem niteliklerine sahip olması çerçevesinde UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Kriterleri kapsamında değerlendirilmesidir. Çalışmada niteliksel karşılaştırmalı analize dayalı olarak dünyadan ve Türkiye'den seçilen ve UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi'nde yer alan iki vaka ele alınmıştır. Ayrıca, araştırmada Katılımcı Gözlem Tekniği'ne de yer verilmiştir. Dolayısıyla, bu araştırmada "hassas bir ekosistem, özgün kültürel ve mimari kimliğe sahip bir yaşam ve tarımsal üretim alanı olan Muğla Karabağlar Yaylası niteliksel olarak UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi'ne olası adaylık sürecinde hangi kriterler ışığında aday konumundadır" sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada, Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi'nde yer alan Honghe Hani Pirinç Teraslarının Kültürel Peyzajı/Manzarası ve Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri'nin seçilme kriterleri doğrultusunda yorumlanarak Muğla Karabağlar Yaylası'nın olası adaylık süreci için çıkarımlarda bulunulmuştur. Araştırma sonuçları göstermiştir ki Muğla Karabağlar Yaylası ürettiği mikro klima, kültürel peyzaj, yerel biyoçeşitlilik, endemik türler, tarımsal biyoçeşitlilik ve kırsal mimari tipolojisi nitelikleri ile UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi'ne adaylık bakımından potansiyele sahiptir.

The aim of this study is to evaluate Muğla Karabağlar Plateau in the scope of Cultural Landscapes of the UNESCO World Cultural Heritage List criteria with the Plateau's semi-rural cultural landscape specificities, micro-climatic qualifications, and sensitive ecosystem character. In the study, two cases, which are included in the Cultural Landscapes of the UNESCO World Cultural Heritage List, are selected from the World and have been discussed with Qualitative Comparative Analysis Technique. Thus, in the research, the answer to the question of "which criteria are sought in the possible candidacy process of Muğla Karabağlar Plateau, as a sensitive ecosystem, a living and agricultural production area with a unique cultural and architectural identity, to Cultural Landscapes of the UNESCO World Cultural Heritage List are relevant?" is asked. In the research, the Cultural Landscape of Honghe Hani Rice Terraces and Diyarbakır Fortress and Hevsel Gardens, which are included in the Cultural Landscapes of the UNESCO World Cultural Heritage List, are interpreted in accordance with the selection criteria. In this respect, the inferences were made for the possible candidacy of Muğla Karabağlar Plateau. The results of the research reveal that Muğla Karabağlar Plateau has a valuable potential for Cultural Landscapes of the UNESCO World Cultural Heritage List candidacy with its micro climatic conditions, cultural landscape, local biodiversity, endemic species, agricultural biodiversity, and rural architectural typology.

To cite: Cesur, H.C. & Karakaya Ayalp, E. (2023). Muğla Karabağlar Yaylası'nın kadim üretim ve peyzaj değerlerinin dünya kültürel peyzaj alanları çerçevesinde değerlendirilmesi. *Geographies, Planning & Tourism Studios*, 3(1): 24-39 <https://doi.org/10.5505/gpts.2023.68077>

Article Info/Makale Bilgisi

Received : 02.06.2023

Accepted : 29.06.2023

Anahtar Kelimeler

Kültürel miras
Muğla Karabağlar Yaylası
Geleneksel tarım
Kırsal miras
UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi

Keywords

Cultural heritage
Muğla Karabağlar Plateau
Heirloom agriculture
Rural heritage
Cultural Landscapes of the UNESCO World Cultural Heritage List

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar

H.C.Cesur
hcc.cansu@gmail.com

1. Giriş

19.yüzyılın başlarından itibaren doğal ve kültürel miras alanlarının korunması konusunda uluslararası örgütlenmelerin başladığı bilinmektedir. Dünyada organizasyonlar ve örgütlenmeler II. Dünya Savaşı'nın kültürel miras üzerindeki olumsuz etkisi ile hız kazanmış ve uluslararası boyutta sözleşmeler ve tüzükler imzalanmıştır. Kültürel miras, "geçmişten miras alınan ve farklı nedenlerle geleceğe miras bırakılmak istenen, fiziksel olarak var olan ve insanlar tarafından yapılmış her türlü eserler ile bir topluma ait değerler bütünü" şeklinde tanımlanmaktadır (Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2009 aktaran Halaç, H. H. ve Bademci, F., 2021, s. 173). Toplumların geçmişlerine ait, somut olan ve somut olmayan veriler sunan kültürel miras olarak değerlendirilen bu değerlerin korunarak gelecek nesillere aktarılması önem taşımaktadır. Shankar ve Swamy'e (2013) göre; insanların kültürel miras konusundaki farkındalık eksikliği beraberinde insanların kültürel miras koruma sürecinin dışında kalmasını getirirken bu durum da kültürel mirasların zarar görmesine yol olmasına, neden olmaktadır. Kültürel miras, bu tüzüklerde ve sözleşmelerde insanlık tarihinin ortak belleği olarak değerlendirilerek ve korunarak gelecek nesillere aktarılması ve sürekliliğinin sağlanması gerektiği belirtilmektedir.

2000'li yılların ortasına kadar kültürel miras anlayışında fiziksel olan ve elle tutulabilen mirasın korunmasına dönük bir tutumun hâkim olduğu görülmektedir. Ancak, 2005 yılında Portekiz'in Faro kentinde gerçekleşmiş olan ve Faro Sözleşmesi olarak bilinen Avrupa Konseyi Toplum için Kültürel Mirasın Değeri Konvansiyonu ile ilgili Konvansiyonda üretilen çerçeve sözleşme (Güngör, 2006) tüm dünyadaki koruma anlayışında çok önemli bir gelişmeye olanak sağlamıştır. Bu Çerçeve Sözleşme kültürel mirasın ne olduğu sorusuna yeni bir cevap vermekte ve yeni bir anlayış üretmektedir (Enlil ve Dinçer, 2012). Kültürel mirasın korunmasında etkin olan nasıl ve hangi yöntemle korumak sorusunun yerini kültürel mirasın değerinin neden ve kim için belirgin kılınacağı sorusu almıştır (Güngör, 2006). Bu kapsamda kültürel miras yönetimi devletlerin tek başına söz sahibi olma konumunu yavaş yavaş yitirdiği (Enlil ve Dinçer, 2012) ve bunun yerini İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'ne de referansla vatandaşların kültürel yaşama hakkı olarak devraldığı görülmektedir. Sözleşme, somut olmayan kültür mirası tanımlamasını da geliştirerek örf, adet, biyoçeşitlilik, ekosistem, performans sanatları gibi çeşitlenen değerleri de kapsayan ve fiziksel miras anlayışının ötesine geçen bir yaklaşım üretmiştir. Türkiye henüz Faro Sözleşmesi olarak bilinen bu sözleşmeyi imzalamamıştır.

Türkiye'de koruma mevzuatının varlığı ve ortaya çıkışı 1973 yılına dayansa da kültürel mirasın korunması yaklaşımı hem toplumsal hem siyasal hem de ekonomik olarak içselleşmiş, kabul edilmiş ve yol alınmış bir olguya dönüşmemiştir (Akpınar, Saygın ve Karakaya, 2011). Bu kapsamda, koruma amaçlı imar planlarının ürettiği çerçeve yetersiz kalmaktadır. Türkiye'de koruma uygulaması büyük ölçüde yapı haklarının yeniden düzenlenmesi yoluyla ve yenilemeye dayalı olarak yapı yoğunluğunu arttırmak üzere temel bir yöntem izlemektedir (Günay, 2009). Bu yönüyle, koruma amaçlı imar planları uygulama imar planları ile yöntem, içerik ve uygulama sonucu bağlamında benzeşmektedir. Yanı sıra, turizm sektörü üzerinden korumanın metalaştırılması yoluyla kültür mirasına bir pazarlama aracı olarak yaklaşıma tutumu (Korkmaz, 2021) yerel yönetimlerin büyük ölçüde genel anlayışına dönüşmüştür.

Bu makaleye konu olan Muğla Karabağlar Yaylası (Şekil 1) Muğla Belediyesi'nin 20.08.2002 tarih ve 42 sayılı kararı ile ve Muğla Koruma Kurulu'nun da 18.12.2002 tarih ve 2041 sayılı kararı ile onaylanarak yürürlüğe girmiş, 2019 yılında kısmen yenilenmiştir. Revizyona konu olan alanda, Muğla Karabağlar Yaylası Kentsel ve 3. Derece Doğal Sit Alanı 1/5000 ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Kısmi Revizyon İmar Planı Plan Açıklama Raporu'na göre (2019); plan, Muğla kenti ile yayla arasındaki bağlantıyı güçlendirerek koruma kullanma dengesi kapsamında fırsat üretecektir. Revizyonun önerisi kısaca şöyledir; yaylanın batı kesiminde kalan Muğla-Marmaris yolu üzerindeki ve parsel ölçeğinde gelişim ile ortaya çıkan halihazırda AVM'lerin olduğu alanda turistik tesislere ve ticari tesislere tercihli olarak yer verilecek şekilde bir planlama bölgesi oluşturulmuştur. Bu bölgede;

- Turizm Tesisleri: Motel, pansiyon, kamping, hostel, Sağlık, rehabilitasyon ve bakım tesisleri
- Yeme İçme Eğlence Tesisleri: Lokanta, Kafeterya, Kahvehane, Düğün Salonu vb.
- Ticari Tesisler: Kapalı ve Açık Alışveriş ve Hizmet Birimleri yer alabilecektir.

Şekil 1. Muğla Karabağlar Yaylası genel görünümü
Kaynak: Hatice Cansu Cesur kişisel arşivi

10 m'lik bir ulaşım aksı ile sınırlandırılan bu bölgenin geriye doğru Yayla ile bütünleştiği alanlardaki kullanım kararı ise tercihli konut olarak tanımlanmıştır (Şekil 2). Ayrıca plan, Yayla ile planlama bölgesi arasında yaya ve bisiklet yolları önermektedir.

Muğla Karabağlar Yaylası örneği de göstermektedir ki Türkiye'deki iki boyutlu koruma anlayışı ve bu anlayışın somut uygulaması, imar planlaması uygulaması ile nadiren ayrılmaktadır. Günay (2009)'un da belirttiği biçimiyle, koruma

amaçlı imar planlaması yaklaşımının mevcut haliyle işlevi yapılaşma koşullarının kentsel yoğunluk ve kentsel kullanım artışını yeniden düzenlemektir.

Şekil 2. Planlama alanı

Kaynak: Muğla Karabağlar Yaylası Kentsel ve 3. derece doğal sit alanı 1/5000 ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Kısmi Revizyon İmar Planı Plan Açıklama Raporu, 2019

Bu çalışmanın amacı Muğla Karabağlar Yaylası'nın bir yarı-kırsal kültürel peyzaj alanı, mikro iklim üreten yapısı ve bir hassas ekosistem niteliklerine sahip olması çerçevesinde UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Kriterleri kapsamında değerlendirilmesidir. Ayrıca, güncel tartışmalar ışığında yaylanın kültürel jeoloji alanı olarak değerlendirmeye konu olması da olasıdır (kültürel jeoloji tartışması için bakınız Sarıaltun, 2021). Türkiye uygulamasında iki boyutlu, uygulama amaçlı imar planlaması ile benzeşen ve yapı yoğunluğunu, kentsel gelişimi arttırmak yönünde bir yaklaşımın ürünü olan koruma amaçlı imar planlaması bir koruma aracı olarak yetersiz ve başarısız kalmaktadır. Bu nedenlerle, bu çalışma Faro Sözleşmesi'nin de tanımladığı güncel yöntemi ve çerçeveyi uygulamaya olanak tanıyabilecek olması bakımından Muğla Karabağlar Yaylası'nın UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi'ne aday olma potansiyelini ele almaktadır.

2. Yöntem

Çalışmada niteliksel karşılaştırmalı analize dayalı olarak dünyadan ve Türkiye'den seçilen ve UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi'nde yer alan iki vaka ele alınmıştır. Dolayısıyla, bu araştırmada hassas bir ekosistem, özgün kültürel ve mimari kimliğe sahip bir yaşam ve tarımsal üretim alanı olan Muğla Karabağlar Yaylası niteliksel olarak UNESCO Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi'ne olası adaylık sürecinde hangi kriterler ışığında aday konumundadır sorusuna cevap aranmıştır. Çalışmada, Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi'nde yer alan Honghe Hani Pirinç Teraslarının Kültürel Manzarası, Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri seçilme kriterleri doğrultusunda yorumlanarak Muğla Karabağlar Yaylası'nın olası adaylık süreci için çıkarımlarda bulunulmuştur. Vakaların seçilmesinin temel nedeni, Muğla Karabağlar Yaylası'nın değerlerinin incelenmiş ve UNESCO Dünya Kültür Miras Listesi* (DML)'nde tanımlanmış olan kriterlerden iii., iv. ve v. ile değerlendirilebileceği görülmüştür. Türkiye'den peyzaj alanları listesinde yer alan Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri kriter iv kapsamında listeye alınmıştır. Bu kapsamda kriter iii ve kriter v kapsamında listede bulunan örneklerden Honghe Hani Pirinç Terasları ikinci vaka olarak ele alınmıştır. Araştırma sonuçları göstermiştir ki Muğla Karabağlar Yaylası ürettiği mikro klima, kültürel peyzaj, yerel biyoçeşitlilik, endemik türler, tarımsal biyoçeşitlilik ve kırsal mimari tipolojisi nitelikleri ile UNESCO Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi adaylığı için değerli bir potansiyele sahiptir.

Diğer bir deyişle, Muğla Karabağlar Yaylası;

- Geleneksel tarımsal üretim teknikleri, tarihsel olarak süreklilik göstermiş olan kullanımları, ve yaşam şekli açısından özgün olması (iii),
- Özgün peyzaja (irim, kesik) sahip olması (iv),
- Ekolojik değer taşıması, su döngüsüne verdiği katkı ve geleneksel arazi kullanımına sahip olması (v), nitelikleri ile DML listesine aday olma potansiyele sahiptir.

3. UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası ve İlgili Mevzuat

Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunması Sözleşmesi'ne göre "Anıtlar: Tarih, sanat veya bilim açısından istisnai

*Bu yazı çerçevesinde DML (Dünya Miras Listesi) kriterlerinin numaralandırılma biçimine sadık kalınarak kriterler iii., iv., v. vb. biçiminde ifade edilmiştir.

evrensel değerdeki mimari eserler, heykel ve resim alanındaki şaheserler, arkeolojik nitelikte eleman veya yapılar, kitabeler, mağaralar veya eleman birleşimleri; Yapı Toplulukları: Mimarileri, uyumlulukları veya arazi üzerindeki yerleri nedeniyle tarih, sanat veya bilim açısından istisnai evrensel değere sahip ayrı veya birleşik yapı toplulukları; Sitler: Tarihsel, estetik, etnolojik veya antropolojik bakımlardan istisnai evrensel değeri olan insan ürünü eserler veya doğa ve insanın orta eserleri ve arkeolojik siteleri kapsayan alanlar” bu sözleşmeye göre “kültürel miras” sayılacaktır (UNESCO, 1972, s. 2–3).

Örgütlenmelerin en önemlilerinden biri olan Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü'dür (UNESCO). UNESCO'nun yaptığı sözleşme ve tüzüklere göre kültür varlıkları tek bir devlet veya ulusa ait olduğu değil insanlığın ortak mirası olarak ele alınması gerektiği anlaşılmaktadır. “Dünya Miras Sözleşmesinin Uygulanmasına Dair Rehber” oluşturulmuştur. Rehberde sözleşmeye taraf olan devletler için Dünya Miras Listesi'ne aday olabilmenin kriterleri, başvuru prosedürleri, Komitenin sorumlulukları, Komitenin danışma organları, taraf devletlerin genel kurulu hakkında da ayrıntılı bilgiler mevcuttur (UNESCO, 2019). Dünya Miras Listesi'ne kültürel kategoride aday olabilmek şartlarını sağlamanın ilk esası sözleşmede tanımlanan kültürel miras tanımına uyması gerektirir.

“2005 yılında revize edilen Uygulama Rehberi'nde Komitenin (6 EXT.COM 5.1) kararıyla on kriter tek bir çatı altında birleştirilerek ilk altı kriter kültürel miras alanları için, son dört kriter doğal miras alanları için belirlenmiştir” (UNESCO, 2005, s. 77). Sözleşmenin birinci maddesinde tanımlanan kültürel miras kapsamında kültürel peyzajlar, kültür yolları, endüstri mirası, kaya resimleri, insan evrimi, modern miras, tarihi kentsel peyzaj, astronomi, tarih öncesi gibi tematik başlıklara öncelik verilmesi gündeme gelmiştir.

UNESCO Dünya Kültürel Mirası Komitesi ise kültürel peyzajları “doğa ve insanoğlunun ortak çalışmasının yansıtılması” şeklinde ifade etmektedir (Fowler, 2003, s. 22). Doğal ve beşerî faktörler arasındaki etkileşim ortaya çıkan kültürel peyzajlar, mekânsal özellikler ve doğal etmenler ile sürekli bir değişim içerisinde yer almaktadır. Kültürel peyzaj alanlarının da evrensel miras değerine sahip olmasıyla korunması önem taşımaktadır. Tablo 1 'de DML Kriterleri ile bu kriterlere örnek bazı alanlar verilmiştir. Bu örnek alanlar, kültürel peyzaj tanımını karşılayan alanlar olmasına öncelik verilerek seçilmiştir.

Tablo 1. DML Kriterleri ve Dünya Mirası örnekleri

Dünya Miras Listesi Kriterleri	Dünya Mirasları'ndan Örnekler	Dünya Miras Listesi Kriterleri	Dünya Mirasları'ndan Örnekler
i. İnsanoğlunun yaratıcı dehasının bir şaheserini temsil eder.	İstanbul'un Tarihî Alanları, Göreme Milli Parkı ve Kapadokya, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Hattuşaş: Hitit Başkenti, Nemrut Dağı, Selimiye Camii ve Külliyesi, Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, Pergamon Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, Göbeklitepe, Ciudad Universitaria de Caracas, Machu Picchu, Calakmul'daki Antik Maya Şehri ve Korunan Tropik Ormanları	vi. İstisnai evrensel öneme sahip olaylar veya yaşayan gelenekler ile fikirler ile veya inançlar ile, sanatsal ve edebi eserler doğrudan veya somut bir biçimde ilişkili olur. (Komite bu kriterin tercihen diğer kriterler ile kullanılması gerektiğini kabul etmektedir.	Troya Antik Kenti, Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, Pergamon Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, Efes, Afrodisias, Calakmul'daki Antik Maya Şehri ve Korunan Tropik Ormanları, Kolombiya Kahve Kültürel Peyzajı, Rio de Janeiro, Toskana'daki Medici Villaları ve Bahçeleri, Bali Kültürel Peyzajı: Tri Hita Karana Felsefesinin bir tezahürü olarak Subak Sistemi, Filistin, Zeytin ve Üzüm Toprakları Güney Kudüs Kültürel Peyzajı Battir, Le Morne Kültürel Peyzajı
ii. Mimari veya teknoloji, abidevi sanatlar, şehir planlama veya peyzaj tasarımı konusundaki gelişmeler üzerine bir zaman zarfı içinde dünyanın belli bir kültürel alanında insan değerleri arasındaki önemli alışveriş sergiler.	İstanbul'un Tarihî Alanları, Hattuşaş: Hitit Başkenti, Ksanthos ve Letoon, Safranbolu Şehri, Troya Antik Kenti, Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, Pergamon Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, Ani Antik Kenti, Afrodisias, Göbeklitepe, Fray Bentos, León Katedrali, Calakmul'daki Antik Maya Şehri ve Korunan Tropik Ormanları, Campeche, Roşia Montană Madencilik Peyzajı, Toskana'daki Medici Villaları ve Bahçeleri, Serra de Tramuntana'nın Kültürel Peyzajı, Wachau Vadisi'nin Kültürel Peyzajı, Bali Kültürel Peyzajı: Tri Hita Karana Felsefesinin bir tezahürü olarak Subak Sistemi	vii. Üstün doğal bir fenomeni veya istisnai bir doğal güzelliğe veya estetik öneme sahip alanları ihtiva eder.	Göreme Millî Parkı ve Kapadokya, Hierapolis ve Pamukkale, Pitons Koruma Alanı, Machu Picchu, Darién Milli Parkı, Puerto-Princesa Yeraltı Nehri Milli Parkı, Macquarie Adası, Viktorya Şelaleleri, Ennedi Platosu Doğal ve Kültürel Peyzajı

<p>iii. Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete yönelik eşsiz veya en azından istisnai tanıklık üstlenir.</p>	<p>İstanbul'un Tarihî Alanları, Göreme Millî Parkı ve Kapadokya, Hattuşaş: Hitit Başkenti, Nemrut Dağı, Ksanthos ve Letoon, Hierapolis ve Pamukkale, Troya Antik Kenti, Çatalhöyük Neolitik Kenti, Pergamon Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, Efes, Ani Antik Kenti, Afrodisias, Arslantepe Höyüğü, Arica ve Parinacota Bölgelerindeki Chinchorro kültürü yerleşimi ve Yapay Mumyalanması, Brimstone Hill Kalesi Millî Parkı, Machu Picchu, Calakmul'daki Antik Maya Şehri ve Korunan Tropik Ormanları, Güneydoğu Küba'daki İlk Kahve Plantasyonları Kültürel Peyzajı, Roşia Montañ Madencilik Peyzajı, Pico Adası Bağcılık Kültürü Peyzajı, Tokaj Şarap Bölgesi Tarihi Kültür Peyzajı, Lavaux, Asma Bahçeleri, Causses ve Cévennes, Akdeniz Tarımsal Pastoral Kültürel Peyzajı, Bali Kültürel Peyzajı: Tri Hita Karana Felsefesinin bir tezahürü olarak Subak Sistemi, Honghe Hani Pirinç Teraslarının Kültürel Manzarası, Le Morne Kültürel Peyzajı, Ennedi Platosu Doğal ve Kültürel Peyzajı</p>	<p>viii. Yaşamın kaydı, yer şekillerinin oluşumunda devam eden coğrafik süreçler veya önemli jeomorfik veya fizyografik özellikler dahil dünya tarihinin önemli aşamalarını</p>	<p>Pitons Koruma Alanı, Macquarie Adası, Viktorya Şelaleleri</p>
<p>iv. İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olur.</p>	<p>İstanbul'un Tarihî Alanları, Divriği Ulu Camii ve Darüşşifası, Hattuşaş: Hitit Başkent, Nemrut Dağı, Hierapolis ve Pamukkale, Safranbolu Şehri, Selimiye Camii ve Külliyesi, Çatalhöyük Neolitik Kenti, Bursa ve Cumalıkızık: Osmanlı İmparatorluğu'nun Doğuşu, Pergamon Çok Katmanlı Kültürel Peyzaj Alanı, Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültürel Peyzaj Alanı, Efes, Ani Antik Kenti, Afrodisias, Göbeklitepe, Ciudad Universitaria de Caracas, Fray Bentos, Brimstone Hill Kalesi Millî Parkı, La Santísima Trinidad de Paraná ve Jesus de Tavarangue'deki Misyonerlikler, Leon Katedrali, Calakmul'daki Antik Maya Şehri ve Korunan Tropik Ormanları, Campeche, Güneydoğu Küba'daki İlk Kahve Plantasyonları Kültürel Peyzajı, Roşia Montañ Madencilik Serra de Tramuntana'nın Kültürel Peyzajı, Toskana'daki Medici Villaları ve Bahçeleri, Lavaux Asma Bahçeleri, Wachau Vadisi'nin Kültürel Peyzajı, Filistin Zeytin ve Üzüm Toprakları Güney Kudüs Kültürel Peyzajı Battir</p>	<p>ix. Kara, tatlı su, kıyı ve deniz ekosistemlerinin ve bitki ve hayvan topluluklarının evrim ve gelişimindeki devam eden önemli ekolojik ve biyolojik süreçleri temsil eden istisnai örnekler olurlar.</p>	<p>Orta Surinam Doğal Koruma Alanı, Machu Picchu, Darién Milli Parkı, Calakmul'daki Antik Maya Şehri ve Korunan Tropik Ormanları, Ennedi Platosu Doğal ve Kültürel Peyzajı</p>
<p>v. Özellikle geri döndürülemez değişikliklerin etkisi altında hassas hale gelen insanın çevre ile etkileşiminin veya kültürün (veya kültürlerin) bir temsilcisi olan geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olur.</p>	<p>Göreme Millî Parkı ve Kapadokya, Safranbolu Şehri, Arica ve Parinacota Bölgelerindeki Chinchorro kültürü yerleşimi ve Yapay Mumyalanması, Kolombiya Kahve Kültürel Peyzajı, Pico Adası Bağcılık Kültürü Peyzajı, Tokaj Şarap Bölgesi Tarihi Kültür Peyzajı, Lavaux Asma Bahçeleri, Serra de Tramuntana'nın Kültürel Peyzajı, Causses ve Cévennes Akdeniz Tarımsal Pastoral Kültürel Peyzajı, Meymand Kültürel Peyzajı, Bali Kültürel Peyzajı: Tri Hita Karana Felsefesinin bir tezahürü olarak Subak Sistemi, Honghe Hani Pirinç Teraslarının Kültürel Manzarası</p>	<p>x. Bilim veya muhafaza açısından istisnai evrensel değere sahip tehdit altındaki türler ihtiva edenler dahil biyolojik çeşitliliğin yerinde korunması için önemli ve dikkat çeken doğal habitatları kapsar.</p>	<p>Orta Surinam Doğal Koruma Alanı, Darién Milli Parkı, Calakmul'daki Antik Maya Şehri ve Korunan Tropik Ormanları, Karpatlardaki ve Avrupa'nın Diğer Bölgelerindeki İlkel Kayın Ormanları</p>

Kaynak: T.C. Kültür Turizm Bakanlığı (2005)'den yararlanılarak yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

4. UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi: İki Vaka

4.1. Honghe Hani Piriç Teraslarının Kültürel Peyzajı (2013)

Honghe Hani Piriç Terasları, Çin'in Yunnan eyaletinin güneydoğusundaki Honghe Bölgesi'nde bulunmaktadır. Hani Piriç Terasları'nın toplam genişliği 461 km²'dir. DML'ne giren alan 166 km²'dir. Tarihi kayıtlara göre piriç teraslarının geçmişi 1300 yıl öncesine dayanmaktadır.

Hongzhen (2021) tarafından Hani Terasları'nın, dağ tepelerindeki ormanların yağmur suyunu toplayarak nehirlere ulaştığı ve halkın inşa ettiği karmaşık kanal sistemleri ile ormanlarda toplanan suların hendek ve daha sonrasında kanallar ile bambu borulardan oluşan sistem ile teraslara dağıtıldığını, suyun vadi tabanlarında buharlaşarak üst atmosfere yükselip sonrasında da soğuyarak yağmur olarak dağlara tekrar yağması sonucu ekolojik bir su döngüsünü oluşturduğunu ifade etmektedir.

Honghe Hani Piriç terasları, bu bölgede yaşayanlar için kültür ve dini inançlarının merkezinde yer aldığı belirtilmektedir. Dünya Mirası Komitesi'ne göre, piriç teraslarının dirençli bir şekilde olan toprak yönetim sistemi, insanlar ve çevreleri arasındaki alışılmadık ve uzun soluklu toplumsal ve dini yapılarını temel alan görsel ve ekolojik açıdan olağanüstü bir uyumu ortaya koymaktadır.

Doğal ekonomi bölgenin geleneksel yaşam tarzını oluşturmakta ve traktör gibi makineli tarımsal uygulamalar ile kimyasal gübre kullanımı sınırlandırılmaktadır. Manda ve sığırlar, toprağı sürmek için kullanılmaktadır. Piriç

Şekil 3. Honghe Hani Piriç Terasları'nın kültürel manzarası
Kaynak: Dünya'nın Mirasları Beta. 2015

tarlalarında beslenen ördek ve balıklar verimliliği artırmaktadır. Bu yönüyle de tarımsal üretimde agroekolojik tekniklerin kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Konutlar genellikle üç katlıdır. İlk kat hayvanlar için, ikinci kat yaşam alanı ve üçüncü kat tahıl depolamak için kullanılmaktadır. Konutlar 'mantar evler' den oluşmaktadır. Mantar şeklini andıran, sazlardan yapılmış çatısı olan ve konutlarda sıkıştırılmış toprak, kerpiç tuğla ve taş kullanılmıştır.

Bu bölgenin korunması için yerel yönetim ile halk çok yönlü ve kapsamlı bir yaklaşım benimsemiştir. Örnek olarak yerel yönetim, mantar evlerin iç işlevlerini iyileştirerek, dış cephe özelliklerini korumak için de Tsingua Üniversitesi'nin Tarım Okulu'yla birlikte çalışmıştır. Honghe Hani Piriç Terasları'nın Kültürel Peyzajı, DML'ne seçilme kriterlerinden iii. ve v. kriterlerini sağladığı görülmektedir.

4.2. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri (2015)

Hevsel Bahçeleri yaklaşık olarak 4000 dönümlük verimli arazilerden oluşmaktadır. Kentin kurulduğu tarihten günümüze kadar var olmuş Hevsel Bahçeleri, kent ile Dicle Nehri arasında büyük bir yeşil bağlantı oluşturmaktadır. Tarımsal değeriyle birlikte kültürel ve tarihi olarak da özgün bir niteliğe sahiptir. Verimli toprakları ve bunun sağladığı ürün çeşitliliği ile yıllarca kentin sebze ve meyve ihtiyacını karşılamıştır. Günümüzde de hala tarım alanı olarak kullanılan bahçeler kentin sebze ve meyve ihtiyacını karşılamaktadır. Tarım alanlarından farklı olarak Hevsel bahçeleri mesire yeri olarak da kullanılmaktadır.

Hevsel Bahçeleri aynı zamanda kuş varlığıyla da ön plana çıkmaktadır. 189 kuş türü olduğu bilinen Hevsel Bahçeleri'nde ayrıca su samuru, tilki, sincap, sansar ve kirpi gibi birçok memelinin yaşadığı bilinmektedir. Hevsel Bahçeleri'ni Evliya Çelebi şu sözlerle anlatmıştır;

“Diyarbakır'da Fis kayasının aşağısında bulunan büyük nehrin iki yanı, güllük gülistanlık, bağ, bostan ve reyhan olduğu için yeryüzünde tanınmış bir dinlenme yeri olup her 5-6 ay veya yedi ay Diyarbakır halkının Şattü'l-Arab faslını ettikleri bir gezinti ve eğlence yeridir” (akt, Okumuş, 2012; 2001'a, s. 24, 38-39; 2003c, s. 253) (Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi, 2014, s. 30).

Şekil 4. Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri
Kaynak: Tarihsel bilgi 2021

Hevsel Bahçeleri tarımsal üretim alanından ayrı gündelik yaşamının, geleneklerinin, kültürünün ve somut olmayan kültürel mirasının ortaya çıkartılarak yaşatılmasında önemli bir role sahiptir.

Özgün coğrafyasında Diyarbakır'ın en önemli sembolü haline gelen Diyarbakır Karpuzu, geleneksel yöntemleri ile su kaynaklarında özgün değerini ve önemini koruyarak yetiştirilmektedir. Diyarbakır Karpuzu, dibinde su bulunan kuyularda ve yabani bir güvercin cinsi olan Boran güvercininin gübresi ile yetiştirilmektedir. Diyarbakır karpuzunun bu kadar büyük ve lezzetli olması, geleneksel yöntemlerle yetiştirilmesinden kaynaklanmaktadır. Güvercin gübresi olan koğalar, sadece Diyarbakır'da değil, tüm dünyada talep edilen en değerli gübrelerin başında gelmektedir. Fakat Boran güvercinleri, koğa ve boranhaneler Hevsel Bahçeleri'nin kaybolmaya başlamış özgün değerleri arasındadır. Günümüzde artan suni gübre çeşitlerinin kullanımı ve geleneksel yöntemler yerine modern yöntemlerin kullanılması Boranhanelerin sayısının azalmasına neden olmuştur. Boranhanelerin azalmasıyla 'koğa'lar da eskisi kadar rağbet görmemeye başlamıştır.

Hevsel Bahçelerine ait diğer özgünlükler; değirmenler, nehirde taşımacılık için kullanılan kelekler, nehir kıyılarında tarımsal ürünleri saklamak için ve serinlemek için inşa edilen hülleler, tarımsal sulamada kullanılan arklar, suyun yolunu değiştirmek için kullanılan su kapanları, sabanlar, oraklar ve tarımsal üretimde kullanılan hayvanlar oluşturmaktadır.

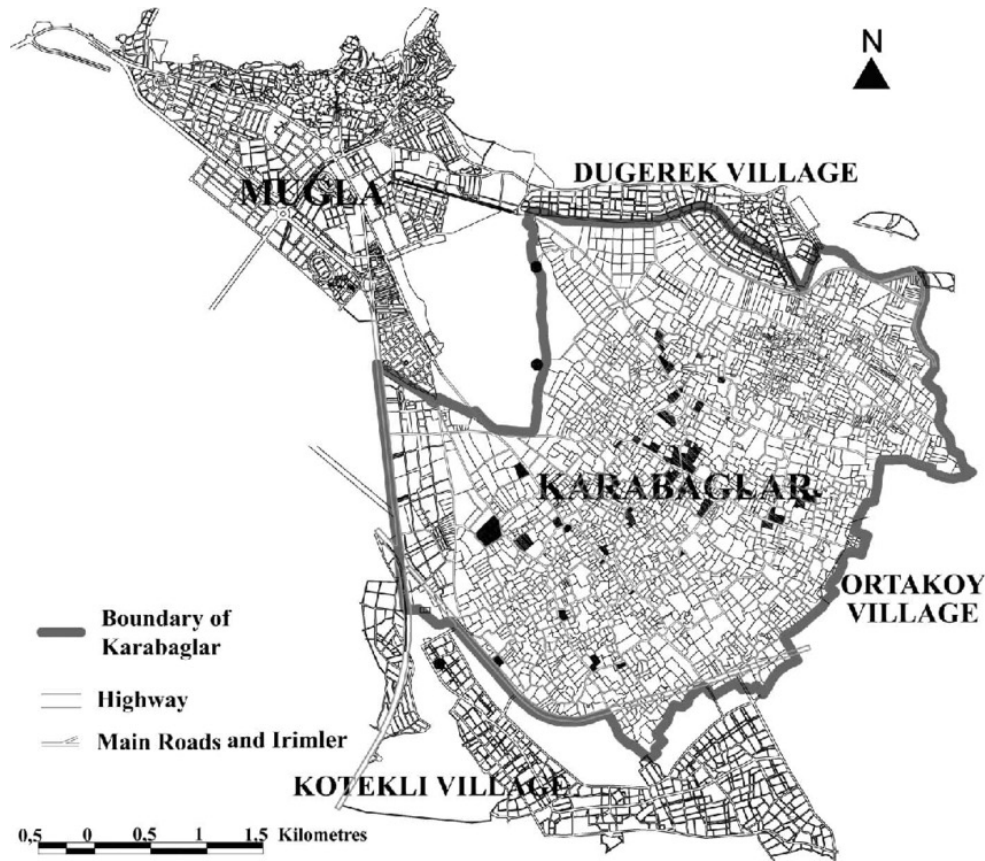
Diyarbakır Karpuzu, Boranileri, kelekleri, değirmenleri, kum şeftalisi, hülleleri geleneksel tarım aletleri gibi

miras öğeleri sadece tarımsal faaliyetleri veya ürünü olarak görülmemelidir. Kültüre katkısı olan değerler olarak ele alınmalıdır. Hevsel Bahçeleri, Diyarbakır için değil tüm dünya için ortak bir değerdir. Evrensel miras özelliği taşımasından dolayı 2013'te DML'ne girmesi için UNESCO'ya aday gösterilmiştir. 2015'te ise "iv. kriter; insanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olur" (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005); kriterini karşıladığı için UNESCO tarafından DML'ne girmiştir.

5. UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi Kriterleri'nin Muğla Karabağlar Yaylası Bağlamında Değerlendirilmesi

Tarihi, doğal ve kültürel miras alanları Türkiye'de büyük ölçüde orta ve orta üst sınıfların tüketim tercihleri ile bağlantılı olarak ele alınır (Akpınar vd., 2011) ve bu bağlamda planlama kararları ve siyasalar üretilmektedir. Ancak Karabağlar Yaylası, Muğla kent merkezinin ya da Bütünşehir Yasası ilan edildikten sonra ifade edildiği şekli ile Menteşe'nin kenarından geçilen bir kent olmasının da sonucu olarak yaylak kışlak kültürünün ve özgün doğal, kültürel ve mimari mirasın soylulaştırmaya (büyük ölçüde) maruz kalmamış kullanıcıları ile mülkiyet dokusunu ve kültürel yapısını sürdürebilmiş nadir alanlardandır. Bu yönüyle gelecekte üretilecek politika ve planlama kararlarının insan- doğa-mekân birlikteliğinden ortaya çıkan ilişkiler bütününe ürettiği kültürel ve doğal varlığın sürdürülmesine dönük olması bütüncül bir koruma anlayışı üretilmesini mümkün kılacaktır.

Karabağlar Yaylası, Muğla şehir merkezinin güneydoğusunda ve şehir merkezine 5 km uzaklıktadır. Denizden yaklaşık 660 m yükseklikte Muğla ovasının en alçak kesiminde 25 km²'lik bir alan kaplamaktadır. Yayla aynı zamanda 3. Derece Doğal Sit Alanı ve Kentsel Sit Alanıdır.

Şekil 5. Muğla Karabağlar Yaylası ve Çevre Köyleri 2003 yılı tarihli Koruma Amaçlı İmar Planı
Kaynak: Koruma Amaçlı İmar Planından (Muğla Belediyesi, 2003) uyarlanmış ve Koca, F., Barlas A. (2007) tarafından yeniden çizilmiştir.

Karabağlar'ın tarihi Osmanlı dönemine kadar gitmektedir. 1522 yılında üzere İstanbul'dan yüz bin kişilik ordu ile Rodos adasını almak için sefere gelen Kanuni Sultan Süleyman, temmuz ayında Karabağlar'da otağ kurmuştur. Kanuni Sultan Süleyman'a tanıtılan kişi ve çevredeki yerlerin isminin içinde Kara kelimesi geçtiği için "Karaları bırakın bu ilin adı bundan böyle Ganibağ olsun" demiştir. Evliya Çelebi, 1671 yılında Muğla Karabağlar Yaylası'na gelmiş ve yaylanın 11 bin bağdan oluştuğunu, yaz günleri dahil yılın sekiz ayı boyunca Muğla Menteşe ve Ula ilçesinde yaşayan şehir halkının burada konakladığını belirtmiştir.

Bu pastoral yaşam biçimi Muğla'da hala sürmektedir. Geçmiş yıllarda tarım ve hayvancılığın yoğun yapıldığı yaylada günümüzde konutlar artık yazlık konut olarak kullanılmakta ve birkaç tarla sahiplerinin tarımsal üretim ve hayvancılık yaptığı görülmektedir.

Evliya Çelebi'nin o dönem yazdığı Karabağlar'ı Seyahatnamesi'nde "Karabağlar'ın yollarına bir yabancı girse bir ağaç deryası içinde yolunu bulamaz ve hayretle kalır. İrim ve kesiklerden oluşan yollar birbiri ile kesişir. Bu bağ yollarında asla güneş yoktur. Zira kesik üzerindeki ağaçların dalları gökyüzünü kapatırcasına birbiri içine girmiştir" ifadeleriyle anlatmıştır (Muğla Karabağlar Yaylası Geliştirme ve Güzelleştirme Derneği, 2021 akt, Menteşe Belediyesi, 2016, s. 7).

Şekil 6. İrim ve Kesik

Kaynak: Emel Karakaya Ayalp kişisel arşivi

Akdeniz ikliminin etkili olduğu yayla, kış aylarında çok yağış aldığı için ve bir tür mikro klima üretiminden dolayı zengin bir bitki örtüsüne sahiptir. Yayla bölgesinin geneli ağaç ve çalılıklardan oluşmaktadır. Karabağlar'da kavak, çınar, akasya ve yöreye özgün olan fakat son yıllarda hastalık sebebiyle kuruyan karaağaçlar bulunmaktadır. Kış aylarındaki yağışlar sebebiyle göllenmeler oluşur. Bu göllenmeler sonucunda sular, yeraltı sularına karışarak kaynak oluşturur ve topraklar daha verimli hale gelir. Göllenme alanları halk arasında 'su tutan yer' olarak ifade edilir. Yayla'nın jeomorfolojik yapısından dolayı, suyun yer altına tahliye olmasını sağlayan 3 adet düden bulunmaktadır. Ayrıca tarlalardaki fazla suyun da tahliye olmasını sağlayan 'irim-kesik' adı verilen peyzaj yapıları bulunmaktadır.

İrimler, iki kenarında kesiklerin yer aldığı ve kesikler boyunca devam eden ağaç, çalı, böğürtlen vb. bitkilerin irimlerin yer yer üstünü kapladığı, tarlalardaki fazla suyun boşaltılmasını sağlayan, kışın dere yatağı görevi gören yazın ise yerli halk arasında yurt denilen tarlalar arası ulaşım için kullanılan 1,5-3 metre genişliğindeki toprak yollardır. Aynı zamanda yerli halk irime 'harım' de demektedir. Günümüzde irimler hayvanların yurtlara girişini engellemek ve yurt alanlarını 'korunaklı ve kapalı' alanlara dönüştürmek gibi sebeplerle tahrip edilmektedir. İrimlerin kesilip sökülerek yerlerine taş duvar, tel örgü gibi ekosisteme zarar veren ve özellikle yılan, sincap, kaplumbağa gibi hayvanların geçişlerini engelleyen uygulamalar yapılmaktadır. Yerli halk tarafından bu ve benzer uygulamalara Koruma Kurulu'nun "göz yumduğu" ifade edilmektedir.

Tarlaları birbirinden ayıran ve tarlaları da yollardan ayıran kesikler toprak ve bitkilerden oluşmuş bölücü, sınırlayıcı bir nitelik taşımaktadır. Tarla sahipleri yurt dedikleri tarlalarının kenar ve köşelerine kızılıçık, böğürtlen, kuşburnu, çitlembik, üzüm, karaağaç, çınar, akasya vb. bitkiler dikerek tarlaları sınırlandırmışlardır. Yurtların kenar ve köşe kısımlarına dikilen ağaçlar ve bitkiler 'kabalık'ları oluşturur. Bu kabalıklarda genellikle bülbül, karatavuk gibi hayvanlar yaşamaktadır.

"Karabağlar Yaylası'nda; tarla (bağ-bahçe), konut ve bir kuyudan oluşan araziye 'yurt' denilmektedir. Yurtlar, boyutları farklı olsa da konut, sofa, tarla (bağ-bahçe), kuyu, müştemilat, ahır, avlu, sulama havuzu, ocak, kerevet,

meyve ağaçları ve çiçeklikler gibi benzer mekânsal bileşenlere sahiptir” (Koca, 2021, s. 9). Bu yurtlar, yurtlar sahipleri olan ailelerin lakaplarıyla veya yakın mevkide yer alan kahvelerin adlarıyla anılmaktadır.

Yaylada, ilk yapıların ev tipi tahta damlar olduğu görülmüştür. 1940’lı yıllardan sonra tahta damların yerine Muğla tipi ve Ula tipi evler yapılmıştır. Yayla evleri, yığma taş duvar ve karkastan oluşmaktadır. Yayla evlerinde de Muğla genelinde kullanılan Muğla kentine özgü olan Muğla bacası kullanılmaktadır. Evler yurtların tam köşesinde yer alır ve diğer bölgeler ekili alan için ayrılmaktadır. Yayla evlerinden ise günümüzde 40 adet yayla evi tescillenmiş durumdadır.

Şekil 7. Muğla Karabağlar Yaylası içerisinde yer alan Yayla Evi ve Muğla Bacası - yoldan görüntü
Kaynak: Muğla Karabağları Güzelleştirme Derneği 2021a

Yaylada genellikle anayol kavşaklarında tarihi kahveler bulunmaktadır. Bu tarihi kahvelerin ve mescitlerin birçoğu 19.yüzyıldan önce inşa edilmiştir. Her bir kahve ve mescitler sivil mimari örneğidir. Kahveler isimlerini yer aldıkları mevkilerden almıştır. Eski zamanlarda kahvelerin bulunduğu yerlerde mescit ile fırın, bakkal, berber, terzi gibi halkın ihtiyaçlarını karşılayabileceği hizmet yapıları bulunmaktaydı. O dönemlerde yaylada yaşayanlar için sosyalleşme mekanları olmuştur. Fakat günümüzde kahvelerin kullanımının değişmesi sebebiyle bu etkinliklerin yapıldığı sosyalleşme alanları olan kahvehaneler özelliğini yitirmiştir. Sapmaz (1996)’a göre; 1950’lerde başlayan ve bugüne kadar olan ulaşım ve tarımsal üretimlerde teknolojinin gelişmeye başlaması ile “deniz turizminin popülerleşmesi, ülke ekonomisinde yaşanan ani değişimler ve yayla yurtlarının el değiştirmesinin sonucunda mevcut yaşam kültürünü devam ettirecek olan neslin kalmaması gibi nedenlerden yazlık kahveler önemini kaybetmiş ve yazlık kahve ve mescitlerin birçoğunun yıkılarak yok olmasına neden olmuştur” (Koca, 2021, s. 10).

Şekil 8. Muğla Karabağlar Yaylası içerisinde yer alan kahvelerden Keyfoturağı Kahvesi-avlu görüntüsü
Kaynak: Muğla Karabağları Güzelleştirme Derneği 2021b

Karabağlar Yaylası'nda 19 tane tescilli kahve bulunmaktadır. Bunlar; Keyfoturağı, Süpüroğlu, Gökkible, Berberler, Elmalı, Narlı, Ayvalı, Hacıahmet, Tozlu, Polis, Vakıf, Yenikahve, Kozlu, Kadıkahve, Kırkahve, Topallar (Bağlarbaşı) ve Sece Kahveleridir. Günümüzde bazı kahveler restore edilmiştir. Bazı kahveler restoran olarak kullanılmaktadır.

Geçmişte imece usulü bir yaşam tarzı olan yaylada halk birlikte üretip ve tüketti. Halkın yazın yaylaya göç ederek kendi yetiştirdikleri ürünlerle günlük ihtiyaçlarını karşılar ve kış aylarında Muğla'da yenilebilecek kışlık hazırlığı olan kuru sebze ve meyve, salça, erişte, tarhana, sucuk, ceviz sucuğu, kavurma, turşu ve pekmez hazırlanırdı.

Oğlak etinden yapılan Büryan kebabı, 2-3 metre olan kuyularda odun ateşi ile kuyunun üstü çamur ile kapatılarak pişirilmektedir. Yaylada yetişen ve halkın 'yayla börülcesi' diye bahsettiği börülce ve koruk ekşisi ile yapılan börülce tarator (telator) yemeği de yaylanın yemek kültüründe öne çıkmaktadır. Yaylanın öne çıkan bir diğer yemeği Muğla Tarhanası'dır. Muğla tarhanası, tarhana otunun su ile kazanlarda kaynatılıp buğday ve süzme yoğurt karıştırılıp kurutulması ile hazırlanmaktadır. Muğla tarhanası kurutulmuş tarhana, kuru börülce ve kuru biber ile özellikle Muğlalıların yağmurlu günlerde pişirmeyi tercih ettiği yöresel bir yemektir. Her yurttan bulunan bağlardan toplanan ürünlerle geçmişte şarap ve pekmez yapıldığı bilinmektedir. Fakat günümüzde üzüm bağlarının hastalık bulması sebebiyle şarap yapımı için yeterli üzüm yetişmemesinden dolayı üretim bilgisi kaybolmuş ve şarap üretimi yapılamamaktadır. Üzümlerden aynı zamanda koruk ekşisi de yapılmaktadır. Üzümler olgunlaşmamış haldeyken (koruk) toplanarak sıkılır ve yayla yemeklerinin birçoğunda ekşilik için kullanılmaktadır. Günümüzde yaşayanların kullanımına yetecek kadar koruk ekşisi ve pekmez yapıldığı görülmektedir.

Yayladaki tarım ürünlerinden en önemli sayılabilecek Yayla Kavunu, endemik ve yerel bir tarımsal üründür. Halk bu kavuna Paris Kavunu'da demektedir. Özelliği ise kış aylarına kadar saklanarak kışın bile tüketilebilmesidir. Her sene Yayla Kavunu Yarışması düzenlenmekte ve en güzel yayla kavunu seçilmektedir.

Şekil 9. Göç Göç Çiçeği

Kaynak: Muğla Karabağları Güzelleştirme Derneği 2021c

Karabağlar Yaylası'nda yerli halk için doğal bir haberci olan ve ismini bu sebeple alan Göç Göç Çiçeği, eylül-kasım aylarında kesiklerde görülmeye başladığı zaman halk arasında 'yayladan Muğla merkeze göç zamanı gelmiştir' diye yorumlanır ve kent merkezine dönmeye başlarlar.

Karabağlar Yaylası'nda, 1000'e yakın anıt ağaç bulunmaktadır. Halk arasında en çok bilinen anıt ağaç Allan Kavağı'dır. Halk arasında kutsal kabul edilir ve bu ağaca hasta çocukların getirilerek, iyileştirdiğine inanılmaktadır. Aynı zamanda Allan Kavağı, adak adamak, dilek dilemek isteyenlerin de ziyaret merkezi olmuştur.

Tablo 2, Muğla Karabağlar Yaylası ve sahip olduğu özgün niteliklere dair yapılmış olan en kapsamlı çalışmalardan birinin (Koca, 2021) ürettiği değerler listesi baz alınarak oluşturulmuştur ve UNESCO DML Kültürel Peyzaj Alanları Kriterleri ile ilişki kurulabilir özelliklere sahiptir.

Şekil 10. Allan Kavağı

Kaynak: Muğla Karabağları Güzelleştirme Derneği 2021d

Tablo 2. Karabağlar Yaylası'nda Korunması Gereken Ortak (Doğal ve Kültürel) Değerler Listesi

Karabağlar Yaylası'nda Korunması Gereken Ortak (Doğal ve Kültürel) Değerler Listesi
• Jeomorfolojik yapı
• Verimli çöküntü ovası
• Kireçtaşına dayalı yeraltı su varlığı
• Yerüstü dereleri
• Taşkın ve Gölleme Alanları ve sınırları
• Düdenler (mevcut düdenlerin temiz tutulması ve korunması, yeni düden oluşumlarının engellenmesi)
• Herkesin yeterli miktarda suya erişimini sağlayan derin olmayan kuyular
• Evliya Çelebi'ye dayanan geçmiş ve tarihi önem
• Sahiplerinin lakabı ile anılan 'Yurt'ların varlığı
• Geleneksel mimaride üretilen tescilli yapıların varlığı
• Geleneksel yazlık kahvelerin varlığı
• Geleneksel yazlık mescitlerin varlığı
• Sahibinin lakapları ile anılan kahvehaneler
• Alanın özelliklerini tanımlayan Mevkilerin varlığı
• Asırlık tarihi çınar ağaçlarının varlığı
• Kahvehane ve mescitlerden oluşan odak noktalarının varlığı
• Odak noktasında yer alan bakkal, terzi, fırın vb. küçük esnaf
• 'İrim'ler
• 'Kesik'ler
• Tarladan fazla suyu drene eden 'şarmpol'ler
• Biyolojik çeşitlilik
• Doğal bitki örtüsü (Flora)
• Fauna
• Peyzaj dokusu ve doğal güzellik
• Mikroklimatik iklimi (yazın serin havasının olması)
• Temiz hava
• Tarımsal üretim
• Hayvancılık (kümes hayvanları, küçükbaş ve büyükbaş hayvancılık)
• Yerel tohum varlığı
• Yöresel sebzeler, şifalı bitkiler, endemik türler

• Muğla kent merkezi ile yapılan mevsimlik göç
• Kültürel yaşam
• Mutfak kültürü ve yöresel yemekler
• Doğa yürüyüşleri ve bisiklet turları için olanaklar
• Doğa ve kültür turizmi
• Film sektörü için kültürel ve doğal bir ortam

Kaynak: Koca (2021, s. 12)'den yararlanılarak yazarlar tarafından düzenlenmiştir.

6. UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Mirası Listesi Kriterleri Bağlamında Muğla Karabağlar Yaylası

Honghe Hani Pirinç Terasları ve Hevsel Bahçeleri yıllardan beri süregelen geleneksel yerleşim alanları ve tarımsal faaliyetleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu alanlar sahip oldukları özgün biyolojik çeşitlilikleri, flora ve faunaları, peyzaj dokuları, tarımsal üretimleri, geleneksel tarım uygulamaları ile ön plana çıkmaktadırlar. Kültürel yaşamlarını doğayla etkileşimde kalarak sürdürmektedirler. Bu özgün nitelikleri DML Kriterleri'ne göre değerlendirilerek uygun kriterler altında DML'nde yer almışlardır.

Honghe Hani Pirinç Terasları, "(iii.) yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete yönelik eşsiz veya en azından istisnai tanıklık üstlenir kriterine ve (v.) özellikle geri döndürülemez değişikliklerin etkisi altında hassas hale gelen insanın çevre ile etkileşiminin veya kültürün (veya kültürlerin) bir temsilcisi olan geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olur" (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005) kriterine uygun görülmüştür.

Hevsel Bahçeleri, "(iv.) insanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olur" (T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı, 2005) kriterine uygun görülmüştür. Bu iki vakanın bu makale kapsamında incelenmesinin nedenleri Muğla Karabağlar Yaylası ile ilgili vakaların sahip olduğu değerlerin ve varlıkların DML Kriterleri'ne uygunluk kapsamında ortaklaşmasıdır. Honghe Hani Pirinç Terasları ve Hevsel Bahçeleri'nin özgün niteliklerinden olan zengin biyoçeşitlilik, flora ve fauna; tarımsal üretim açısından bir döngüsel sistem olarak simbiyotik karakter; geleneksel yaşam ve tekniklerinin süregitmesi ve Honghe Hani'de bulunan kırsal sivil mimarlık örnekleri iii., iv. ve v. Numaralı DML Kriterleri altında değerlendirilmiştir ve Muğla Karabağlar Yaylası'nın bu kriterler bağlamında değerlendirilme potansiyeli vardır.

Tablo 3'e bakıldığında, Koca (2021, s. 12) tarafından listelenmiş olan Muğla Karabağlar Yaylası değerlerinin ve varlıklarının DML iii., iv. ve v. kriterler bağlamında bir değerlendirmesi görülmektedir. Pastoral toplumsal yaşamın ve yaylak kışlak geleneğinin, geleneksel üretim biçimlerinin ve yöntemlerinin sürdürülmesi ve gıda üretimine önemli ölçüde katkı vermesi bakımlarından Muğla Karabağlar Yaylası yok olmak üzere olan bir kültürel geleneğin önemli temsiliyet alanlarından bir tanesidir. Ayrıca, İslamiyet öncesi Anadolu toplumunun/ topluluklarının izi takip edilebilen şaman ve pagan kökenlerine ve bu kökenlerden gelen gündelik yaşam pratiklerine dair ipuçlarının açıkça görünür olması da Yayla'nın özgün kültürel varlıklarındandır. Ziyaret kültürü, Çınar (Muğla'da kavak olarak ifade edilir) kültürü ve mescit-kahvehane (alkollü mekân) birlikteliği Anadolu'da yok olmuş kültürel geleneklerden bazılarıdır.

Tablo 3. Koca'nın (2021, s. 12) oluşturduğu "Karabağlar Yaylası'nda Korunması Gereken Ortak (Doğal ve Kültürel) Değerler Listesi" DML Kriterleri doğrultusunda değerlendirilmiştir.

Dünya Miras Listesi Kriterleri	Karabağlar Yaylası'nda Korunması Gereken Ortak (Doğal ve Kültürel) Değerler Listesi
iii. Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete yönelik eşsiz veya en azından istisnai tanıklık üstlenir.	Yaylak kışlak biçiminde Anadolu kültüründe yarı yerleşik hayata geçişin temsiliyeti ve tarımsal üretimin kente beslemeye yetecek niteliği, Kahvehane ve mescitlerin birlikte tasarlanmış yapı kompleksleri olması ve belirli pagan-şaman geleneklerinin süregelmesi.
iv. İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olur.	Biyçeşitlilik, flora, fauna ve doğal peyzaj karakteri ile özgün irim, Kesik birlikteliği, Asırlık tarihi çınar ağaçlarının varlığı

v. Özellikle geri döndürülemez değişikliklerin etkisi altında hassas hale gelen insanın çevre ile etkileşiminin veya kültürün (veya kültürlerin) bir temsilcisi olan geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olur.	Sahiplerinin lakabı ile anılan 'yurt'ların ve kahvehanelerin varlığı, Geleneksel mimaride üretilen tescilli yapıların varlığı, Geleneksel yazlık kahvelerin ve mescitlerin varlığı, Alan özelliklerini tanımlayan mevkilerin varlığı, Mülkiyet sınırlarının belirleyicilerinin irim ve kesikler olması ve mülkiyet sınırlarının yurt ve üretim alanı bütününden oluşması
--	--

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Bu makale kapsamında Muğla Karabağlar Yaylası'nın DML Kriterleri kapsamında değerlendirilmesine konu olan kriterler (iii., iv., v.) kapsamında DML' de yer almış olan iki vaka seçilerek incelenmiş ve Muğla Karabağlar Yaylası'nın mevcut potansiyeli ile bu vakaların özgün nitelikleri karşılaştırılmıştır. Tablo 4'te Türkiye'den DML Kültürel Peyzaj Alanları kapsamındaki tek alan olan Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri kriter iv'e göre ve Türkiye vakası olarak; Honghe Hani Pirinç Terasları ise dünya örneği olarak kriter iii. ve v'e göre ele alınmış, Karabağlar Yaylası'nın varlıkları ile karşılaştırılmıştır. Geleneksel tarımsal üretim biçimleri, yaylak-kışlak ve kentsel besin ihtiyacının temini bakımlarından kriter iii. kapsamında Karabağlar Yaylası potansiyele sahiptir. Kriter iv. kapsamında Karabağlar Yaylası'nın özgün irim, kesik ve şarmpol sistemine dayalı peyzaj karakteri büyük potansiyel oluşturmaktadır. Kriter v. kapsamında ise Honghe Hani örneğinde olduğu gibi su döngüsüne verilen katkı Karabağlar Yaylası'nın önemli bir ekolojik değer ürettiğinin kanıtıdır.

Tablo 4. Muğla Karabağlar Yaylası'nın niteliklerinin vaka örnekleri seçilme kriterleri ile karşılaştırılması.

UNESCO Dünya Miras Listesi Kültürel Peyzaj Alanları Listesi Kriterleri	Honghe Hani Pirinç Terasları	Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri	Muğla Karabağlar Yaylası
iii. Yaşayan veya ortadan yok olmuş bir kültürel geleneğe veya bir medeniyete yönelik eşsiz veya en azından istisnai tanıklık üstlenir.	Tarım uygulamalarının geleneksel ve özgün şekilde sürdürülmesi. Tarımsal üretim sürecinin insan ve doğa etkileşimli olarak sosyo-ekonomik dini sistemler tarafından sürdürülmesi.		Alanın tarım uygulamaları tarihi, geleneksel kullanımları ve yaşam şekli açısından özgün olması.
iv. İnsanlık tarihinde önemli bir aşamayı veya aşamaları gösteren yapı türü, mimari veya teknolojik grup veya peyzaj için istisnai bir örnek olur.		Nadir ve etkileyici Diyarbakır Kalesi'nin yığma surları, kapı ve yazıtlarının önemli bir tarihi dönemi göstermesi. Hevsel bahçeleri, tarlalarıyla beraber Dicle Nehri ile bağlantılı olarak peyzaj ortamı yaratması.	Özgün peyzaja (irim, kesik) sahip olması.
v. Özellikle geri döndürülemez değişikliklerin etkisi altında hassas hale gelen insanın çevre ile etkileşiminin veya kültürün (veya kültürlerin) bir temsilcisi olan geleneksel insan yerleşimi, arazi kullanımı veya deniz kullanımının istisnai bir örneği olur.	Topluluk ve bireylerin doğa ile arasında yıllarca devam eden bir sistem olarak tarım yönetimi ve ekolojik bir su döngüsü yönetimine sahip olması.		Ekolojik değer, su döngüsü ve geleneksel arazi kullanımına sahip olması.

Kaynak: Yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

7. Sonuç ve Tartışma

UNESCO Dünya Kültür Mirası Kültürel Peyzaj Alanları Kriterleri kapsamında bir kültürel peyzaj alanı olarak Muğla Karabağlar Yaylası aday olma potansiyeline sahiptir. Karabağlar Yaylası özellikle son 20 yılda çeşitli ölçeklerde tahribata maruz kalmış olsa da ve yaylak kırsal kültüründen yazlık konut kültürüne dönük bir dönüşümün kıyısında olsa da hala yaylanın özgün nitelikleri sürmektedir. Bu bağlamda sadece yerel yönetimlerin rezerv konut alanı biçiminde gördüğü ve iki boyutlu kararları aşamalarla yayladaki irim ve kesiklerin tahrip edilip ter örgülere dönüşmesine neden olan koruma planlarının ötesinde bir koruma yaklaşımına ihtiyaç vardır. Bu bağlamda, Karabağlar Yaylası hem UNESCO Dünya Kültürel Peyzaj Alanları Listesi için hem potansiyelli bir adaydır hem de uluslararası korumaya ihtiyacı olan çok özgün bir ekosistemdir.

Araştırma bulguları göstermiştir ki; Muğla Karabağlar Yaylası, UNESCO Dünya Kültür Mirası Kültürel Peyzaj Alanları Kriterleri kapsamında (Tablo 1) ve vaka örnekleri ile karşılaştırılması (Tablo 4) sonucunda;

- *Alanın tarım uygulamaları tarihi, geleneksel kullanımları ve yaşam şekli açısından özgün olması (iii),
 - *Özgün peyzaja (irim, kesik) sahip olması (iv),
 - *Ekolojik değer taşıması ve geleneksel arazi kullanımlarına sahip olması (v),
- kriterlerini karşılamaktadır.

Muğla Karabağlar Yaylası'nın sahip olduğu hassas tarımsal ekosistemi, özgün yaşam biçimi ve gelenekleri, biyoçeşitliliği, yer altı kaynak sularına katkısı ve geniş bir coğrafya içerisinde sus ekosistemine verdiği katkı ve değerleriyle birlikte evrensel miras potansiyeline sahiptir.

Kaynakça

- Akpınar, F., Saygın, N. & Karakaya, E. (2011). Evaluation of the conservation activities in the historical settlement Tenedos-Bozcaada Island. C.A. Brebbia ve E. Beriatos (Der.), *Sustainable Development and Planning V* içinde (ss.329-349), WIT Press.
- Balta, S. & Atik, M. (2019). Dünya Mirası Kırsal Kültürel Peyzajları ve Selge Tarım Terasları. *İnönü Üniversitesi Sanat ve Tasarım Dergisi*, 9(19), 63-6. DOI:10.1690/lujad.504777.
- Bogenç, Ç. (2019). Safranbolu tarihi kent dokusunun kültürel peyzaj açısından değerlendirilmesi. E. E. Akyüz Levi, Y. Dönmez & B. Şimşek İlhan (Der.), *Mimarlık, planlama ve tasarım alanında araştırma makaleleri* içinde (ss.45-59). Gece Akademi.
- Çınar, K. (2020). *Kalecik tarihi kent merkezinin kültürel peyzajlar kapsamında değerlendirilmesi*. [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Ankara Üniversitesi. <http://hdl.handle.net/20.500.12575/72990>
- Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri (t.y). Erişim: <https://www.Tarihselbilgi.Com/Diyarbakir-Kalesi-Ve-Hevsel-Bahceleri/>
- Dünya'nın Mirasları Beta. (t.y.). *Honghe Hani Pirinç Teraslarının kültürel manzarası*. Erişim: <http://Dunyamiraslarilistesi.Blogspot.Com/2015/11/Honghe-Hani-Pirinc-Teraslarinin.Html>
- Enlil, Z., Ş. & Dinçer, İ. (2012). The shifting scope of cultural heritage, and the perception of 'Value of cultural heritage for Society-Faro Convention: A preliminary research study for Turkey. D. Ünsal (Der.), *Cultural Policy and Management (KPY) Yearbook 2011* içinde (ss. 45-53), İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Eraslan, Ş. (2020). UNESCO Dünya Miras alanlarının kriter seçimleri ve tematik bağlantıları üzerine bir analiz: Türkiye örneği. *Journal Of Awareness*, 5(3), 309-324. DOI:10.26809/Joa.5.023.
- Fowler, P. (2003). UNESCO World Heritage cultural landscapes 1992-2002. *World Heritage Series Papers Vol.6*, 140p.
- Geyik, N.E. (2019). *Dünya Miras Listesi adaylık sürecinde Mardin Kentsel Sit Alanı'nın kültürel peyzaj değerleri ve taşıdığı riskler* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Yıldız Teknik Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezDetay.jsp?id=7vfNe44WF88I1pBSezBifA&no=i85halAVNIXv2eSooP4e8Q>
- Günay, B. (2009). Conservation of urban space as an ontological problem. *METU JFA*, 26 (1), 123-156.
- Gündüz, B. (2008). *Gelibolu kenti ve çevresinin peyzaj potansiyelinin saptanması* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. <https://tez.yok.gov.tr/UlusalTezMerkezi/tezSorguSonucYeni.jsp>
- Güngör, H., F. (çev). (2006). Avrupa Konseyi Toplum İçin Kültürel Mirasın Değeri Çerçeve Sözleşmesi. *Türk İdare Dergisi*, 78 (451), 67-88.
- Halaç, H. H. & Bademci, F. (2021). Kültürel miras: Sistemik literatür incelemesi. *Safran Kültür ve Turizm Araştırmaları Dergisi*, 4 (2), 172-190.
- İkarya Danışmanlık. (2015). *Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri kültürel peyzajı alan yönetim planı*. Diyarbakır Büyükşehir Belediyesi.
- Koca, F. & Barlas, A. (2014), Karabağlar revisited: The making of community through the yurt, the masjid, the coffeehouse, and the plane tree. *Journal of Landscape Architecture*, 9:1, 70-81.
- Koca, F. & Barlas, A. (2006) Introducing two landscape components from Turkey: Irım and Kesik. *Landscape Research*, 31 (3), 215-228.

- Koca, F. (2021a). *Muğla Karabağlar Yaylası doğal ve kültürel bileşenleri ve taslak yönetim planı (2021-2023)*. Muğla Karabağları Geliştirme ve Güzelleştirme Derneği.
- Koca, F. (2021b). In search of preservation strategies for the historic cultural landscape of Karabağlar Yaylası in Muğla. *Journal of Design for Resilience in Architecture and Planning*, 2(3), 327–341. <https://doi.org/10.47818/Drarch.2021.V2i3028>
- Korkmaz, C. (2021). Neoliberal urbanism and commodification of urban history as a marketing tool in public recreation. *Geographies, Planning & Tourism Studios*, 1(2): 85-96. DOI: 10.5505/gpts.2021.58066
- Köfteoğlu, K. (2021, Haziran 12). *Dünya harikası Hongre Pirinç Terasları*. Erişim: <https://keremkofteoglu.com/dunya-harikasi-honghe-pirinç-terasları/>
- Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü. (t.y.). *UNESCO Dünya Miras Listesine Seçilme Kriterleri*. T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı. Erişim: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44439/dunya-miras-listesi39ne-alınma-kriterleri.html>
- Mobolla'dan Muğla'ya. (t.y.). Karabağlar Yaylası. Erişim: <http://mobolla-mugla.blogspot.com/2015/05/>
- Muğla Karabağlar Yaylası Kentsel ve 3. Derece Doğal Sit Alanı 1/5000 ve 1/1000 Ölçekli Koruma Amaçlı Kısmi Revizyon İmar Planı Plan Açıklama Raporu (2019). Erişim: <https://webdosya.csb.gov.tr/db/mugla/duyurular/karabağlar--8230-21805-20190416095615.pdf>
- Muğla Karabağları Güzelleştirme Derneği (t.y.). *Karabağlar Yaylası Tarihi*. Erişim: <https://muglakarabaglar.org.tr/karabaglar-yaylası/tarihi/>
- Muğla Karabağları Güzelleştirme Derneği (2021a). *Karabağlar Yaylası Yapıları*. Erişim: <https://muglakarabaglar.org.tr/>
- Muğla Karabağları Güzelleştirme Derneği (2021c). *Karabağlar Yaylası Doğası*. Erişim: <https://muglakarabaglar.org.tr/karabaglar-yaylası/dogası/>
- Muğla Karabağları Güzelleştirme Derneği (2021b). *Muğla Karabağlar Yaylası İçerisinde Yer Alan Kahvelerden Keyfoturağı Kahvesi*. Erişim: <https://muglakarabaglar.org.tr/karabaglar-yaylası/kahvehaneleri/>
- Muğla Karabağları Güzelleştirme Derneği (2021d). *Karabağlar Yaylası Anıt Ağaçları*. Erişim: <https://muglakarabaglar.org.tr/karabaglar-yaylası/anıt-agaçları/>
- Shankar, B. & Swamy, C. (2013). Creating awareness for heritage conservation in the city of Mysore: Issues and policies. *International Journal of Modern Engineering Research*, 3(2): 698-703.
- Sarıaltun, S. (2021). The tourism potential of Çayönü Tepesi and Hilar Rocks from the perspective of archaeo-tourism and geo-tourism. *Studios, Geographies, Planning & Tourism Studios*, 1(1): 42-53, DOI:10.5505/gpts.2021.87597
- Şakacı, B. K. (2015). Doğal ve kültürel mirasın hayati sorunu: İstisnai evrensel değer (UNESCO Dünya Mirası Listesi). *Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 6 (1), 455-472.
- Şentürk, A. (2012). *UNESCO Dünya miras listesinde yer almanın, ülke kültürel miras koruma politikalarına etkileri üzerine bir değerlendirme* [Yayınlanmamış yüksek lisans tezi]. İstanbul Teknik Üniversitesi. <http://hdl.handle.net/11527/4552>
- T.C. Resmî Gazete. (1983, 14 Şubat). *Dünya Kültürel ve Doğal Mirasın Korunmasına Dair Sözleşme*. T.C. Resmî Gazete. Erişim: <https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/17959.pdf>
- T.C. Kültür Turizm Bakanlığı (t.y.). *Dünya Miras Listesi'ne Alınma Kriterleri*. Erişim: <https://kvmgm.ktb.gov.tr/TR-44439/dunya-miras-listesi39ne-alınma-kriterleri.html>
- T.C. Menteşe Belediyesi. (2016). *Karabağlar Yaylası'nda dört mevsim turizm araştırma ve fizibilite raporu*. Erişim: https://geka.gov.tr/uploads/pages_v/karabaglar-yaylasında-dört-mevsim-turizm-2016.pdf
- Tunçer, M. (2013). Mardin'in korunması ve UNESCO Dünya Miras Listesi'ne girmesi. *İdeal Kent Kent Araştırmaları Dergisi*, 4 (9), 94-113.
- UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi. (t.y.). *Diyarbakır Kalesi ve Hevsel Bahçeleri Kültür Peyzajı*. Erişim: <https://whc.unesco.org/en/list/1488>
- UNESCO Dünya Mirası Sözleşmesi. (t.y.) *Honghe Hani Pirinç Teraslarının Kültürel Peyzajı*. Erişim: <https://whc.unesco.org/en/list/1111#>
- UNESCO Türkiye Milli Komitesi (t.y.). *UNESCO Dünya Mirası*. Erişim: <https://www.unesco.org.tr/Pages/149/44>
- UNESCO World Heritage Convention. (t.y.) *World Heritage List*. Erişim: <https://whc.unesco.org/En/List/>

Gastronomi Turizminin Şehir Pazarlamasına Etkisi: Üsküdar Gastronomi Sokağı İstanbul İli Örneği

The Effect of Gastronomy Tourism on City Marketing: The Case of Üsküdar Gastronomy Street İstanbul

Özlem Yıldırım^a Eren Altunbağ^b Oğuzhan Tınmaz^c Hakan Yılmaz^d

^aİstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, Aşçılık, İstanbul, Türkiye ORCID: 0000-0003-3807-4315

^bİstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, Aşçılık, İstanbul, Türkiye ORCID: 0000-0001-5696-9775

^cİstanbul Aydın Üniversitesi, Anadolu Bil Meslek Yüksekokulu, Aşçılık, İstanbul, Türkiye ORCID: 0000-0002-3734-5219

^dAnadolu Üniversitesi Turizm Fakültesi, Gastronomi ve Mutfak Sanatları, Eskişehir, Türkiye ORCID: 0000-0002-8512-2757

Abstract /Öz

Gastronomi turizmi, destinasyonların çekiciliğini artırmanın yanı sıra merak edilen yerel mutfak kültürlerini yakından tanıma fırsatı bulmada da önemli bir rol oynamaktadır. Türkiye, gastronomi turizmi açısından farklı kültürlerin bir arada yaşadığı ve her şehrin kendine has mutfağı olan bir ülke olarak tanımlanabilir. Bu çalışmada gastronomi turizmi ve şehir pazarlaması ilişkisi literatür tarama yöntemiyle incelenmiş ve İstanbul ilinde yer alan Üsküdar Gastronomi Sokağı hakkında detaylı bilgi verilmiştir. Yapılan gözlem sonrasında, 2022 yılında faaliyete başlayan ve 250 metre uzunluğundaki Üsküdar Gastronomi Sokağı'nda toplam 63 işletmeye ulaşılmış olup ile bunlardan 31'nin gastronomi işletmesi olmadığı ve 32'sinin ise gastronomik ürünleri barındıran işletmeler olduğu tespit edilmiştir. Araştırma sonucunda, Gastronomi Sokağı'nın olumlu ve olumsuz yönleri incelenmiş, sonuç ve öneriler sunulmuştur

Gastronomy tourism plays an important role in increasing the attractiveness of destinations, as well as having the opportunity to get to know the curious local cuisine cultures closely. In terms of gastronomic tourism, Turkey can be defined as a country where different cultures coexist and each city has its own cuisine. In this study, the relationship between gastronomy tourism and city marketing was examined by the literature review method and detailed information was given about Üsküdar Gastronomy Street in the city of İstanbul. After the observation, the number of businesses in Üsküdar Gastronomy Street, which started operating in 2022 and is 250 meters long, has been reached, and it has been observed that 31 businesses are not gastronomy businesses in the street with a total of 63 businesses, and 32 businesses are businesses that host gastronomic products. As a result of the observation, the positive and negative aspects of the Gastronomy Street were examined and the results and suggestions were presented.

To cite: Yıldırım Ö., Altunbağ E., Tınmaz O. & Yılmaz H. (2023). Gastronomi turizminin şehir pazarlamasına etkisi: Üsküdar Gastronomi Sokağı İstanbul ili örneği. *Geographies, Planning & Tourism Studios*, 3(1): 40-49
<https://doi.org/10.5505/gpts.2023.04706>

Article Info/Makale Bilgisi

Received : 29.05.2023

Accepted : 15.06.2023

Anahtar Kelimeler

Gastronomi Sokağı
Gastronomi turizm
Kent pazarlama
Üsküdar
İstanbul

Keywords

Gastronomy Street
Gastronomy tourism
City marketing
Üsküdar
İstanbul

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar

E.Altunbağ:
erenaltunbag@aydin.edu.tr

1. Giriş

Günümüzde dünyada bulunan nüfusunun büyük çoğunluğunun şehirlerde yaşadığı bilinmektedir. Her geçen gün gelişmekte ve değişmekte olan teknolojik çalışmalar beraberinde gelişen ulaşım imkânları, küreselleşmeyi hızlandırmakta ve şehirlerin üzerine yüklenen anlamları farklılaştırmaktadır. Gerçekleşen bu farklılıklar şehirlere gösterilen önem ve değeri arttırmaktadır. Rekabetin yüksek düzeyde hissedildiği günümüzde pazarlamanın eksenini de aynı oranda genişlemiştir. Günümüzde gerçekleştirilen ürün ve hizmet pazarlamasının yanında şehirlerin, bölgelerin ve ülkelerin de pazarlanıp marka değerlerinin kazandırılması mümkün olmaya başlamıştır. Şehir pazarlaması; şehrin içinde bulunduğu insanlara sunmuş olduğu alt veya üst yapı hizmetlerini geliştirmek, şehirleri daha yaşanılabilir hâle getirmektir. Dışarıdan şehre gelmesi arzu edilen yatırımcı, girişimci, meslek dallarında nitelikli kişiler, turist ve üniversite öğrencileri gibi hedef kitle için şehri ve şehrin potansiyel unsurlarını daha etkili kullanabilmek amacıyla birçok yöntem sunabilmektedir (Öztürk, 2016). Geçmişten günümüze kadar konaklama alanları olma özelliğinin dışında daha çok insanların yaşam biçimlerine yön veren şehirler, içinde bulunduğumuz dönemde önem derecelerini yükselterek birer çekim merkezi haline almışlardır. Şehir içerisinde daima daha fazla iş imkanı ve yaşam alanına sahip olmak, gelir elde ederek refah seviyesini arttırmak, şehir idarecilerinin geçmişten günümüze temel amaçları olmuştur. Refah düzeyinin yüksek olması şehirlerin bünyesinde daha fazla girişimci, yatırımcı, yerleşimci ve turist barındırdığı anlamını taşımaktadır. Genel itibarıyla ürün ve hizmetlerin tüketilmesi ve alıcısına ulaştırılması için kullanılan pazarlama bilimi, şehirleri de pazarlanabilir bir ürün olarak ele almaktadır (Aslan, 2014).

Şehir pazarlaması son zamanlarda en fazla kabul görülen pazarlama alanlarından biridir. Şehir pazarlamasına olan ilgi dünya üzerinde gerçekleşen değişimin şartlarının beraberinde gelmektedir. Dünyanın küreselleşmesi ve teknolojinin gelişmesi, şehirlerin içlerinde bulunan işletmelerle beraber şehirleri de değişim yoluna sokmaktadır. Geçmişte şehirlerin birbirlerine karşı rekabet avantajı sağladıkları bazı faktörler önemini yitirirken bazı yeni faktörler ise önem kazanmaktadır (Ceylan, 2010). Bu faktörler içerisinde yer alan şehrin doğal güzellikleri, tarihi ve kültürel değerleri ile mutfak kültürü şehrin tanıtımı ve pazarlanmasında önemli bir konuma gelmiştir. Geçmiş yıllar incelendiğinde, birçok ülkenin turizm faaliyetlerini geliştirilebilmesi için ulusal tanıtım ve imaj çalışmaları gerçekleştirdikleri ve ülkeleri tek bir ürün olarak pazarlamaya çalıştıkları görülmektedir. Ülkelerde ve şehirlerde genel olarak tanıtım ve imaj için kullanılmakta olan doğa manzaraları, sahiller ve plajlar, gelenekler, tarihsel anıt ve sanat yapıtlarıyla spor etkinlikleri gibi çok fazla farklılık gösterememiş ve birbirine benzer şekilde yapılandırılmıştır. Ülkeler birbirine benzer şekilde turizm politikaları uygulayarak, aynı tip planlama ve pazarlama faaliyetleri sürdürmektedirler. Son yıllarda ise turizm hareketleri birbirinden farklı ve destinasyonların yöresel, geleneksel etmenleri üzerinde yoğunlaşmıştır. Üzerinde durulan bu etmenlere yönelik pazar paylarını arttırıcı pazarlama faaliyetlerinin sayıları artma eğilimindedir. Yöresel etmenlerin başında yer alan gastronomi turizmi kavramı ile ülkeler ve bölgeler kendi yiyeceklerini tanıtma fırsatı olarak şehir imajının gelişmesinde önemli katkı sağlamıştır. Turistlerin göstermiş oldukları farklı talepler sonucunda ortaya çıkan bu değişimler bölgelerin veya şehirlerin pazarlanmasını önemli bir konu haline getirmiştir.

Bununla birlikte günümüzde bütün bir ülkenin tek destinasyon şeklinde pazarlanması anlayışı yerini artık, ülke içerisinde bulunan bölge ve şehirlerin pazarlanması anlayışına bırakmıştır. Gerçekleşen bu durum ülke turizmi açısından pazarlama stratejisinde gerçekleşebilecek riskleri azaltıcı bir etken olmuştur. Destinasyon pazarlaması kapsamında şehir pazarlanması önemli bir konuma gelmekte ve farklı yönleriyle ayrıntılı bir şekilde incelenmesi gereken bir konu haline almaktadır (Giritlioğlu ve Avcıkurt, 2010). Buna bağlı olarak bu çalışmada gastronomi turizminin şehirlerin pazarlanmasındaki yeri incelenerek İstanbul şehrinde yer alan Türkiye'nin ilk gastronomi sokağı olma özelliğini taşıyan Üsküdar gastronomi sokağı hakkında gözlem yöntemi ile detaylı bilgiler verilmiştir.

2. Gastronomi ve Gastronomi Turizmi

2.1. Gastronomi Kavramı

Gastronomi yemek ve kültür arasındaki ilişkileri inceleyen ve araştıran bir disiplindir. Bu kavram ilk olarak Fransız yazar Joseph Berchoux tarafından günümüzdeki anlamıyla 19.yüzyılın başında kullanılmıştır (Uhri, 2016). Gastronominin çok yönlü ve disiplinler arası bir bilim olarak kavramsallaştırılmasında farklı yaklaşımlar bulunmaktadır (Koerich, 2021). Poulain'e (2004) göre gastronomi yemek pişirmeyi ve mutfağı sanat olarak kabul eden karmaşık bir mutfak sistemi, kurallarla yemek pişirmenin ve sosyal kurallarla çevrili sofrada adabının estetik hale getirilmesidir. Bir başka tanımdaysa gastronomi, kültürlerin ve toplumların oluşumuyla ilgili süreçleri, sosyal kimliklerle ilgili yönleri ve bunların sonraki ayrımlarını, biçimlerini farklı üretim ve tüketim bağlamlarıyla algılamak için ayrıcalıklı bir alan olarak karşımıza çıkmaktadır (Castro vd., 2016).

Gastronomi kelimesinin etimolojik olarak incelenmesi durumunda Yunanca "gastros" (mide) ve "nomos" (yasa, kural) sözcüklerinden oluştuğu görülmektedir (Tez, 2012). Türk dil Kurumu gastronomiyi "yemeği iyi yeme merakı" ve "sağlığa uygun, iyi düzenlenmiş, hoş ve lezzetli mutfak yemek düzeni ve sistemi" şeklinde tanımlamaktadır (TDK). Gastronomi, insanın beslenmesiyle ilişkili olan her şey hakkında açıklamalı bilgileri kapsamaktadır. Gastronominin amacı mümkün olan en iyi besinler yoluyla insanın korunmasıdır (Brillat-Savarin, 2018). Beslenmek insanın birincil ihtiyaçlarından biridir. Refah seviyesinin yükselmesiyle beslenme ihtiyacı çeşitlenmiş yeme içme faaliyeti yalnızca beslenme değil aynı zamanda estetik bir zevk alanına dönüşmüştür (Özçelik ve Bozkurt, 2021). İnsanlığın dününden bugününe gelmesinde ihtiyaç duyduğu temel gereksinimlerinden olan beslenme ihtiyacının karşılanması ile başlayan gastronomi kültürünün insanın yok olacağı güne kadar varlığını sürdüreceği düşünülmektedir. Gastronomi genel tanımlardan yola çıkarak insanın sağlığına uygun düzenlenmiş besinlerle gerçekleştirilen mide yasaları şeklinde tanımlanabilmektedir. Yemek yeme eylemi açlığı doyurmanın ötesine geçer ve insanların beş duyusunu da uyandırır. Gastronomi gelenekleri ve kültürleri kalıtsaldır ve önemli bir kültürel ifadedir (Zuin ve Zuin, 2008).

2.2. Gastronomi Turizmi

Dünyada gerçekleşen sağlık, ekonomik ve sosyal gelişmelere paralel olarak turizm tüketim alışkanlıklarında önemli değişimler görünmektedir. İnsanların lüks turizm hareketlerine katılımı azalmakta ve alışılmış deniz-kum-güneş üçlemesinden uzak farklı turizm aktivitelerine katılımı artmaktadır (Kaypak, 2012). Bu değişim turizm sektöründe yalnızca niceliksel olarak değil niteliksel olarak da kendini göstermekte özellikle gelişmiş ülkelerde yaygınlaşan genel olarak alternatif turizm kapsamında ele alınan turizm etkinliklerinin artmasına neden olmuştur (Aydın, 2012).

Tüketicilerin farklılık arayışına girdiği bu dönemde yayla turizmi, kış turizmi, doğa turizmi, termal turizm, sağlık turizmi, inanç turizmi, gastronomi turizmi gibi alternatif turizmler önem kazanmaya başlamıştır (Başaran, 2017). Artan turist sayısı giderek yeni, anlamlı deneyimler aramakta ve gastronomiyi bir deneyim olarak görmektedir. Turizm ve gastronomi arasındaki bağlantı son derece güçlüdür (Egeli vd., 2022).

Turizmin bir alt dalı olan gastronomi turizmi destinasyonların rekabet gücünü ve sürdürülebilirliğini arttırdığı gibi yerel ekonomiyi ve bölgesel kalkınmayı olumlu yönde etkilemektedir (Leong vd., 2017). Gastronomi turizmi insanların seyahat ederken ortaya çıkan yeme-içme deneyimleriyle ilgilidir. Bir gezi veya tatil sırasında bazı gezginler evde yediklerine benzer ürünler arayabilir bazılarıysa başka kültürlere ait yemekleri denemeye meraklı kişiler olmaktadır (Karim ve Chi, 2010). Bölgeleri birbirinden ayıran en bilindik ürünlerin gastronomi ürünleri olduğu bilinmektedir. Ancak sadece gastronomi ürünlerinin varlığı ve çeşitleri turistlerin o bölgeyi tercih etmesi için yeterli olmamaktadır. Gastronomi turizminin gelişebilmesi için tüm paydaşların bir araya gelerek bölge gastronomi imajının hedeflere ulaşımına eşlik etmelidir (Oğuz ve Unur, 2018). Gastronomi turizmi turizmin mevsimsellik sorununun çözümüne katkı sağlayabilecek alternatif sürdürülebilir bir turizm biçimidir (Pavlidis ve Markantonatou, 2020). Gastronomi yemeğin turist deneyiminin merkezinde yer alması değil aynı zamanda konaklama ve gastronomi sektörünün turistlerinin pazar ihtiyaçlarını, istek ve arzularını karşılamak için yeni fırsatlar sunması nedeniyle teşvik etmede önemli bir role sahiptir. İnsanların yeni gıda pazarları ve yerel mutfak aramak için zaman ve satın alma güçleri vardır (Balderas vd., 2019). Yapılan tanımlardan yola çıkarak zaman ve satın alma gücü olan insanların alışılmışın dışında farklı olan turizm çeşitlerine yöneldiği söylenebilmektedir. Yiyecek içecek deneyimi, bölgesel ya da yöresel ürünleri tatma amacıyla seyahat etmelerini gastronomi turizmi kavramını gündeme getirmekte ve destinasyon imajına olumlu anlamda katkı sunmaktadır. Şehirler kendine ait ürünleri farklı şekillerde çalışmalar yaparak gastronomi turistlerine sunmaktadır. Günümüzde birçok turistin destinasyonları ziyaret nedenleri arasında, gidilmek istenen bölgenin sahip olduğu mutfak kültürünün keşfi seyahatlerin ana amaçları arasındadır. Birçok destinasyonda bu amaca hizmet etmek adına sahip oldukları mutfağı, turist çekim gücü olarak kullanmakta ve bu alanla ilgili faaliyet göstermektedirler. Mutfak turizmi, bölgesel açıdan turizm pazarını temsil etmekte ve bölgeler arasında rekabet üstünlüğü sağlamaktadır (Bucak ve Aracı, 2013).

3. Şehir Pazarlaması

Teknolojik gelişmeler ile birlikte gittikçe hız kazanan pazarlama dünyası ekonominin de küresel boyutlara ulaşması ile beraber daha önemli bir hale gelmiştir. Pazarlama terimi sadece ürün ve hizmet olarak değil aynı zamanda şehirlerin veya bölgelerin pazarlanması hususunda da önemli rol oynamaktadır. Şehir pazarlaması ile şehirlerin tanıtımı yapılarak şehrin cazibesini, turistik ürünlerini ve yerel halkın kalkınmasını desteklemek hedef haline gelmiştir. Şehir pazarlaması kavramına ilk kez 1969'lu yıllarda Kotler ve Levy tarafından ilk kullanımına 1969 yazılmış olan "Pazarlamanın Genişletilmiş Teorisi" isimli makalede rastlanmaktadır. 1990 yılı ve sonrasında ise geniş kitlelere yayılarak farklı yazarlar tarafından da pek çok çalışma konusu olarak yerini almıştır. Şehir pazarlamasını genel olarak tanımlayacak olursak; Bir şehre ait ürünlerin, firmaların ve paydaşların tanıtılması ve turistlerin taleplerinin en doğru şekilde karşılanması adına yapılan tanıtım ve faaliyetlerin tamamı olarak yer almaktadır. Farklı bir akademik çalışmada ise şehir pazarlaması, "belirlenen amaçlara uygun olarak ilgili bölgenin etken sosyal ve ekonomik özelliklerini maksimize etmek amacıyla hedef müşterilerin taleplerine bağlı olarak yapılan faaliyetler süreci" olarak tanımlanmaktadır (Öztürk ve Atilla, 2018).

Bir başka tanım ile şehir pazarlaması, şehrin belirli amaçlar doğrultusunda geliştirilmesi ve pazarlanması şeklinde ifade edilebilmektedir. Bununla birlikte turizmin giderek önem kazanması hem şehir pazarlaması hem de şehir markalaşması adına büyük fayda sağlamıştır (Tek, 2009). Her şehrin pazarlama noktasında sahip olduğu kaynakları mevcuttur. Bu kaynaklar içerisinde yerel halk, altyapı, müzeler, parklar, kültürel ve tarihi alanlar vb. yer almaktadır. Bu değerlerin şehir imajı ve şehir ürünü olmaları için yorumlanmaları ve diğer insanlara bilgi yoluyla ulaştırılıp tanıtılmaları gerekmektedir (Öztürk ve Atilla, 2018). Şehir pazarlamasını iki önemli unsur oluşturmaktadır. Birincisi, mevcut olan ürünlerin geliştirilmesi, ikincisi ise şehrin tanıtımının doğru bir şekilde yapılması olarak ifade edilmektedir. Bir şehrin değerinin artırılmasında 4 farklı pazarlama adımları yer almaktadır (Altunbaş, 2007):

- Şehre gelen ziyaretçilerin ve yerel halkın memnuniyetinin sağlanması için şehir alt yapı tesislerinin oluşturulması gerekir.
- Farklı ülkelerden ya da şehirlerden insanları çekebilmek için yeni cazibelere gereksinim duyabilir.
- Şehirler sahip oldukları imajı ve özelliklerini iletebilmeleri için doğru tanıtım faaliyetlerinden yararlanmaları gerekir.
- Şehirler kendilerine yeni pazarlar çekebilmeleri için dış paydaş kuruluşlarından destek almalıdır.

Şehirler kendilerine özgü özellikleri olan ve her ögenin birbiriyle sıkı sıkıya bağlı olduğu bir kavramdır. Şehir pazarlamasının asıl öznesini insanlar oluşturmaktadır. İnsanların motive olmasını sağlayan etkenlerin başında doğal güzellikler, merak, spor, mutfak vb. gelmektedir. Dolayısıyla günümüzde artık şehirler de diğer mal veya hizmetler gibi pazarlanabilmektedir (İri vd., 2011). Mutfaklar bir şehrin tanıtılmasında ve turistlerin şehri ziyaret etme isteklerinin artırılmasında önemli rol oynamaktadır. Turistlerin seyahat ettikleri şehirlerde tüketmiş oldukları yiyeceklerin şehir tanıtımı ve pazarlaması açısından önem teşkil etmektedir. Günümüzde turizm alanında öne çıkan şehirlere bakıldığında bu şehirlerden bazılarının doğal ve kültürel unsurlarıyla, bazılarının ise mutfak kültürleri ile anıldıkları ve tercih edildikleri bilinmektedir. Yine günümüzde pek çok şehir çekicilik unsurlarını artırıp dış turizm hareketliliğini sağlamakla kalmayıp aynı zamanda turistlerin tekrar ziyaret etme eğilimlerinin artırılabilmesi için en etkili pazarlama tekniklerinden biri olan ağızdan ağıza pazarlama yöntemi ile reklam yapmaları için gayret göstermektedir.

Bir şehrin imajı turizm sektörü için önem arz etmektedir. Eğer bir şehir olumlu bir imaja sahip değil ise turistler bu şehre seyahat etmek istemeyecektir. Günümüzde birçok kişi yaşadığı yerden ayrılarak farklı şehirlere turistik seyahat düzenlemektedir. Bu nedenle ülkeler açısından bir şehrin pazardaki herhangi bir ürün gibi pazarlanmaması ve daha fazla önem verilmesi gereken bir unsur olduğu düşünülmektedir. Bir şehrin doğru şekilde pazarlanabilmesi sahip olduğu hizmetler ile doğru orantılıdır. Şehrin sahip olduğu hizmet altyapılarının iyi olması (ulaşım, konaklama işletmeleri, telekomünikasyon vs.) ve bununla birlikte sosyal ve kültürel çekicilik unsurlarının da tatmin edici düzeyde bulunması gerekmektedir. Şehrin daha etkin bir şekilde pazarlanabilmesi için iç ve dış faktörlere ihtiyaç duyulmaktadır. İç faktörler içerisinde tarihi yapı, güvenlik, coğrafi yapı, eğitim, yerel yönetim vb. olarak sıralandırabilmek mümkündür. Dış faktörler de ise ekonomik şartlar, siyasi yapılanma, bölgenin yapılanma düzeyi ve çevre iller olarak yer almaktadır. Tüm bu faktörler şehir pazarlaması için şehrin performansını etkilemekte, rekabetin oluşmasına zemin hazırlamaktadır. Yeterli rekabet gücüne sahip olmayan şehirler dış faktör unsurlarından negatif yönde etkilenmektedir.

4. Gastronomi Turizminin Şehir Pazarlamasındaki Yeri ve Önemi

Gastronomi turizmi günümüzde şehirler için önemli pazarlama tekniklerinden birisi haline gelmiştir. Geçmişten günümüze kadar gelen yöresel mutfak ve lezzetler tüketiciler için önemli bir seyahat ve gezi gerekçesi olabilmektedir. Bir ülkenin ya da bir şehrin pazarlanmasında etkili olan faktörler içerisinde yerel yemek kültürü yatmaktadır. Gastronomi kavramı önemli bir tanıtım ve pazarlama unsuru olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm sektörünün en önemli bütünleyicilerinden birisi olan yiyecek içecek faaliyetleri artık başlı başına bir çekim unsuru olarak görev yapmaktadır. Gastro-turist olarak ifade edilen tüketici profillerinin seyahat motivasyonlarının başında yeme içme kültürü yer almaktadır. Bu noktada gastronomi turizmi seyahat eden tüketicilere unutulmaz yeme içme deneyimi sunarak farklı tatların tanıtılmasını hedeflemektedir. Gastronomi turizminin temelinde farklı destinasyonlarda yeni tatların tanıtılması ve pazarlanması yer almaktadır. Gastronomi turizmi, yaşanan alandan uzakta üretilen bir yemeği tatmak ve üretimine şahit olmak için restoranların, festivallerin, şehirlerin, ülkelerin ve bölgelerin ziyaret edilmesidir (Erbay ve Sabur, 2022; Hoşcan vd., 2016).

Yemek yemek bir ülkenin veya bir şehrin insanların kültürel yansımasını içermektedir. Bu yüzden bir destinasyonun daha kolay ve doğru bir şekilde tanıtılmasında önemli bir rol üstlenmektedir (Serçeoğlu vd., 2016). Bir şehrin turistik imaj açısından çekicilik unsurunun oluşturulmasında bazı özellikler ön plana çıkmaktadır. Bu özellikler içerisinde şehirde düzenlenen festivaller, sergiler, fuarlar, müzeler, el sanatları ve mimari yapılanmalar yer almaktadır (İçellioglu, 2014).

“Gastronomi turizmi fiziksel, kültürel, sosyal ve prestij olmak üzere dört farklı motivasyon türüne sahiptir. Birincisi fiziksel motivasyondur. İnsan yaşamının devamlılığı için gıdalar önemli bir yere sahiptir. İkincisi kültürel motivasyondur. Yemekler de mutfak kültürünün öğeleridir. Bu noktada lokal basit ürünler turisti motive etmeye yetmektedir. Bunun için birincil üretim yerlerini ziyaretler, yöreye özgü yemeklerin sunulduğu restoranlar ve festivaller önemli rol oynamaktadır. Üçüncü olarak turistin sosyal motivasyonu söz konusudur. Turist gastronomi aktivitesinin içinde aktif olarak yer alır bu da sosyal motivasyonu sağlar. Dördüncü motivasyon aracı ise prestijdir. Turist yöreye özgü edindiği deneyimleri bulunduğu ortamlarda paylaşarak kendisine prestij sağlar” (Erbay ve Sabur, 2022). Turistlerin bir şehri ziyaret etmesinin birçok nedeni bulunmaktadır. Kültürel ziyaretler, arkadaş veya akraba ziyaretleri, deniz, kum ve güneş ya da yiyecek-içecek seyahatleri bunlardan bazılarıdır. Türkiye’de şehirlerin turizm destinasyonları olarak geliştirilmesi ve iç-dış turizm hareketlerinin çoğaltılması giderek önem kazanmaya başlamıştır. Şehirlerin pazarlanmasında ve destinasyon olarak geliştirilmesinde turizm önemli bir etkidir. Bu etken içerisinde en önemli olanı turizmin tüm yıla yayılabilme ve her mevsimde Türkiye’de seyahat olaylarının gerçekleşebilme durumunun söz konusu olmasıdır.

Şehirlerin gelişmişliği ve çekiciliği turizmi geliştirmek için en güncel değişkenlerden biri haline gelmiştir. Bunun nedeni, şehirlerin ilgi çekici veya doğası gereği sosyo-ekonomik ve çevresel sunumun temeli olmasıdır. Bu nedenle şehirlerin pazarlanması, gelişmiş turizm destinasyonu çekiciliğine yönelik yeni bir anlayış olarak görülmektedir. Bir bölgenin gastronomik kimliği çerçevesine göre çevre ve kültür yemeklerin tadı dokuyu etkilemektedir. Bunlar sürekli olarak moda, gelenek, kültür ve iklimin sürekli etkileşimi ve evrimi yoluyla gelişmektedir. Bu nedenle yemek ve yer (şehir) ayrılmaz bir şekilde iç içe geçmiştir. Özellikle turizmde yerel gıdaların kültürel markası aracılığıyla bir yer oluşturma ve kolayca uygulanabilir bir pazar yaratabilmektedir (Gün, 2022). Türkiye’de bulunan şehirler dikkate alındığında, özellikle tarihsel birikimin ve coğrafi özelliklerin beraberinde getirdiği farklı kültürel kaynaklara ve çekiciliklere sahip şehirlerde gastronomi turizmi alanında çalışmaların ağırlık kazandığı görülmektedir. Tarihsel ve mekânsal özellikleri sayesinde İstanbul’un Türkiye’nin en iyi destinasyonu olduğunu söylemek mümkündür. İstanbul; nüfusu, özellikleri, büyüme ve gelişme hızı, uluslararası bir metropol olma potansiyeliyle Türkiye’nin en büyük şehridir (Uca, 2010). İstanbul 2010 yılında Avrupa kültür başkenti seçilmiştir. Bununla beraber her yıl şehirde düzenlenen yiyecek içecek festivalleri ve uluslararası kongreler İstanbul’un daha etkin bir şekilde pazarlanmasını sağlamaktadır (Giritlioğlu ve Avcıkurt, 2010).

5. Üsküdar’ın Tarihi, Yeri ve Konumu

Üsküdar Asya kıtasında yer alan, konumu itibarıyla Avrupa’nın doğuya açılan kapısı niteliğini taşıyan İstanbul’un en değerli ilçelerinden birisidir. İlçe toprakları İstanbul Boğazı kıyılarının güneydoğusunda, Kuzey-Güney doğrultusunda, kız kulesinin ve tarihi yarımadaının karşısında uzanmaktadır. Üsküdar adının nereden geldiği ve geçmişi konusunda kaynaklarda farklı görüşler yer alsa da erken dönem eserlerde Khrisopolis “altın şehir” ve Skutarion “kalkan şehir” adlarının sıklıkla geçtiği görülmektedir (Öztürk, 2016). Ayrıca dünya haritacılığının ilk dönem örneklerinde de Üsküdar için Latince “scutari” kelimesinin kullanıldığı görülmektedir. Bizanslılarca Üsküdar’ın, Hrisopolis (Altınşehir) olarak adlandırılmasının nedeninin, Marmara üzerinde güneş batarken Üsküdar kıyılarına vuran akşam güneşinin ışıklarının bu beldeye altın rengi vermesinden dolayı olduğu düşünülmektedir (Eyice, 2003). 12. yüzyıldan itibaren ise daha çok Skutarion adı kullanılmıştır. Bu adı Roma askerlerinin kullandığı kalkanından aldığı ve doğudan gelen saldırılarda Üsküdar’ın İstanbul’un korunmasında kalkan görevini üstlendiği için bu adı aldığı düşünülmektedir.

Üsküdar’ın tarihine bakıldığında tarih öncesi çağlarda Üsküdar’daki yerleşime dair buluntulara rastlanamamıştır fakat Üsküdar’ın iki tarafından inen derelerin kıyılarında ilk insanların yaşamış olduğu düşünülmektedir (Eyice, 2003). Üsküdar’ın tarih sahnesine ilk kez bölgede Fenikelilerin M.Ö. 1000’li yıllarda, biri Kalhedon adıyla bilinen Kadıköy diğeriye Moda Burnu’nda olan iki liman kenti kurmalarıyla başlamıştır. Fenikeliler, günümüzdeki adıyla Salacak Sahili’ne doğru uzanmakta olan sığlık kısma büyük kayalar doldurarak bir mendirek oluşturmuşlardır. Ticaret iskeleleri ile tersanelerini kayalar doldurularak hazırlanan Salacak çevresinde kurmuşlardır. Fenikelilerden yaklaşık 300 yıl sonra Akaların yönetimi altına giren Üsküdar’da Anadolu’nun çeşitli bölgelerinden geçici olarak gelenlerin kalıcı hale gelmeleri Üsküdar üzerinde nüfus artışının yavaş yavaş kendini göstermesini sağlamıştır. Üsküdar üzerinde egemenlik sağlayan çeşitli devletler ve hükümdarlar bulunmaktadır. Tarih boyunca farklı milletleri bünyesinde barındırması Antik çağdan günümüze kadar Üsküdar bölgesinin tarihi keşifler ve önem noktasında merkezi bir alan olmasını sağlamıştır (Üsküdar Belediyesi, “Üsküdar,” 2023). M.S. 395’te Roma İmparatorluğunun ikiye bölünmesi sonucunda Üsküdar Doğu Roma İmparatorluğu yani bildiğimiz adıyla Bizans dönemi başlamıştır. Bizans döneminde Üsküdar ticaret ve konaklama merkezi olarak daha da önemli bir haline gelmiş bu durum Üsküdar ve çevresinin cazibesini daha da arttırmıştır (Çelebi, 1999).

Üsküdar, İstanbul’un fethinden bir asır önce 1352 yılında Türk egemenliğine girmiştir. Orhan Gazi döneminden beri Osmanlıların denetiminde olan Üsküdar daha o çağlardan itibaren “kutlu bir diyar” olma yolunda hızla ilerlemiştir. 29 Mayıs 1453’te İstanbul’un fethedilmesinden sonra Üsküdar hızla gelişme göstermiştir. Üsküdar daha önce küçük bir Anadolu kasabası görünümünde iken İstanbul’un fethinden sonra bir şehir dokusunu oluşturarak kendini belli etmeye başlamıştır (Üsküdar Belediyesi, “Üsküdar,” 2023). Tarih boyunca boğazın iki yakası arasındaki ulaşım da oynadığı rol, tarihi dokusu ve ticaret merkezi oluşuyla İstanbul’un en önemli merkezleri arasında yer alan Üsküdar turizm için de değerini korumaktadır.

6. Yöntem

Bu çalışmada gözlem yöntemi kullanılarak "Üsküdar Gastronomi Sokağı" araştırmacılar tarafından yerinde incelenmiş, literatür taraması sonucunda elde edilen bilgiler kullanılarak yorumlanmıştır. Gözlem yöntemi araştırmacının gözünden bizzat olayın ve ortamın içinde durumun ve mekânın yerinde gözlemlenmesidir (Kozak, 2017, s.93). Nitel araştırmalarda kullanılan ve tüme varımın kullanıldığı bu teknik ile genel çerçeveyi ayrıntılı olarak görmek mümkün olmaktadır. Bu yöntem ile araştırmacılar tarafından müdahale de bulunulmadan çevre gözlemlenebilmekte, gerçeğe yakın sonuçlar elde edilebilmektedir. Bununla birlikte bu yöntem ile araştırmacıların kontrolü ve müdahalesinin olmaması ve sayısallaştırma sürecinde yaşanan güçlükler yöntemin negatif yönlerini oluşturmaktadır.

Yapılan çalışmada yapılandırılmamış gözlem tekniği (doğal ortamda, sahada) kullanılmış, gözlem esnasında gözlem çeşidi olarak direk gözlem (varlığını hissettirmeme, seyirci gibi olma) kullanılmıştır ve gözlem sırasında araştırmacılar kimliklerini açıklamadan gizlim gözlem gerçekleştirmişlerdir. Bunun yanı sıra yapılan yorumlamalar gastronomi turizmi kapsamında, şehir pazarlaması ve pazarlama faaliyetleri çerçevesinde oluşturulmuştur.

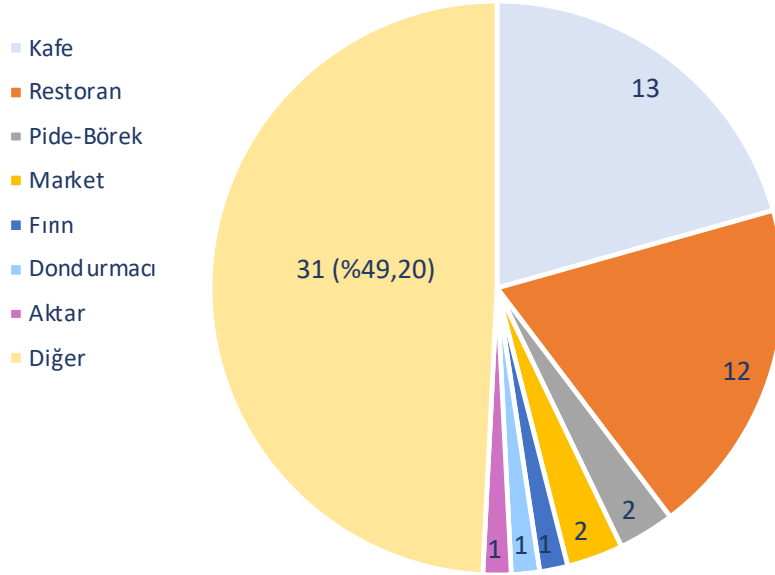
7. Bulgular

İstanbul Üsküdar'da 18 Haziran 2022 tarihinde Uncular caddesinde açılan uzunluğu 250 metre olan Üsküdar Gastronomi Sokağı'nın bünyesinde barındırdığı işletmeleri incelemek amacıyla 18 Mayıs 2023 günü saat 12.00 den 15:00'e kadar gastronomi sokağında dört araştırmacı tarafından gözlemler yapılmıştır. Gerçekleştirilen gözlemler sonucunda Gastronomi Sokağı'nda bulunan işletmeler ve işletmelerin sayılarıyla ilgili elde edilen veriler Tablo 1'de sunulmaktadır.

Tablo 1. Gastronomi Sokağı'nda bulunan işletmeler ve sayıları

1	Kafe	13 Adet
2	Restoran	12 Adet
3	Pide-Börek	2 Adet
4	Hırdavat / Yapı inşaat malzemeleri	11 Adet
5	Banka	1 Adet
6	Kuaför	1 Adet
7	Telefoncu	2 Adet
8	Market	2 Adet
9	Giyim	2 Adet
10	Tobacco	1 Adet
11	Balıkçı/ Av malzemeleri	2 Adet
12	Fırın	1 Adet
13	Oyun salonu	1 Adet
14	Züccaciye	1 Adet
15	Elektrikçi	4 Adet
16	Dondurmacı	1 Adet
17	Kitapçı	1 Adet
18	Kuyumcu	2 Adet
19	Kırtasiye	1 Adet
20	Aktar	1 Adet
21	Camcı	1 Adet
Toplam		63 İşletme

Gerçekleştirilen gözlem sonrasında Üsküdar Gastronomi Sokağı'nda toplam 63 adet işletmenin bulunduğu saptanmıştır. İşletmelerin 21 kategori altından toplandığı görülmektedir. Bu işletmelerden 13 tanesi kafe/çay ocağı tarzında içeceklerin sunulduğu, 12 adet işletmede restoran (Köfte, İskender, Döner) ürünlerinin, 11 adet işletmede Hırdavat/ Yapı inşaat malzemeleri ve 4 adet işletmede Elektrikçilik ürünlerinin bulunduğu görülmüştür. Bunların dışında 2 adet işletmede ise Pide/Börek 1'er adet işletmede ise Fırın -Dondurma ve Aktar ürünlerinin sunulduğu görülmektedir. 2'şer adet Telefoncu, Market, Giyim, Balıkçı/Av malzemeleri ve Kuyumcu bulunmaktadır. Gastronomi Sokağı'nda Banka, Kuaför, Tobacco, Oyun salonu, Züccaciye, Kitapçı, Kırtasiye ve camcı kategorilerinde ise 1'er adet işletme bulunmaktadır. Gastronomi Sokağı'nda yiyecek içecek işletmeleri dışında oldukça fazla kategoride işletmeler bulunmaktadır. Şekil 1'de Yiyecek-içecek işletmeleriyle diğer işletmelerin oranları verilmektedir.

Şekil 1. Gastronomi Sokağı'nda bulunan yiyecek içecek işletmeleri ve diğer işletmeler.

Üsküdar Gastronomi Sokağı'nda bulunan işletmelerden 32 (%50.80) tanesinin Yiyecek-içecek (Kafe, Restoran, Pide-Börek, Market, Fırın, Dondurmacı, Aktar) ürünlerinin satıldığı görülmüştür. Gastronomik ürünlerin satılmadığı 31 (%49.20) işletme bulunmaktadır. Gözlem sonucu elde edilen olumlu ve olumsuz görüşler Tablo 2'de verilmiştir.

Tablo 2. Gerçekleştirilen gözlem sonrası Üsküdar Gastronomi Sokağı'nda bulunan olumlu-olumsuz yönler

Gastronomi Sokağı'nda olumlu yönler	Gastronomi Sokağı'nda olumsuz yönler
<ul style="list-style-type: none"> • Gastronomi bilinci • Temizlik ve düzenli oluşu • Ulaşım kolaylığı • Fiyat performans dengesi • Merkezi lokasyonda bulunması 	<ul style="list-style-type: none"> • Otopark yetersiz • Sokak kısa ve dar • Yöresel ürün yaklaşımı mevcut değil • Dünya mutfaklarından gastronomik değerlere yer verilmemiş • Sokakta gastronomi hissiyatı uyanmıyor • Sokak içerisinde dinlenme alanları, banklar yok • Yöresel satıcılar ve ürünler yok • Bilgilendirici ve yönlendirici tabelalar eksik • Sokak lezzetlerine yer verilmemiş • Ulusal ve uluslararası popüler işletmelerinin bayileri yok • Genel olarak gastronomi sokağı tanıtımı eksik • Gastronomik değerleri barındırmayan işletme sayısının fazla olması

Üsküdar Gastronomi Sokağı'nda gerçekleştirilen gözlem sonucunda Gastronomi kavramının hayatın içerisinde yer edinebilmesi gastronomi bilincinin belediyeler tarafından sahiplenilmesi oldukça olumlu bir yaklaşımdır. İncelenen sokağın oldukça temiz olması aynı şekilde belirli peyzaj çalışmalarından geçirilmiş olması ilk göze çarpan özelliklerdendir. Sokakta bulunan dükkânların ortak bir konseptte hazırlanmış olması sokağın belirli bir amaç için düzenlendiği anlamını sağlamakta ve olumlu bir detay olarak kabul edilmektedir. Üsküdar'da bulunan Gastronomi Sokağı'nın lokasyon olarak ilçede önemli bir noktada, merkeze yakın bir bölgede kurulmuş olması, toplu taşıma araçlarıyla rahat bir şekilde İstanbul'un birçok noktasından rahatlıkla ulaşılabilir olması Gastronomi Sokağı'nın potansiyelini arttırmaktadır. Genel olarak gerçekleştirilen gözlemlerde fiyat politikalarının uygun olması insanlar tarafından kolay ulaşılabilir ve tüketim yapılabilir bir alan olmasını sağlamaktadır.

Olumsuz olarak gözlemlenen yönlerinde ise öncelikle gastronomi sokağına gelecek olan misafirlerin yönlendirilmesine yardımcı olacak tabelaların eksik olması gerek toplu taşıma duraklarında gerekse yön tabelalarında gastronomi sokağına yönlendirilme noktasında bilgilendirici tabelaların yokluğu olumsuzluğa sebep olmaktadır. Toplu taşıma dışında kişisel aracıyla gelen misafirlerin park yeri bulması oldukça zor otopark alanları oldukça sınırlı. Sokak içerisine girildiği zaman sokağın özellikle yaz aylarında ve sıcak havalarda kalabalık misafir kitlelerini kaldırabilecek genişlikte olmadığı görülmüştür. Gastronomi Sokağı 250 metre gibi kısa bir alanda ve yiyecek içecek işletmelerinin açık alanda hizmet etmesine olanak sağlayacak genişlikte olmaması bir diğer olumsuz özellik olarak karşımıza çıkmaktadır.

İşletmeler arasında hırdavatçı, telefoncu, elektrikçi gibi gastronomi sokağında bulunmaması gereken işletme kategorilerinin oldukça fazla olması sokağa girildiği zaman "Gastronomi Sokağı" havasının hissedilmemesine

sebeptir. Türk gastronomisine ait yöresel yiyecek-içeceklerin bulunmaması, gastronomik değerlere sahip ürünleri satan işletmelerin bulunmaması da sokakta gastronomi sokağı imajının hissedilmesinin önüne geçen olumsuz yönlerdendir. Gastronomi Sokağı kavramının içerisinde Türk gastronomisi dışında diğer dünya ülkelerinin de gastronomik değerlerini yansıtacak ulusal veya uluslararası meşhur yiyecek-içecek işletmelerinin şubelerinin bulunmaması sokak içerisinde yine gastronomi sokağı hissini yaşanmamasına sebep olmaktadır. Sokak içerisinde dolaşmak isteyen ve zaman geçirmek isteyen misafirlerin dinlenebileceği bir alan, bank vb. bulunmaması bu durum gelen misafirlerin rahat bir şekilde gastronomi sokağında zaman geçirebilmesinin önüne geçmektedir. Son olarak Üsküdar Gastronomi Sokağı'nın tanıtımı ilk zamanlar oldukça güzel yönetilse de şu anda tam olarak yapılamamakta. Sokağın girişinde ve çıkışında sadece bir tabela bulunmaktadır.

8. Sonuç

Geçmişten günümüze insanlar yaşamlarını devam ettirebilmek için yeme ve içme davranışlarında bulunmuşlardır. Yeme içme davranışları yalnızca fizyolojik bir eylem değil aynı zamanda yemeğin hazırlanması, servis edilmesi ve tüketilmesini içeren çok boyutlu bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Turizm sadece deniz, kum ve güneş gibi unsurları içerisinde bulunduran bir faaliyet değildir. Aynı zamanda turizm yemek yeme, yöresel lezzetleri deneyimleme, gastronomik değerleri keşfetme amacıyla da ortaya çıkan bir eylemdir. Gastronomiye olan ilginin artmasıyla birlikte gastronomi turizmi ortaya çıkmıştır. Gastro-turist özellikle bir turistik ürün çeşidinin çekimiyle seyahat kararı almaktadır (Bucak ve Aracı, 2013). Bu durumda, gastronomi turizmi turistik ürün çeşididir. Yemek yeme eylemi turist deneyimleri arasında vazgeçilmez bir yer tutmaktadır. Gastronomi turizmi ile turistler ziyaret edecekleri bölge ya da şehirlerin kendilerine has yöresel lezzetlerini ve kültürünü deneyimleme fırsatı bulmaktadırlar (Gün, 2022).

Gastronomi turizmi kapsamında şehir pazarlamasının sağlanabilmesi açısından İstanbul da kurulan Üsküdar Gastronomi Sokağı oldukça olumlu, kıymetli ve farklı bir yaklaşım şeklinde yorumlanabilmektedir. Genel olarak incelendiğinde fikir ve bilinç gibi önemli dokunuşlar çerçevesinde kurulan sokağın elbette ilk olmasından kaynaklı eksiklikler bulunmaktadır. Gerçekleştirilen gözlem sonrasında elde edilen olumsuzlukların giderilmesi Üsküdar Gastronomi Sokağı özelinde ileride her şehir için uygulanabilir, sağlam ve sürdürülebilir projelerin önünü açması açısından oldukça kıymetlidir.

Bahsedilen olumsuzluklardan yola çıkarak kurulmuş olan Gastronomi Sokağı'nın içerisinde yiyecek içecek işletmesi dışında farklı alanlara ait işletmelerin sayısı oldukça fazla yer almaktadır. Var olan yiyecek içecek işletmelerinin belirli şartlar ve kriterler dışında yönlendirici, tanıtıcı olmayan işletmeler olması genel olarak bu sokakta gastronomi sokağı havasının hissedilmemesine neden olmaktadır. İşletmelerin çeşitlendirilmesi, gastronomiyle ilgili olabilecek işletmelerin kurulması bu bağlamda oldukça önemlidir. Kurulmuş olan sokağın fiziki özelliklerinin gelen misafirlerin ve gastro-turistlerin zaman geçirebilmesini sağlayabilecek bir tasarıma sahip olmaması, sokağın kısa ve yeme içme deneyimi açısından çeşitli işletmelerin yer almaması aynı şekilde sokağın ambiyansının tam anlamıyla hissedilmesinin önüne geçmektedir. Yapılacak çalışmalarla sokağın daha fazla zaman geçirilebilir hale getirilmesi, gelen konukların gastronomik anlamda deneyimlerini daha bilinçli ve çeşitli bir şekilde sağlayabilmesi amacıyla işletmelerin bir amaç doğrultusunda kurulması oldukça önemlidir.

Gelecek olan gastro-turistlerin sokağa geliş esnasında ve sokak içerisinde gastronomi anlamında bilgilendirici unsurlarla buluşturulmasının daha bilinçli gastronomi turlarının sağlanmasına yardımcı olacağı düşünülmektedir. Kurulacak işletmelerin hem ulusal hem de uluslararası gastronomik unsurları kendi kültürlerine ait bir şekilde sunması tam gastronomi deneyiminin yaşanmasını sağlayacaktır. Bu kapsamda Türk gastronomi kültüründe bulunan her bölgenin yeme içme deneyimlerinin sunulması, İstanbul gibi bir şehirde kurulan Gastronomi Sokağı'nın bünyesinde yöresel mutfaklar ve Osmanlı saray mutfağından ürünler buldurması sokağı ziyaret eden misafirlerin ülkelerine daha hoş deneyimlerle dönmelerini sağlayacağı düşünülmektedir. Bu öneriler doğrultusunda daha planlı sokakların kurulabilmesi için gerek akademik gerekse sektörel anlamda planlı bir şekilde çalışmaların yapılması olumlu yönde katkılar sağlanmasını beraberinde getirecektir.

Kaynakça

- Altunbaş, H. (2007). Pazarlama iletişimi ve şehir pazarlaması-şehirlerin markalaşması. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Akademik Dergisi*, (4), 156-162. <https://dergipark.org.tr/en/pub/josc/article/200747>
- Aslan, F. (2014). *Şehir pazarlaması: Kars ili örneği* [Yayınlanmamış doktora tezi]. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/handle/11616/5703>
- Aydın, O. (2012). AB'de kırsal turizmde ilk 5 ülke ve Türkiye'de kırsal turizm. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (23), 39-46. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107263>
- Balderas, A., Patterson, I. & Leeson, G. W. (2019). Senior foodies: A developing niche market in gastronomic tourism. *International Journal of Gastronomy and Food Science*, 16, 100152. <https://doi.org/10.1016/j.ijgfs.2019.100152>
- Başaran, B. (2017). Gastronomi turizmi kapsamında Rize yöresel lezzetlerinin değerlendirilmesi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5 (3), 135-149. <https://doi.org/10.5578/mb.69832>
- Brillat-Savarin, J.A. (2018). *Lezzetin fizyolojisi ya da yüce mutfak üzerine düşünceler*. H. Bucak, (Çev.). Oğlak Yayıncılık.
- Bucak, T., & Aracı, Ü. E. (2013). Türkiye'de gastronomi turizmi üzerine genel bir değerlendirme. *Balikesir University Journal of Social Sciences Institute*, 16(30), 203-216. <https://dergipark.org.tr/en/pub/baunsobed/issue/50175/645684>
- Castro, H.C., Maciel, M.E. & Maciel, R.A. (2016). Comida, cultura e identidade: Conexões a partir do campo da gastronomia. *Agora*, 18 (1), 18-27. <https://doi.org/10.17058/agora.v18i1.7389>
- Ceylan, H. H. (2010). *Yerel kalkınma ve rekabet aracı olarak şehir pazarlamasında yatırımcıların yatırım destinasyon tercih yapılarının belirlenmesi ve Uşak tekstil sektöründe bir uygulama* [Yayınlanmamış doktora tezi]. Afyon Kocatepe Üniversitesi. <http://www.acikerisim.aku.edu.tr/xmlui/handle/11630/1743>
- Egeli, S., Kızıldemir, Ö. & Hulağa Kaderoğlu, G. (2022). Sürdürülebilir gastronomi turizmi kapsamında yenilebilir böcekler. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10 (3), 2638-2664. <https://doi.org/10.21325/jotags.2022.1109>
- Erbay, M. & Sabur, G. (2022). Gastronomi turizmi kapsamında pazarlama stratejileri: Türkiye ve Avrupa örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 10 (1), 649-670. <https://doi.org/10.21325/jotags.2022.1009>
- Evlilyâ Çelebi (1999). *Evlilyâ Çelebi Seyahatnâmesi*. Kurşun Z., Kahraman S.A. & Dağlı Yucel (Haz.), C.I., Yapı Kredi Yayınları.
- Eyice S. (2003). *Fatih'ten önce Üsküdar*. Üsküdar Sempozyumu 1. Cilt 1. İstanbul: Üsküdar Belediye Başkanlığı Üsküdar Araştırmaları Merkezi Yayın No: 10, 17-20.
- Giritlioğlu, İ., & Avcıkurt, C. (2010). Şehirlerin turistik bir ürün olarak pazarlanması, örnek şehirler ve Türkiye'deki şehirler üzerine öneriler derlemeden oluşmuş bir uygulama. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 3(4), 74-89. <https://dergipark.org.tr/en/pub/adyusbd/issue/1399/16542>
- Gün, S. & Gün İ. (2022). Gastronomi turizmi kapsamında şehir pazarlaması ve şehir markalaşması. M. Yücenurşen (Ed.), *Sosyal Beşeri ve İdari Bilimler Alanında Uluslararası Araştırmalar XIV 2022* içinde (ss.183-198). Eğitim Yayınevi.
- Hoşcan, N., Koray, G. & Şengül S. (2016). Bolu kent markası oluşturma sürecinde açılış kültürü ve gastronomi turizminin önemi: Bolgamer Önerisi. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 4/Special (1), 52-76. <https://doi.org/10.21325/jotags.2016.22>
- İçellioğlu, C. Ş. (2014). Kent turizmi ve marka kentler: Turizm potansiyeli açısından İstanbul'un SWOT Analizi. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1, 37-55. <https://dergipark.org.tr/en/pub/iusosbil/issue/9504/118788>
- İnal, M.E., İri R. & Türkmen H.H. (2011). Şehir pazarlamasında bilinirliğin önemi: Niğde yöresinin bilinirliğinin ölçülmesine yönelik bir araştırma. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 4(1), 81-96. <https://dergipark.org.tr/en/pub/niguiibfd/issue/19748/211371>
- Kanıbir, H., Nart, S. & Saydan, R. (2010). Şehir pazarlamasında marka kişiliğinin etkisi: Algılanan marka kişiliği turistlerin tavsiye etme davranışı ilişkisi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, (6), 53-84. <https://dergipark.org.tr/en/pub/ppad/issue/61015/906119>
- Karataş, İ.A. (2017). *Şehir pazarlaması açısından marka şehir göstergelerinin belirlenmesi üzerine bir araştırma: Malatya örneği* [Yayınlanmamış doktora tezi] İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü. <http://abakus.inonu.edu.tr/xmlui/handle/11616/8812>
- Karim, S. A. & Chi, C. G. Q. (2010). Culinary tourism as a destination attraction: An empirical examination of destinations' food image. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(6), 531-555. <https://doi.org/10.1080/19368623.2010.493064>
- Kaypak, Ş. (2012). Ekolojik turizm ve sürdürülebilir kırsal kalkınma. *KMÜ Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 14 (22), 11-29. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/107285>
- Kozak, M. (2017). *Bilimsel araştırma: Tasarım, yazım ve yayım teknikleri*. (ss. 2-60). Detay Yayıncılık.
- Koerich, G. H. (2021). Engenharia e gestão do conhecimento. R.C. Ferro (Ed.), *Pensando e pesquisando a gastronomia: trajetórias acadêmicas em um campo científico em construção* içinde (ss. 153-164) <https://www.editoracrv.com.br/producao/detalhes/36590-pensando-e-pesquisando-a-gastronomiabr-trajetorias-academicas-em-um-campo-cientifico-em-construcao>
- Leong, Q.L., Karim, S.A., Awang, W.K. & Bakar, A.Z.A. (2017). An integrated structural model of gastronomy tourists' behaviour. *International Journal of Culture, Tourism, and Hospitality Research*, 11 (4), 573-592. <https://doi.org/10.1108/IJCTHR-05-2016-00471>
- Murat, T., İsen, İ. & Dağcı, A. (2014). Bir şehrin markalaşması ve pazarlanması süreci: Konya ilinde bir uygulama. *Niğde Üniversitesi İİBF Dergisi*, 7 (1), 328-343 <https://dergipark.org.tr/en/pub/niguiibfd/issue/19754/211473>
- Oğuz, S. & Unur, K. (2018). Gastronomi turizminde gelişmişlik göstergeleri ölççeği: Geliştirilmesi, geçerliliği ve güvenliği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 6(1), 409-429. <https://doi.org/10.21325/jotags.2018.195>

A Systematic Review of Multidimensional Urban Poverty and Deprivation Indicators

Çok Boyutlu Kentsel Yoksulluk ve Yoksunluk Göstergelerine Yönelik Sistemik Bir İnceleme

Mehdi Roshani ^a Kübra Cihangir Çamur ^b

^aGazi University, Graduate School of Natural and Applied Sciences, Department of City and Regional Planning, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0003-2422-3682

^bGazi University, Faculty of Architecture, Department of City and Regional Planning, Ankara, Türkiye. ORCID: 0000-0003-0343-3306

Abstract /Öz

UNDP (2022) data shows that 1,2 billion people in 111 developing countries live in acute multidimensional poverty. Rapid population growth can strain limited resources and infrastructure, especially in low-income areas, further perpetuating urban deprivation expressed through indicators such as limited access to basic services and amenities, housing, etc. Poverty and deprivation emerge as two closely related concepts often used interchangeably but with distinct meanings. Fast and uncontrolled urbanization leads to an increase in poverty in densely populated urban areas and may even exacerbate urban deprivation. Accurate measurement of poverty and deprivation in urban areas serves development of effective policies and assessing-alleviating social and economic inequalities. To analyze how scientific literature is addressing the measurement of multidimensional poverty and deprivation to tackle such urban challenges, a systematic review following the PRISMA guidelines was performed in the Web of Science and Scopus databases. After screening according to inclusion criteria, 49 studies were identified that analyzed poverty and deprivation indicators in an urban context. Among these selected studies, most of them were utilizing Alkire-Foster (AF) method for measuring and evaluating the non-monetary dimension of poverty and deprivation. However, this review also highlighted that there appears to be a gap in the literature concerning the exploration of urban deprivation indicators in the context of urban planning and spatial dimensions.

UNDP (2022) verileri, gelişmekte olan 111 ülkede 1,2 milyar insanın çok boyutlu yoksulluk içinde yaşadığını göstermektedir. Hızlı nüfus artışı, özellikle düşük gelirli bölgelerde sınırlı kaynakları ve altyapıyı yetersiz bırakabilmekte, bu çalışmanın konusunu oluşturan ve temel hizmetlere ve donatılara yetersiz erişim, konut yetersizliği, vb. göstergelerle ifade edilen kentsel yoksunluğu da yaygınlaştırmaktadır. Yoksulluk ve yoksunluk kavramları birbiriyle yakından ilişkili olan ve genellikle birbirlerinin yerine kullanılmasının yanı sıra birbirlerinden farklı anlamlara da sahip olan iki kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Hızlı ve çarpık kentleşme, yoksulluğun nüfus yoğunluğu yüksek kentsel alanlarda daha da artmasına yol açmakta, hatta kentsel yoksunluğu şiddetlendirebilmektedir. Kentlerde yoksulluk ve yoksunluğun doğru göstergeler ile ölçülmesi, etkili politikaların geliştirilmesine, sosyal ve ekonomik eşitsizlikleri azaltmaya hizmet etmektedir. Bu çalışmada, yoksulluk ve yoksunlukla ilgili literatürü analiz etmek üzere, Web of Science ve Scopus veri tabanlarında PRISMA yönergeleriyle sistemik bir derleme çalışması yapılmıştır. İçerme kriterlerine göre yapılan taramanın ardından, kentsel bağlamda yoksulluk ve yoksunluk göstergelerinin analiz edildiği 49 çalışma belirlenmiştir. Seçilen çalışmaların bulguları, yoksulluğun ve yoksunluğun parasal olmayan boyutunu ölçmek ve değerlendirmek için Alkire-Foster (AF) yönteminin yaygın olarak kullanıldığına işaret etmekte; aynı zamanda kentsel yoksunluk göstergelerinin kent planlama ve mekan boyutunun araştırılmasında, literatürde önemli bir boşluk olduğu göstermektedir.

To cite: Roshani, M. & Cihangir-Çamur, K. (2023). A systematic review of multidimensional urban poverty and deprivation indicators. *Geographies, Planning & Tourism Studios*, 3(1): 50-69
<https://doi.org/10.5505/gpts.2023.03511>

Article Info/Makale Bilgisi

Received : 26.06.2023

Accepted : 30.06.2023

Keywords

Multidimensional urban poverty
Urban deprivation indicators
Urban planning
Systematic review

Anahtar Kelimeler

Çok boyutlu kentsel yoksulluk
Kentsel yoksunluk göstergeleri
Kent planlama
Sistemik literatür tarama

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar

K. Cihangir Çamur:
ccamur@gazi.edu.tr

1. Introduction

Poverty is manifested by lack of income, limited access to public services and resources, and various aspects of insufficient well-being. Although it has been recognized that poverty encompasses non-monetary indicators, the measurement and analysis of poverty are mainly linked to monetary indicators (Bourguignon & Chakravarty, 2003).

One-dimensional approaches are based on income or consumption. According to Wagle (2005), the unidimensional approach implicitly assumes that an individual's status in relation to one dimension significantly predicts that individual's status on the other dimensions. However, the unidimensional measure of poverty is insufficient to capture multiple deprivations. By acknowledging the inability of a one-dimensional approach in poverty measurement, research interests have shifted to the multidimensional understanding of poverty.

This interest in multidimensionality and the literature on development economics have been greatly influenced by Sen's capability approach (Sen, 1984; 1993). By highlighting the importance of agency and empowerment, and multidimensional analysis form, this approach has contributed to development and poverty discourses (Frediani, 2010). According to the capabilities approach, an individual's ability to achieve certain capabilities, which includes a variety of reachable functioning, such as health, education, and shelter, is what's the most important for well-being. In order to identify relevant capabilities or functioning for empirical studies, there is a need for creating a set of domains and indicators for particular well-being characteristics. In this context, the set of appropriate indicators in multidimensional poverty studies is related to specific information on multiple deprivations.

Following Sen's capability approach that extends the concept of poverty beyond conventional explanations, a multidimensional poverty approach has been acknowledged. It has been recognized that income level is insufficient to define poverty, and a new definition of poverty includes lack of capabilities and opportunities, lack of public services, social exclusion, powerlessness, and physical and social well-being. Thus, the new poverty concept from a multidimensional perspective has been understood through two poverty indices: the monetary poverty index and the non-monetary (deprivation) poverty index.

The global acceptance of the multidimensional poverty approach and the methodological framework for the multidimensional measures of poverty is based on the works of the Oxford Poverty and Human Development Initiative (OPHI). In order to build capacity and reduce poverty, OPHI developed an international measure of poverty, the global Multidimensional Poverty Index (MPI). The MPI was first published in the key working paper 'Acute Multidimensional Poverty: A New Index for Developing Countries' by Alkire and Santos (2010). This approach defines poverty and identifies poor people who fall short of the resources, needs, or levels of functioning to maintain a basic standard of living (Alkire & Santos, 2014; Walker, 2015). The MPI indicates a different pattern of poverty than income-based poverty through the utilization of deprivation indicators. Therefore, this multidimensional poverty measurement goes beyond the one-dimensional poverty approach by complementing monetary (income-based) poverty measures with multiple deprivations (non-monetary) measures.

The MPI is composed of three dimensions: health, education, and standards of living, and these are measured with ten indicators: (health): nutrition, child mortality, (education): years of schooling, school attendance, (living standards): cooking fuel, sanitation, drinking water, electricity, housing, and assets. These dimensions are weighted equally, and also each indicator of these three dimensions is equally weighted too. To evaluate multidimensional poverty according to these indicators, the Alkire and Foster (2007, 2009) method based on counting the different types of deprivation was developed.

This article investigates a wide range of studies in the Scopus and Web of Science databases with a systematic review approach for gathering all the monetary and non-monetary indicators related to multidimensional poverty and urban deprivation in the literature. Overall, this research aims to find what are the key thematic focuses, geographical context, most common methodologies, databases, and a unit of analysis. Therefore, the initial questions that guide this analysis are: 1) How do we conceptualize multidimensional poverty and urban deprivation in the context of literature within Scopus and Web of Science databases? 2) How is it possible to translate these conceptualizations into domains of deprivation and indicators which are utilized in the measurements of derivation within the literature review? 3) What are the lacks/gaps of urban planning dimension in evaluating/measuring urban deprivation?

2. Method

This study systematically reviews the scientific literature for collecting, analyzing, and synthesizing existing research evidence on multidimensional poverty and deprivation studies. Based on specific research questions on the multidimensional approach in poverty measurement, this study involves extracting relevant data from included studies to synthesize deprivation domains and indicators. The overall objective of this review is to examine the methodological approaches of multidimensional poverty studies, understand the degree to which deprivation indicators are considered within poverty measures, and provide a comprehensive summary of the research evidence.

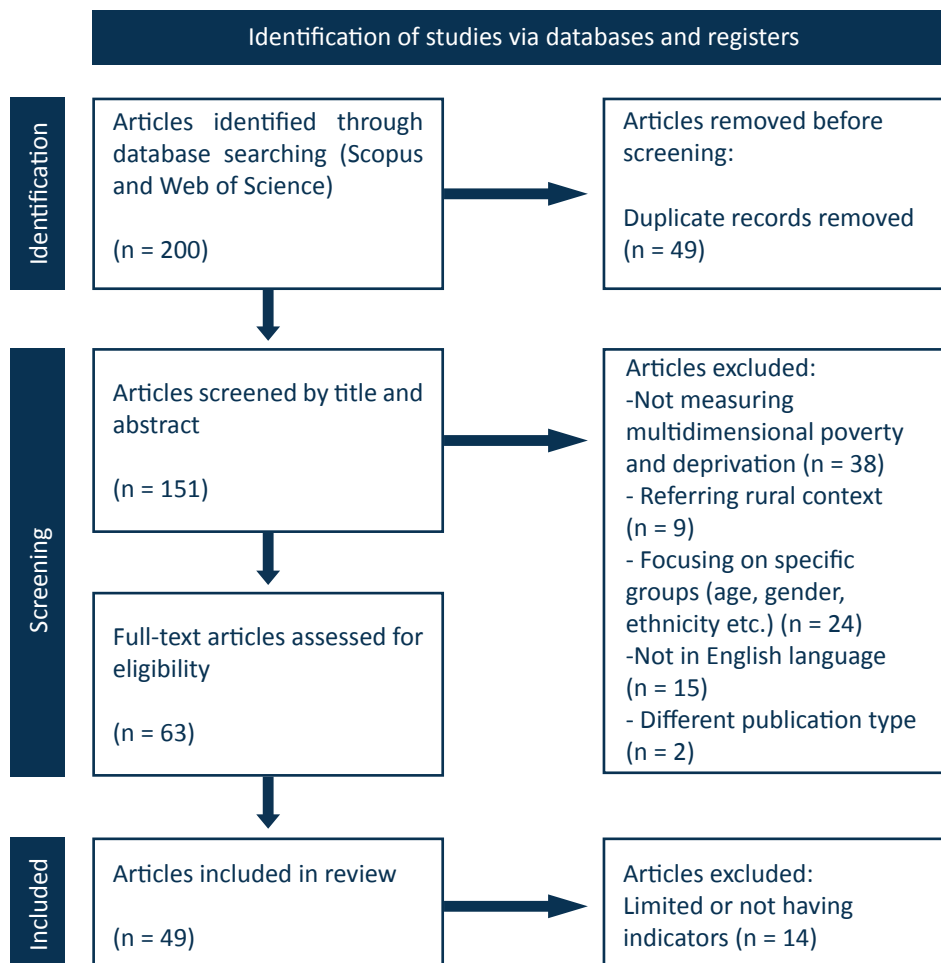
To achieve this, the Preferred Reporting Items for Systematic Reviews and Meta-Analyses (PRISMA) methodology was followed. PRISMA is a set of elements for systematic reviews and meta-analyses reporting, which is supported by evidence. The procedure entails a series of 27 steps to be considered for the review, such as specifying information sources and databases to identify studies, specifying eligibility criteria, specifying study selection and data collection processes, and reporting the results of syntheses. In particular, this study adopted PRISMA 2020 (Page et al., 2021) flow diagram for identification of studies (Figure 1).

The systematic review is a suitable method for identifying key concepts, dimensions, and indicators by extracting data from poverty and deprivation studies included in the review. To identify the most relevant studies, the Web of Science and Scopus databases were used. The search strategy aimed to limit records to find empirical studies on multidimensional poverty measurement based on deprivation indicators within urban contexts, and thus the following search terms were used: ["urban" OR "city" OR "cities"] AND ["multidimensional" AND "poverty" AND "deprivation"] AND ["measurement" OR "index"].

After the identification of articles through database searching, duplicated studies were eliminated before screening via Rayyan software (Ouzzani et al., 2016). In that sense, the initial search resulted in 200 publications, which were reduced to 151 after removing duplicates. The screening process was conducted mainly in two steps: first, articles were screened by title and abstract according to eligibility criteria, and then the full-text screening was performed to select studies included in the review for analysis. The eligibility (inclusion and exclusion) criteria used for screening articles were specified to refine study selection towards the statements: (1) articles measuring multidimensional poverty and deprivation within a certain context were included, (2) studies that did not address multidimensional deprivation indicators or studies with limited indicators were excluded, (3) articles using metrics developed at a national-to-local level were included, (4) articles referring urban context were included, rural studies were excluded, (5) studies measuring the poverty of specific groups with particular characteristics such as age, gender, or ethnicity were excluded, and (6) studies in languages other than English were excluded.

In the step of screening by title and abstract, 151 articles were analyzed, and 63 articles were specified as eligible for the full-text review. A total of 88 articles were excluded due to studies in a different language (n=15), studies did not apply multidimensional poverty and deprivation analysis (n=38), studies referred to specific social groups (n=24), studies referred to rural context (n=9), and studies in different publications type (n=2). After reviewing full-text articles, 14 more articles were excluded because those studies had limited or no indicators regarding the multidimensional poverty index. Finally, 49 articles were selected for detailed analysis. The details of the selection process are shown in Figure 1 with PRISMA 2020 flow diagram.

Figure 1. Flow diagram of study selection

Source: Prepared by the authors following the PRISMA 2020 Guideline (2021).

3. Findings

3.1. Findings on systematically analyzed studies

The initial findings section presents a detailed summary of the systematically reviewed literature, examining several key factors. The geographical scale of the studies, whether they were conducted at the national or sub-national level, is outlined. Additionally, the context of the studies is specified, indicating whether they focused on specific cities or entire countries. The study approach and methodology are also discussed, highlighting whether a cross-sectional or longitudinal approach was employed, as well as the utilization of the Alkire-Foster method. Furthermore, the source of data used in the studies is identified, distinguishing between census data or survey responses. The unit of analysis, whether it pertained to individuals or households, is noted as well. Finally, the measurement dimensions and indicators utilized in the reviewed studies are outlined in Table 1. It is noteworthy that a considerable portion of the literature consisted of cross-sectional studies conducted at the national level within a single country.

The geographical distribution of the studies reveals a clear concentration of attention on Asia and South/Latin America, which collectively accounted for the majority of the research (50% and 22.7% respectively). The significance of these regions is further emphasized by the fact that more than half of the studies were conducted in Asia. Within Asia, India and Pakistan emerged as the leading contributors, with a substantial number of studies focused on poverty and deprivation. In South/Latin America, Brazil stood out with the highest number of articles dedicated to poverty studies, showcasing the country's prominent role in advancing research in this area. In contrast, Europe and African countries received relatively less attention in terms of the number of studies conducted. The Middle East and Arab States lagged behind, indicating a potential gap in research on multidimensional poverty in these regions. The analysis of the articles included in this systematic review reveals that a significant portion of the studies focused on national-level assessments of multidimensional poverty and deprivation. These studies aimed to provide a comprehensive understanding of the extent of poverty and deprivation experienced by individuals and households across countries. They often incorporated comparisons between urban and rural areas to highlight the disparities that exist within the national context. For instance, Yu (2013) conducted an in-depth examination of multidimensional poverty in China, revealing stark differences between urban and rural regions. The study emphasized the importance of addressing these disparities to achieve more equitable development. In contrast, a notable proportion of the studies examined sub-national scales, focusing on specific regions or cities within a single country. These sub-national studies aimed to provide localized insights into the prevalence and characteristics of multidimensional poverty within urban areas. For example, Beccaria et al. (2023) focused their analysis on the City of Buenos Aires, estimating multidimensional poverty rates for all households in that specific urban setting. Such sub-national studies offer valuable insights into the unique dynamics and challenges faced by urban populations within a particular geographic context. Overall, more than half of the articles reviewed in this study (69.4%) were conducted at the national scale, while the remaining 30.6% were at the sub-national scale. The majority of the studies focused on a single country (73.5%), while 26.5% involved a comparative analysis of multiple countries. Both national and sub-national scale studies contribute to our understanding of multidimensional poverty and deprivation. They shed light on the varying levels, patterns, and drivers of poverty across different geographical contexts. By identifying and addressing these issues, policymakers and practitioners can work towards implementing effective strategies and policies to reduce poverty and promote inclusive development at both national and local levels.

In terms of the research design, a significant majority of the articles (61.2%) utilized a cross-sectional approach to collect data at a specific point in time. This approach allowed researchers to capture a snapshot of multidimensional poverty. On the other hand, a notable proportion of the studies (38.8%) adopted a longitudinal approach, enabling them to investigate changes in multidimensional poverty over time. For instance, Djahini-Afawoubo and Couchoro (2020) chose a longitudinal approach to analyze changes in multidimensional poverty in Togo between 2006 and 2015. Their research revealed that multidimensional poverty witnessed significant reductions across various deprivation dimensions, particularly in urban areas. In terms of the unit of analysis, approximately one-fifth of the articles (20.4%) focused on analyzing multidimensional poverty at the individual level. This individual-level analysis allowed researchers to explore the specific experiences and deprivations faced by individuals. Conversely, the majority of the articles (79.6%) conducted their research at the household level. Analyzing multidimensional poverty at the household level provided a broader perspective on the overall well-being and living conditions of households. These findings underscore the importance of both cross-sectional and longitudinal approaches in understanding and addressing multidimensional poverty. Additionally, considering multiple units of analysis, such as individuals and households, contributes to a more comprehensive understanding of the complexities and nuances of poverty experiences.

In the field of multidimensional poverty and deprivation measurement, the Alkire-Foster method stands as the most widely utilized approach for constructing measurements. This method offers a robust framework that combines individual deprivations across multiple dimensions, providing a comprehensive overview of poverty. Additionally, various statistical techniques have been employed to enhance the measurement process. Factorial analysis, for instance, enables the identification of underlying factors that contribute to poverty and deprivation. Latent class analysis (LCA) allows for the classification of individuals into distinct groups based on shared characteristics, shedding light on different patterns of poverty. The fuzzy approach introduces a degree of uncertainty in the measurement process, acknowledging the subjective nature of poverty. Multiple correspondence analysis is used to examine relationships between different variables and dimensions of poverty. By utilizing these diverse methodologies, researchers can capture the complexity of multidimensional poverty and deprivation, fostering a more nuanced understanding of these phenomena.

Table 1. Systematization of the multidimensional poverty and deprivation studies

Authors	Context	Methodology	Database	Unit	Dimension	Indicator	Weighting
Abdelkhalek & Ejjanoui [2012]	Marrakesh / Morocco	Multiple correspondence analysis (MCA)	General Population and Housing Census	Individual	4	12	Weighted
Ataguba et al. [2013]	Nsukka / Nigeria	The Alkire-Foster method, FGT class indices	Nigerian Living Standard Survey (NLSS), General Household Survey	House-hold	8	16	Weighted
Bruder & Ünal [2017]	EU (Austria, Hungary, Poland, Czech Republic, Slovakia)	Logistic regression analysis	EU-SILC	House-hold	NA	9	Weighted
D'Ambrosio & Imanishi [2008]	São Paulo / Brazil	Yitzhaki's index, the ER polari-zation index, the BDP index	Demographic Census (CENSO)	Individual	4	11	Un-weighted
Dewilde [2004]	Belgium, Britain	Latent Class Analysis (LCA)	Panel Study on Belgian Households, British Household Panel Survey	House-hold	3	13	Weighted
Dewilde [2008]	EU (Denmark, Belgium, Netherlands, France, Austria, Ireland, Italy, Spain, Portugal, Greece)	Latent Class Analysis (LCA)	European Community Household Panel (ECHP)	Individual	3	10	Weighted
Dirksen et al. [2022]	Haiti, India, Niger, Pakistan, Papua New Guinea, Tajikistan	The Alkire-Foster method	Demographic and Health Surveys (DHS)	House-hold	2	8	Equally weighted
Djahini-Afawoubo & Couchoro [2020]	Togo	The Alkire-Foster method	Household Surveys	Individual	6	23	Equally weighted
Golgher [2015]	Brazil	Fuzzy-set approach	Brazilian Household Budget Survey (POF)	House-hold	3	13	Equally weighted
Golgher [2010]	Brazil	Multivariate analysis	Brazilian Demographic Census	House-hold	4	10	NA
Khan et al. [2014]	Sindh / Pakistan	The Alkire-Foster method, Foster Greer Thorbecke (FGT) class of measure	Household Integrated Economic Survey (HIES), Pakistan Social and Living Standard Management Survey	Individual	3	10	Equally weighted

Khan et al. [2014]	Rawalpindi / Pakistan	The Alkire-Foster method	Household Integrated Economic Survey (HIES), Pakistan Social and Living Standard Management Survey	House-hold	3	10	Equally weighted
Yuheng et al. [2022]	South Asia (Bangladesh, Pakistan, India, Nepal, Bhutan, Sri Lanka, Maldives)	The Alkire-Foster method	NA	House-hold	3	10	Equally weighted
Machado et al. [2014]	Brazil	The Alkire-Foster method	Brazilian National Household Survey	House-hold	4	13	Equally weighted
Mahmood & Hussain [2020]	Pakistan	The Alkire-Foster method	Pakistan Social and Living Standard Measurement Survey (PSLM)	House-hold	5	12	Weighted
Mohanty & Vasishtha [2021]	India	The Alkire-Foster method, Multilevel analysis	National Family Health Survey (NFHS-4)	House-hold	4	13	Equally weighted
Pham et al. [2021]	Vietnam	Fuzzy method, Multilevel analysis	Vietnam Housing Living Standard Surveys (VHLSS)	House-hold	6	19	Weighted
Roncancio et al. [2020]	Cameroon, Guatemala, India	The Alkire-Foster method	Washington Group Extended Questionnaire	Individual	4	12	Equally weighted
Saboor et al. [2015]	Pakistan	The Alkire-Foster method	Household Integrated Economic Survey (HIES), Pakistan Social and Living Standard Management Survey	Individual	3	10	Equally weighted
Saleem et al. [2019]	Pakistan	The Alkire-Foster method	Pakistan Social and Living Standard Measurement Survey (PSLM)	House-hold	4	11	Weighted
Sevinc [2020]	United Kingdom	The Alkire-Foster method	EU Statistics on Income and Living Conditions Survey (EU-SILC)	House-hold	4	13	Weighted
Steinert et al. [2016]	KwaZulu-Natal / South Africa	Composite Poverty Index	Household survey	House-hold	3	22	Weighted
Tedong et al. [2022]	Song Sarawak / Malaysia	The Alkire-Foster method	Household survey	House-hold	3	10	Equally weighted
Vollmer & Alkire [2022]	LICs, LMICs (low-income to low-middle-income countries)	Multiple correspondence analysis (MCA)	Demographic and Health Surveys (DHS), Multiple Indicators Cluster Surveys (MICS), National Surveys	House-hold	11	41	Weighted
Bialowolska [2014]	EU countries	The Alkire-Foster method	EU-SILC	House-hold	3	17	Weighted
Yang & Pundarik [2021]	China	Alkire-Foster method, Foster-Greer-Thorbecke (FGT) poverty index	China Household Income Project Survey (CHIP)	Individual	NA	4	Equally weighted

Beccaria et al. [2023]	Buenos Aires / Argentina	Consensual approach	The Annual Household Survey (EAH)	House-hold	5	17	Equally weighted
Hernández & Zuluaga [2022]	Colombia	Feasible Generalized Least Squares (FGLS) method	Colombian Longitudinal Survey (ELCA)	House-hold	5	13	Equally weighted
Correa et al. [2022]	Ilhéus, Itabuna / Brazil	Multivariate analysis	IBGE Demographic Census	House-hold	10	16	Weighted
Martínez-Martínez et al. [2022]	Mexico City / Mexico	The Alkire-Foster method	The Social Welfare Survey	House-hold	16	24	NA
Das et al. [2021]	India	The Alkire-Foster method	National Sample Survey Organization (NSSO)	House-hold	3	9	Equally weighted
Chan & Wong [2020]	Hong Kong / China	Structural equation modelling (SEM)	Random sample survey	Individual	NA	21	NA
Iqbal et al. [2020]	Punjab / Pakistan	The Alkire-Foster method	Multiple Indicators Cluster Survey (MICS)	House-hold	5	7	Equally weighted
Abu Bakar et al. [2020]	Malaysia	Machine Learning (ML) ap-proach	Household Expenditure and Income Survey (HEIS)	House-hold	4	11	Weighted
Bikorimana & Sun [2020]	Rwanda	Multidimensional Poverty Index (MPI), Alkire-Santos	Rwanda Demographic Health Survey (RDHS), Integrated Household Living Conditions Survey (EICV4)	House-hold	3	10	Equally weighted
Chen et al. [2019]	Taiwan	The Alkire-Foster method	National Health Interview Survey (NHIS)	Individual	5	8	Equally weighted
Tanwar et al. [2019]	Haryana / India	The Alkire-Foster method	NSSO Survey	House-hold	3	10	Weighted
Pham & Pundarik [2018]	Vietnam	Fuzzy approach	Vietnam Household Living Standards Survey (VHLSS)	House-hold	7	21	Weighted
Rahman [2018]	Bangladesh	The Alkire-Foster method	Bangladesh Health and Demographic Survey (BDHS), Household Income Expenditure Survey (HIES)	House-hold	3	10	Weighted
Tanwar & Hooda [2018]	Haryana / India	The Alkire-Foster method	National Sample Survey Office (NSSO)	House-hold	2	10	Equally weighted
Berenger et al. [2013]	Egypt, Jordan	Counting approach, The Al-kire-Foster method	Demographic and Health Surveys	House-hold	3	9	Equally weighted
Alkire et al. [2017]	LICs, LMICs, UMICs	The Alkire-Foster method	Demographic and Health Survey (DHS)	House-hold	3	10	Weighted
Angulo et al. [2016]	Colombia	The Alkire-Foster method	Colombian Living Standards Measurement Surveys (LSMS)	House-hold	5	15	Equally weighted

Mahadevana & Hoangb [2016]	Vietnam	Latent Class Model (LCM)	Vietnamese Household Living Standard Survey (VHLSS)	House-hold	NA	13	NA
Bader et al. [2016]	Lao People's Democratic Republic	The Alkire-Foster method	Lao Expenditure and Consumption Survey	House-hold	3	9	Equally weighted
Salvucci et al. [2012]	Mozambique	Fuzzy approach	Mozambican Household Budget Survey	House-hold	6	32	Weighted
Berenger et al. [2013]	Egypt, Morocco, Turkey	Acquisition approach, Correspondence analysis	Demographic and Health Surveys	House-hold	NA	10	Weighted
Battiston et al. [2013]	Latin America (Argentina, Brazil, Chile, El Salvador, Mexico, Uruguay)	UBN approach	Socioeconomic Database for Latin America and the Caribbean (SEDLAC)	House-hold	NA	6	Weighted
Yu [2013]	China	The Alkire-Foster method	China Health and Nutrition Survey (CHNS)	House-hold	5	8	Equally weighted

* Not Available

3.2. Findings on systematically analyzed studies

The second section of the findings extensively examines the concept of multidimensional poverty by employing a synthesized set of diverse dimensions and indicators of deprivation sourced from the selected articles. The literature underscores the significance of multiple dimensions in comprehending and assessing poverty beyond the traditional income-based approach. The dimensions explored in the literature include income and occupation, which reflect economic well-being, assets, education, housing conditions, access to basic services, such as water and sanitation, urban infrastructure quality, availability of urban amenities and facilities, environmental issues, food security and nutrition, health status and access to healthcare, as well as social well-being. By considering these dimensions collectively, a more comprehensive and nuanced understanding of poverty and the interplay of various factors contributing to deprivation is achieved. This multidimensional approach enables policymakers and researchers to develop targeted interventions and policies that address the diverse and interrelated challenges faced by individuals and communities experiencing poverty.

In the existing literature, the dimension of income and occupation has emerged as a focal point of research, garnering considerable attention. Among the urban poor, this domain presents a multitude of challenges and deprivations that demand closer examination. These challenges encompass various aspects, such as insufficient income levels, financial limitations, and the consequent restricted affordability. Furthermore, individuals facing urban poverty encounter obstacles related to accessing employment opportunities, including limited availability and competitiveness. Additionally, the urban poor often face hurdles in accessing social security and pension insurance, undermining their financial stability and long-term security. Moreover, debt, credit, and savings become pressing issues, compounding the overall financial struggles experienced by this vulnerable group (Bruder & Ünal, 2017; Yang & Pundarik, 2021). Extensive research in this domain illuminates the critical nature of these deprivations and underscores the need for targeted interventions to address and mitigate them effectively.

Various studies, such as those conducted by Bruder and Ünal (2017) and Mahadevana and Hoangb (2016), consistently suggest that a country's economic condition, wages, and average equalized income significantly influence the levels of poverty and deprivation. Specifically focusing on the income aspect, individuals facing deprivations related to income often experience financial stress or limitations due to inadequate financial resources (Dewilde, 2004). This means that even if households are employed, the income level remains a crucial factor in determining the extent of deprivation. It is worth noting that different income levels can lead to specific forms of deprivation. For instance, households with low income are more prone to food deprivation, while those with middle-income levels might face challenges in accessing quality education. On the other hand, higher-income households may experience deprivation in terms of certain non-essential goods that are less commonly accessible (Golgher, 2015). These findings underline the intricate relationship between income and various dimensions of deprivation, highlighting the need to address income disparities as a vital component in poverty reduction strategies.

Further investigations into multidimensional poverty have challenged the notion that income level alone is the primary indicator of an individual's deprivation or impoverished status. An illuminating study conducted by Ataguba et al. (2013) provides compelling evidence in this regard. The study examined the poverty levels of a sample group and found that 11 percent of individuals living below the threshold of US\$1.25 per day were actually classified as non-poor according to selected measures of multidimensional poverty. Surprisingly, a significant proportion of individuals, amounting to 62 percent, who exceeded the US\$1.25 per day threshold were classified as poor based on the same multidimensional poverty measures. These findings underscore the critical need to move beyond a narrow focus on income and consider a broader range of determinants and indicators of deprivation when evaluating poverty. It becomes evident that poverty status cannot be solely determined by monetary factors alone, as the presence or absence of deprivation hinges on the specific indicators chosen to assess an individual's well-being or that of a household.

Access to employment plays a significant role in determining both income and occupation levels, as discussed by Dewilde (2004). Individuals belonging to households where the reference person is unemployed are more prone to experiencing income poverty and facing multiple deprivations. Unemployment can arise due to various reasons, including retirement, inactivity, disability, or illness preventing individuals from working (Dewilde, 2004). When it comes to mitigating the risk of poverty, having fixed-term employment is generally preferable to being unemployed, particularly when there are stricter employment regulations in place. However, the impact of fixed-term employment on poverty is influenced by economic prosperity. Interestingly, the flexibility associated with fixed-term employment can paradoxically increase the likelihood of experiencing poverty. Nonetheless, overall, being employed, even in a fixed-term position, proves to be more effective in preventing poverty compared to being unemployed (Dewilde, 2008). These findings underscore the importance of employment as a key factor in poverty prevention and highlight the complex dynamics involved in the relationship between employment, poverty, and deprivation.

Additionally, the type of employment not only affects the level of deprivation but also plays a crucial role in determining the overall well-being of households. When the head of the household is employed by a company or organization, there is a higher likelihood of them experiencing less deprivation. This can be attributed to the stability and security that comes with formal employment, including a regular income, access to benefits, and more predictable work conditions. On the other hand, self-employed households face a higher risk of experiencing deprivation due to various factors such as irregular income streams, limited access to social protection, and the potential for business instability. The nature of self-employment often involves inherent uncertainties, making these households more susceptible to economic hardships and the associated deprivation (Hernández & Zuluaga, 2022).

To effectively tackle the impact of income-related factors on poverty, it is imperative to adopt a multifaceted approach encompassing comprehensive poverty relief strategies and the implementation of appropriate policies. One key aspect of this approach involves the integration of social protection programs. These programs play a vital role in mitigating the effects of poverty by providing targeted support to vulnerable individuals and households. Among the various initiatives that can be incorporated into social protection programs are cash transfer programs, which provide direct financial assistance to those in need. Additionally, school feeding programs can address the nutritional needs of underprivileged children, ensuring their access to proper meals and supporting their educational outcomes. The labor market interventions within social protection programs can enhance employment opportunities and foster economic resilience. Furthermore, the provision of social insurance, disability pensions, pension insurance, and unemployment insurance can offer essential safeguards to individuals and families during times of economic instability and vulnerability (Saleem et al., 2019). By integrating these diverse components into poverty relief strategies, policymakers can establish a comprehensive and robust framework that effectively addresses income-related factors, reduces poverty, and promotes social well-being.

According to the UNDP global standard of multidimensional poverty, the assets domain is considered significant in assessing poverty. It follows the income and occupation domain, signifying the importance of material possessions and wealth indicators. These assets encompass a range of items such as land, houses, telephones, computers, refrigerators, radios, televisions, cars, motorcycles, and more (Tedong et al., 2022). In the multidimensional poverty framework, if a household lacks ownership of at least one of these assets, they are classified as deprived in the asset's domain (Alkire et al., 2017; Das et al., 2021). Possessing these assets serves as a protective factor, helping to prevent households from falling into poverty, even if their income levels are low (Tedong et al., 2022). However, when assessing assets, it is crucial to account for potential measurement bias. The evaluation and weighting of each asset should vary based on the assessment's time frame. This consideration is important because the accessibility and prevalence of specific assets may change over time. Relying solely on certain assets may not be adequate to differentiate between poor and wealthy households accurately (Steinert et al., 2016). Therefore, a comprehensive

and dynamic approach to evaluating assets is necessary, considering their changing nature and the context in which they are assessed. This ensures that the assessment accurately captures the multidimensional nature of poverty and provides insights into the diverse circumstances and needs of households.

Another significant domain extensively discussed in deprivation research is education, and its positive impact on poverty and deprivation has been widely studied (Bruder & Ünal, 2017; Dewilde, 2004; Iqbal et al., 2020). It has been revealed that individuals without education often face multiple deprivation domains in many countries, whereas those with higher education levels are significantly less likely to experience poverty and deprivation across various domains (Bikorimana & Sun, 2020). Moreover, households headed by individuals with an educational background tend to experience lower levels of multidimensional deprivation (Bikorimana & Sun, 2020). Education serves as a key pathway to increasing productivity and earnings, thereby enabling individuals to escape poverty. It is considered a basic need that not only contributes to the fulfillment of other basic needs but also enhances the overall quality of life (Ataguba et al., 2013; Bikorimana & Sun, 2020; Khan et al., 2013, 2014). Within the education domain of deprivation, indicators such as school attendance and schooling play crucial roles. Das et al. (2021) explain that households are deemed deprived of school attendance if at least one child aged 4 to 14 does not attend school. Additionally, a household is considered deprived of schooling if no individual aged 10 and above has completed at least 6 years of schooling. Increasing the level of schooling has been shown to reduce both monetary and non-monetary deprivations (Machado et al., 2014).

In the studies, housing is identified as another significant domain of poverty. Challenges in the urban legal housing market are various and multi-dimensional. Very low and irregular income makes it difficult for the poor to save enough money and to have long-term plans for purchasing a house. Most developing countries not only have financial problems but also lack a holistic and comprehensive approach in planning and practice that deals with the pro-poor housing policies (Cihangir Çamur, 2007). Research shows that house ownership has a positive impact on reducing deprivation, with owner-occupiers being less likely to experience multidimensional poverty (Sevinc, 2020). Conversely, households without any ownership of a dwelling house face deprivation in terms of housing (Das et al., 2021). Therefore, one policy approach to alleviate poverty is the provision of social housing for those in need (Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020). Household type is also considered an important indicator of housing deprivation. One-person households are more susceptible to deprivation, and similarly, single-parent households often experience material deprivation (Bruder & Ünal, 2017). Additionally, overcrowding is identified as another indicator of housing deprivation, indicating that larger family sizes are associated with multidimensional deprivation (Bikorimana & Sun, 2020). These findings emphasize the need for comprehensive strategies to address housing-related poverty and improve the living conditions of vulnerable households.

Following is the domain of basic services which is about the provision of basic and essential public and private services including electricity, nutrition, drinking water, cooking fuel, sanitation, sewage system, and garbage collection which reduces the level of deprivation (Correa, et al., 2022; Das et al., 2021; Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020; Yuheng et al., 2022). Firstly, if electricity is not the main source of power for lighting, the household is considered as deprived of electricity. Moreover, households are also considered deprived of cooking fuel if there is no natural gas, liquefied gas, or electricity available to them for cooking (Alkire et al., 2017; Das et al., 2021). Likewise, limited access to sanitation is believed to reduce the quality of life by both increasing the risk of diseases and lowering the quality of healthcare (Correa, et al., 2022). Overall, although a lot of studies have investigated the domain of basic services, the assessment of deprivation in this domain is only based on the access to these basic services and the quality of these services is not included in many studies (Correa, et al., 2022).

Moving on to the next domain which is food and nutrition, it is revealed that compared to housing, food has got the second place in basic needs (Golgher, 2015), since highly deprived households in terms of food spend more money on household rent, taxes, and services. However, the higher level of expenses of a household in regard to food is an indicator of higher levels of deprivation in all dimensions. In other words, households fail in overcoming the other dimensions of deprivation since they have relatively higher food expenditures (Golgher, 2015).

On the other hand, in studies on the relationship between health as another basic need and poverty, it is discussed that countries with insufficient health facilities are associated with higher levels of poverty (Saleem et al., 2019). In addition to that, social well-being has also been studied in relation to poverty in the literature. This domain encompasses the indicators of social relationships which include family, friends and relatives' interactions and the benefit from their support, safety which focuses on perception of safety in the living neighborhood, also going on holiday, spending leisure time etc. (Dirksen, et al., 2022).

Overall, this systematic review of the literature reveals that the majority of the articles related to urban poverty were conducted on the national scale and there are only seven studies focused on urban areas. Although urban planning is fundamental in sustaining the growth of cities and ensuring that citizens have access to basic facilities and amenities equally and stay safe from deprivation on multidimensions, there is a lack of appropriate indicators for evaluating urban deprivation in multidimensional poverty and deprivation studies. Some studies have shed light on some indicators that urban deprivation can be associated with. Among these factors are lack of essential services, resources, and opportunities which lead to socio-economic disadvantages and affects the well-being and quality of life significantly, housing quality, accessibility to public amenities and facilities such as green areas and parks, adequate waste management, urban safety, social inclusion, mobility, and participation in social activities. However, these indicators require in-depth study to assess urban deprivation, effectively.

Table 2. Domains and indicators of deprivation in literature review

Domains	Indicators	References
Income & occupation	Income	(D'Ambrosio & Imanishi, 2008), (Ataguba et al., 2013), (Dewilde, 2004), (Dewilde, 2008), (Khan et al., 2013), (Khan et al., 2014), (Pham et al., 2021), (Saboor et al., 2015), (Saleem et al., 2019), (Correa et al., 2022), (Chan & Wong, 2020), (Abu Bakar et al., 2020), (Chen et al., 2019), (Pham & Pundarik, 2018), (Martínez et al., 2022), (Wu & Qi, 2016), (Battiston et al., 2013), (Yu, 2013)
	Financial affordability	(Ataguba et al., 2013), (Bruder & Ünal, 2017), (D'Ambrosio & Imanishi, 2008), (Dewilde, 2008), (Golgher, 2010), (Pham et al., 2021), (Sevinc, 2020), (Vollmer & Alkire, 2022), (Bialowolska, 2014)
	Employment (Unemployed, informal, child labor)	(Ataguba et al., 2013), (D'Ambrosio & Imanishi, 2008), (Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020), (Machado et al., 2014), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Steinert et al. 2016), (Edwar & Blanca, 2022), (Iqbal et al., 2020), (Abu Bakar et al., 2020), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Chen et al., 2019), (Salvucci et al., 2012), (Angulo et al., 2016)
	Social security	(Pinilla-Roncancio, et al., 2020), (Yang & Pundarik, 2021)
	Debt/Credit/Savings	(Pham et al., 2021), (Sevinc, 2020), (Bialowolska, 2014), (Pham & Pundarik, 2018), (Salvucci et al., 2012), (Bellido et al. 1998), (Dewilde, 2008), (Pham et al., 2021), (Vollmer & Alkire, 2022)
Assets	House equipment (Refrigerator, radio, television, washing machine, air conditioner, dishwasher, cooking range, sewing machine, clothes)	(Abdelkhalek & Ejjanoui, 2012), (Bruder & Ünal, 2017), (Dirksen, et al., 2022), (Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020), (Golgher, 2015), (Yuheng et al., 2022), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham & Pundarik 2018), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Steinert et al. 2016), (Bialowolska, 2014), (Tedong et al., 2022), (Vollmer & Alkire, 2022), (Das et al., 2021), (Chan & Wong, 2020), (Iqbal et al., 2020), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Pham & Pundarik, 2018), (Alkire et al., 2017), (Mahadevana & Hoangb, 2016), (Salvucci et al., 2012), (Berenger et al., 2013), (Bellido et al., 1998), (Beccaria et al., 2023), (Berenger, 2017), (Batana, 2013)
	Technological equipment (Computer, mobile phone, internet)	(Abdelkhalek & Ejjanoui, 2012), (Bruder & Ünal, 2017), (Steinert et al., 2016), (Bialowolska, 2014), (Tedong et al., 2022), (Vollmer & Alkire, 2022), (Dirksen et al., 2022), (Golgher, 2015), (Yuheng et al., 2022), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Chan & Wong, 2020), (Iqbal et al., 2020), (Abu Bakar et al., 2020), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Pham & Pundarik, 2018), (Alkire et al., 2017), (Mahadevana & Hoangb, 2016), (Salvucci et al., 2012), (Berenger et al., 2013), (Bellido et al., 1998), (Berenger, 2017), (Batana, 2013)
	Vehicle (Bike, motorbike, car)	(Bruder & Ünal, 2017), (Steinert et al., 2016), (Bialowolska,, 2014), (Tedong et al., 2022), (Vollmer & Alkire, 2022), (Dirksen et al., 2022), (Golgher, 2015), (Yuheng et al., 2022), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Pham & Pundarik, 2018), (Alkire et al., 2017), (Mahadevana & Hoangb, 2016), (Salvucci et al., 2012), (Berenger et al., 2013), (Bellido et al., 1998), (Berenger, 2017), (Batana, 2013)

Education	Schooling achievements	(Ataguba et al., 2013), (D'Ambrosio & Imanishi, 2008), (Saleem et al., 2019), (Steinert et al., 2016), (Yang & Pundarik, 2021), (Bialowolska, 2014), (Tedong et al., 2022), (Dirksen et al., 2022), (Golgher, 2015), (Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Khan et al., 2013), (Khan et al., 2014) (Edwar & Blanca, 2022), (Correa et al., 2022), (Das et al., 2021), (Iqbal et al., 2020), (Abu Bakar et al., 2020), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Chen et al., 2019), (Pham & Pundarik, 2018), (Alkire et al., 2017), (Salvucci et al., 2012), (Rahman, 2018), (Berenger, 2017), (Wu & Qi, 2016), (Angulo et al., 2016), (Batana, 2013), (Battiston et al., 2013), (Yu, 2013)
	School attendance	(Steinert et al., 2016), (Tedong et al., 2022), (Dirksen et al., 2022), (Yuheng et al., 2022), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Edwar & Blanca, 2022), (Das et al., 2021), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Pham & Pundarik, 2018), (Alkire et al., 2017), (Rahman, 2018), (Berenger, 2017), (Angulo et al., 2016), (Battiston et al., 2013)
	Kindergarten (2-6 ages)	(D'Ambrosio & Imanishi, 2008), (Angulo et al., 2016)
	Schooling gap/lag	(Edwar & Blanca, 2022), (Angulo et al., 2016)
Basic services	Electricity	(Abdelkhalek & Ejjanou, 2012), (Ataguba et al., 2013), (Saleem et al., 2019), (Dirksen et al., 2022), (Golgher, 2015), (Yuheng et al., 2022), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Khan et al., 2013), (Khan et al., 2014), (Saboor et al., 2015), (Steinert et al., 2016), (Tedong et al., 2022), (Correa et al., 2022), (Das et al., 2021), (Iqbal et al., 2020), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Pham & Pundarik, 2018), (Alkire et al., 2017), (Salvucci et al., 2012), (Beccaria et al., 2023), (Rahman, 2018), (Berenger, 2017), (Wu & Qi, 2016), (Batana, 2013), (Yu, 2013)
	Water	(Abdelkhalek & Ejjanou, 2012), (Steinert et al., 2016), (Tedong et al., 2022), (Dirksen et al., 2022), (Golgher, 2015), (Yuheng et al., 2022), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Edwar & Blanca, 2022), (Iqbal et al., 2020), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Pham & Pundarik, 2018), (Alkire et al., 2017), (Mahadevana & Hoangb, 2016), (Salvucci et al., 2012), (Tanwar & Hooda, 2018), (Rahman, 2018), (Berenger, 2017), (Wu & Qi, 2016), (Angulo et al., 2016), (Batana, 2013), (Battiston et al., 2013), (Yu, 2013)
	Sanitation (Unimproved toilet facility, sewage/ drainage system, garbage collecting facility)	(Abdelkhalek & Ejjanou, 2012), (Ataguba et al., 2013), (Bruder & Ünal, 2017), (Dewilde, 2004), (Saleem et al., 2019), (Steinert et al., 2016), (Bialowolska, 2014), (Tedong et al., 2022), (Vollmer & Alkire, 2022), (Dewilde, 2008), (Dirksen et al., 2022), (Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020), (Golgher, 2015), (Yuheng et al., 2022), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Khan et al., 2013), (Khan et al., 2014), (Saboor et al., 2015), (Edwar & Blanca, 2022), (Correa et al., 2022), (Chan & Wong, 2020), (Iqbal et al., 2020), (Abu Bakar et al., 2020), (Nitin et al., 2019), (Pham & Pundarik, 2018), (Mahadevana & Hoangb, 2016), (Salvucci et al., 2012), (Berenger et al., 2013), (Bellido et al., 1998), (Rahman, 2018), (Berenger, 2017), (Wu & Qi, 2016), (Angulo et al., 2016), (Batana, 2013), (Battiston et al., 2013), (Yu, 2013), (Golgher, 2015), (Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020)
	Cooking fuel	(Tedong et al., 2022), (Dirksen et al., 2022), (Yuheng et al., 2022), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Steinert et al., 2016), (Das et al., 2021), (Iqbal et al., 2020), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Alkire et al., 2017), (Salvucci et al., 2012), (Berenger et al., 2013), (Rahman, 2018), (Wu & Qi, 2016)

Housing	Housing material/quality/condition (Roof, floor and wall materials)	(Abdelkhalek & Ejjanoui, 2012), (Ataguba et al., 2013), (Bruder & Ünal, 2017), (D'Ambrosio & Imanishi, 2008), (Dewilde, 2004), (Steinert et al., 2016), (Sevinc, 2020), (Bialowolska, 2014), (Tedong et al., 2022), (Dirksen et al., 2022), (Dewilde, 2008), (Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020), (Golgher, 2015), (Yuheng et al., 2022), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Edwar & Blanca, 2022), (Iqbal et al., 2020), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Nitin et al., 2019), (Pham & Pundarik, 2018), (Alkire et al., 2017), (Mahadevana & Hoangb, 2016), (Salvucci et al., 2012), (Rahman, 2018), (Berenger, 2017), (Angulo et al., 2016), (Batana, 2013), (Battiston et al., 2013)
	Type of dwelling	(Abdelkhalek & Ejjanoui, 2012), (Dewilde, 2004), (Steinert et al., 2016)
	Overcrowding	(D'Ambrosio & Imanishi, 2008), (Dewilde, 2004), (Bialowolska, 2014), (Vollmer & Alkire, 2022), (Dewilde, 2008), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Edwar & Blanca, 2022), (Correa et al., 2022), (Abu Bakar et al., 2020), (Salvucci et al., 2012), (Wu & Qi, 2016), (Angulo et al., 2016)
	Housing tenure	(Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham & Pundarik, 2018)
	House ownership	(Saleem et al., 2019), (Khan et al., 2013), (Khan et al., 2014), (Saboor et al., 2015), (Das et al., 2021), (Bellido et al., 1998)
Urban infrastructure	Transportation	(Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Bialowolska, 2014)
	Street pavement	(Golgher, 2015), (D'Ambrosio & Imanishi, 2008)
	Street lighting	(Golgher, 2015)
Urban amenities & facilities	Distance / Access to urban facilities	(Bialowolska, 2014), (Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Abu Bakar et al., 2020), (Chen et al., 2019), (Angulo et al., 2016)
Environmental problems	Air pollution / Air quality (PM 2.5)	(Dewilde, 2004), (Sevinc, 2020), (Dewilde, 2008), (Golgher, 2015), (Iqbal et al., 2020), (Chen et al., 2019), (Golgher, 2015), (D'Ambrosio & Imanishi, 2008)
	Noise	(Bialowolska, 2014), (Golgher, 2015), (D'Ambrosio & Imanishi, 2008)
Food & nutrition	Access to food (Food adequacy)	(Bruder & Ünal, 2017), (Dewilde, 2004), (Steinert et al., 2016), (Sevinc, 2020), (Bialowolska, 2014), (Dewilde, 2008), (Das et al., 2021), (Chan & Wong, 2020), (Pham & Pundarik, 2018), (Mahadevana & Hoangb, 2016), (Salvucci et al., 2012), (Beccaria et al., 2023)
	Nutrition	(Tedong et al., 2022), (Golgher, 2015), (Yuheng et al., 2022), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Das et al., 2021), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Alkire et al., 2017), (Salvucci et al., 2012), (Rahman, 2018), (Berenger, 2017), (Wu & Qi, 2016), (Batana, 2013), (Yu, 2013)
Health condition & care	Child mortality	(Tedong et al., 2022), (Yuheng et al., 2022), (Machado et al., 2014), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Bikorimana & Shengmin, 2020), (Alkire et al., 2017), (Rahman, 2018), (Berenger, 2017)
	Health affordability	(Bialowolska, 2014), (Sevinc, 2020), (Saboor et al., 2015), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Pham et al., 2021), (Pinilla-Roncancio et al., 2020), (Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020), (Roncancio & Silva, 2018)
	Health services	(Chan & Wong, 2020), (Pham & Pundarik, 2018)
	Health insurance	(Yang & Pundarik, 2021), (Vollmer & Alkire, 2022), (Mohanty & Vasishtha, 2021), (Pham et al., 2021), (Edwar & Blanca, 2022), (Pham & Pundarik, 2018), (Angulo et al., 2016), (Yu, 2013)
	Health condition/disease	(Ataguba et al., 2013), (Yang & Pundarik, 2021), (Bialowolska, 2014), (Machado et al., 2014), (Abu Bakar et al., 2020), (Chen et al., 2019), (Tanwar et al., 2018), (Salvucci et al., 2012), (Wu & Qi, 2016)
	Disability	(Abu Bakar et al., 2020)

Social well-being	Social relationships	(Dewilde, 2004), (Dewilde, 2008), (Chan & Wong, 2020), (Beccaria et al., 2023), (Batana, 2013), (Pinilla-Roncancio et al., 2020)
	Safety	(Dewilde, 2004), (Golgher, 2015), (Sevinc, 2020), (Bialowolska, 2014)
	Social support	(Chan & Wong, 2020)
	Holiday	(Bruder & Ünal, 2017), (Dewilde, 2004), (Sevinc, 2020), (Bialowolska, 2014), (Dewilde, 2008), (Beccaria et al., 2023)

Source: Authors

3.3. Findings on the frequency of dimensions and indicators

This part follows the domains and indicators number and the numeric percentage of each variable in the literature review. Using numerical values assigned to each element by counting the number of cited articles in Table 2, radar visualizations have been used to depict their relative importance in four main domains of Socio-Economic Status (SES), Physical Environment, Health Status, and Social Network and Well-being. By exploring potential links and interactions between the variables, this section hopes to provide insight into whether any of the indicators are more noticed in the literature or not.

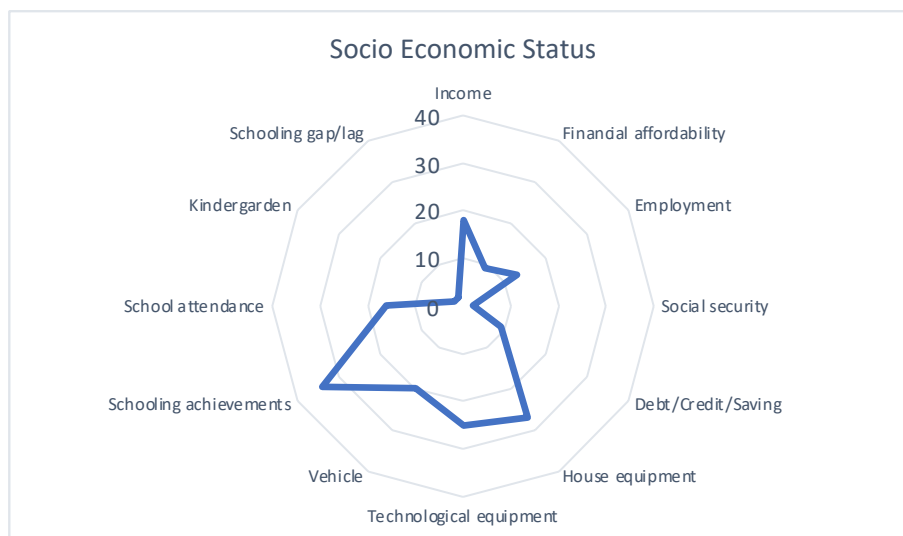

Figure 2. Distribution of multidimensional poverty and deprivation indicators in “socio economic status”

Source: Authors

Figure 2. provides a visual representation of the relative performance indicators in the selected articles. At first blush, school achievements draw attention. As previously talked about education has a great importance on poverty and deprivation level. On the other hand, poverty and education are a part of the vicious cycle; if people are poor, they fail to get a proper education. Due to a lack of education, household members are incapable of improving themselves and earning on their own. Thus, they are stuck in the vicious cycle of poverty. Additionally, education is considered to be one of the most effective ways to combat poverty. It has been proven that education has the power to transform people’s lives and create opportunities for personal and economic growth. Education can also provide people with the skills and knowledge they need to secure employment and become financially independent.

Owning assets are multifaceted and interconnected. Assets can play a crucial role in alleviating poverty and improving overall well-being. For example, owning and accumulating assets, such as land, property, savings, or livestock, can act as a buffer against poverty. These assets can provide income-generating opportunities, act as collateral for loans, and serve as a safety net during financial hardships. Following access to productive assets, such as tools, equipment, or capital, can empower individuals and communities to engage in income-generating activities and lift themselves out of poverty. Assets can enable entrepreneurship, skill development, and the creation of sustainable livelihoods. Intergenerational Impact of assets can have long-term effects on poverty. Inheritable assets, such as education, property, or business enterprises, can help break the cycle of poverty by providing opportunities and resources for future generations. Overall, asset poverty refers to the lack of ownership or access to essential assets required for a decent standard of living. Individuals or households without access to assets may face limited opportunities,

reduced resilience to shocks, and a higher risk of falling into or remaining in poverty. Moreover, the distribution of assets across society can contribute to income inequality and perpetuate poverty. Concentration of assets in the hands of a few individuals or groups can lead to disparities in wealth, opportunities, and access to resources, exacerbating poverty among marginalized populations. On the other hand, lack of assets can increase vulnerability to economic shocks, natural disasters, or health crises. Having assets, such as savings or insurance, can provide a cushion against unexpected events, enabling individuals to recover faster and mitigate the impact of such shocks on their livelihoods.

It is important to note that the relationship between poverty and assets is complex and context specific. The type and value of assets, as well as the distribution and access to assets within societies, can vary significantly across regions and countries. Policies and interventions aimed at reducing poverty often address asset inequality, promote asset accumulation, and ensure equitable access to productive resources, contributing to sustainable poverty reduction and inclusive development.

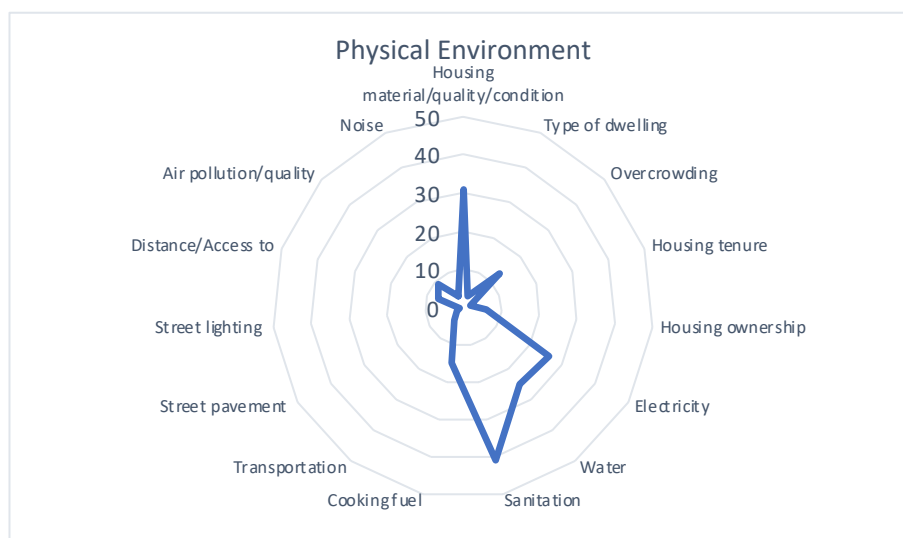

Figure 3. Distribution of multidimensional poverty and deprivation indicators in “physical environment”
Source: Authors

Figure 3. represents the importance of basic needs such as electricity, water, and sanitation and on the other side housing material and its effective on deprivation level. Sanitation is crucial for public health, the environment, and sustainable development. It prevents the spread of diseases, improves public health outcomes, and promotes child health and education. Drinkable water and adequate sanitation protect the environment, promote gender equality, and contribute to economic development. It is a key component of the Sustainable Development Goals, specifically Goal 6¹. Access to clean water and safe sanitation facilities is a fundamental human right, essential for a healthy, dignified, and sustainable future. Along with electricity is of utmost importance in modern society. It drives economic development by powering industries, businesses, and infrastructure. Access to electricity is vital for education, healthcare, and quality of life. It enhances household living standards, enabling lighting, heating, and powering essential appliances. Sustainable and equitable access to electricity promotes social empowerment and supports the achievement of sustainable development goals. Overall, electricity plays a critical role in driving progress, improving quality of life, and fostering inclusive and sustainable societies.

¹ Sustainable Development Goal 6 is about “clean water and sanitation for all”. It is one of 17 Sustainable Development Goals established by the United Nations General Assembly in 2015, the official wording is: “Ensure availability and sustainable management of water and sanitation for all.”

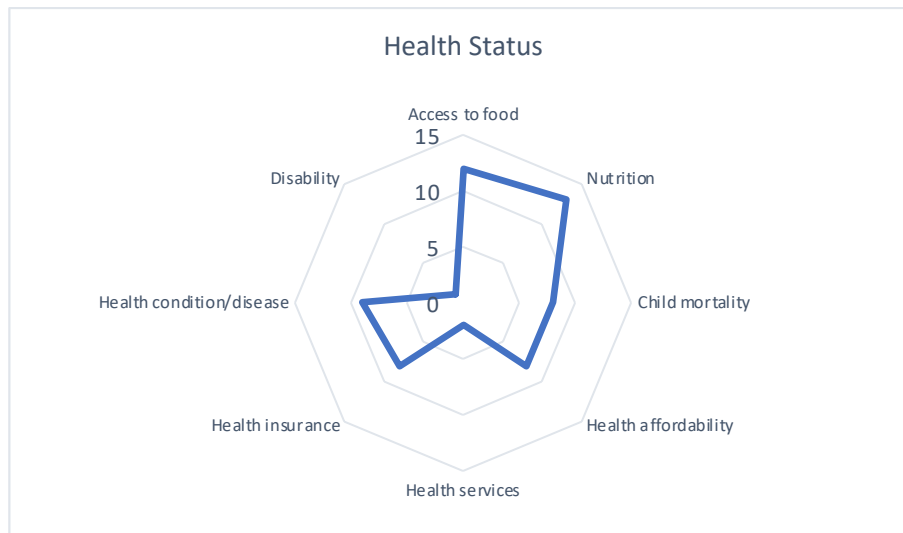

Figure 4. Distribution of multidimensional poverty and deprivation indicators in “health status”
Source: Authors

Figure 4. shows that the majority of the articles focus on access to food and nutrition as their main topic of interest. Limited access to food and inadequate nutrition contribute to malnutrition and its consequences. Furthermore, child mortality rates are higher in impoverished communities due to restricted resources and insufficient healthcare access. Affordability of healthcare and lack of insurance coverage pose barriers to necessary medical services. Poor health conditions and limited access to quality healthcare further compound the challenges faced by those in poverty. By addressing these interconnected factors, households can strive for a more inclusive and healthier life. While health insurance represents the number of people who have health insurance as financial security in healthcare treatments, health affordability measures the cost and financial accessibility of healthcare services. Most of the articles imply that poor people have poorer access to health-related facilities.

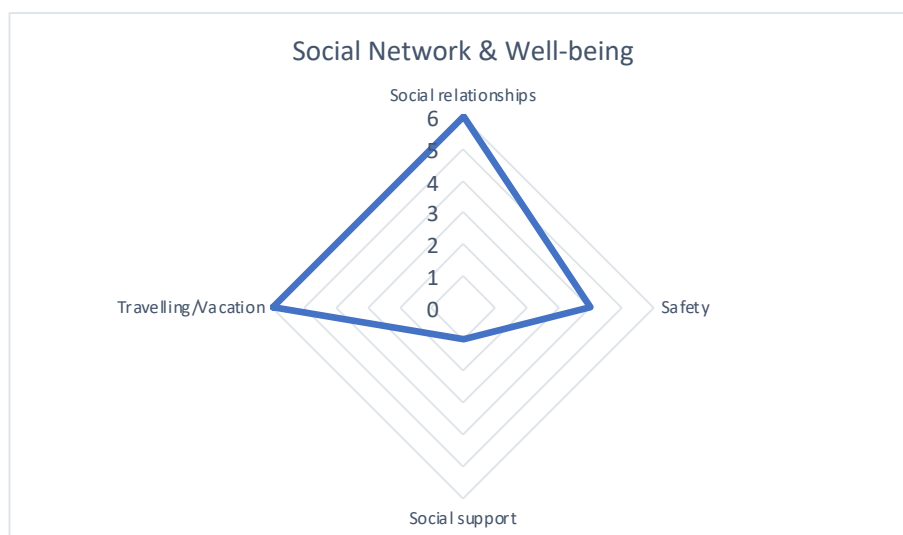

Figure 5. Distribution of multidimensional poverty and deprivation indicators in “social network and well-being”
Source: Authors

Figure 5. indicates that social relationships play a vital role in mitigating the impacts of poverty and deprivation. Strong social connections provide emotional support, a sense of belonging, and opportunities for mutual assistance. In times of financial hardship, having a supportive network can help individuals access resources, share information about job opportunities, and receive assistance during challenging times. Social relationships also contribute to mental well-being, reducing the negative effects of poverty-related stress and isolation. While travel and holidays may seem like luxuries, they hold significance for individuals experiencing poverty and deprivation. Taking a break from daily hardships through travel or having holidays can provide much-needed respite and a chance to rejuvenate. It can also foster personal growth, broaden perspectives, and provide opportunities for cultural exchange. Safety is a crucial aspect when considering poverty and deprivation. Living in poverty often exposes individuals to unsafe living conditions, crime-prone areas, and limited access to essential services. Addressing safety concerns is essential

in alleviating poverty and deprivation. Safe neighborhoods and communities provide a conducive environment for individuals to thrive, pursue education and employment opportunities, and engage in social activities without fear. Safety measures also contribute to mental and emotional well-being, allowing individuals to focus on personal and economic development without constant concerns for their security.

Overall, the indicators of urban poverty deprivation regarding urban planning and the methods for measuring them do not take an adequate place in the literature and there is a gap in this field. Therefore, there is a need for fertile ground for scientific discussions on urban deprivation. Urban infrastructure, urban services and amenities, and environmental problems are highlighted in the literature as urban deprivation-related dimensions, however, there is a need for a set of more indicators to measure multidimensional urban poverty and urban deprivation.

4. Concluding Remarks

This systematic review provides a comprehensive analysis of the scientific literature on multidimensional poverty and deprivation. This study aims to enhance our understanding of poverty in urban context by recognizing the various dimensions of deprivation and the subjective nature of indicators. Moreover, it emphasizes the importance of exploring domains and indicators that have received less attention in the field of urban planning. By shedding light on these previously overlooked aspects, the research seeks to broaden our understanding of poverty and contribute to more comprehensive strategies for addressing poverty in urban contexts. In addition, there have been a few gaps identified in the scientific literature regarding urban deprivations and a better consideration of accurate measurement with a scale in terms of location and time. These need to be revealed in further studies and proper policies, and urban planning interventions need to be integrated into policies to address urban deprivation.

Some studies have discussed the relationship between urban amenities or facilities (such as provision and distance/access to urban facilities) with urban poverty (Abu Bakar et al., 2020; Angulo et al., 2016; Bialowolska, 2014; Chen et al., 2019; Djahini-Afawoubo & Couchoro, 2020; Pinilla-Roncancio, et al., 2020). It is suggested that in order to provide a sustained set of amenities and facilities and also help enhance the social integration in an area, it is better to locate these services at the intersection points of the transportation roads taking into consideration the accessibility and physical distance and also an adequate number of these facilities to be distributed accordingly to alleviate the level of deprivation on urban amenities and facilities.

Moreover, discussing the importance of urban infrastructure on poverty, some related indicators are transportation, street pavement, and street lighting (Bialowolska 2014; Djahini-Afawoubo & Couchoro 2020; Pinilla-Roncancio, et al., 2020). Generally, the dense flow of vehicular traffic is not preferred by pedestrians in urban life since it affects the feeling of safety negatively and hence reduces the presence of pedestrians and their physical activity. However, it is suggested to integrate pedestrian and vehicular paths together (but still keep the pedestrians dominant) to provide a sustained transportation system encompassing different activities at once.

Among the other factors are the pavement and lighting. Different zones and key locations can be demarked by different pavements and therefore afford different urban activities accordingly. Likewise, lighting plays an important role in urban poverty since it is vital for the visibility of different zones especially on the streets. Moreover, it ensures safety in the dark by reducing the risk of accidents on the roads, and also reducing the opportunities for crime. Dark zones would be vulnerable, and this makes individuals deprived from some urban activities.

Some other research topics have shed light on some environmental issues including air quality and pollution, in relation to urban poverty (Chen et al., 2019; D'Ambrosio & Imanishi, 2008; Dewilde, 2004; Dewilde, 2008; Golgher, 2015; Iqbal et al., 2020; Sevinc, 2020). To tackle the problem of air pollution, policies need to be integrated to control the population density of an area, as well as provide the standard square meters of green area per person. The importance of the provision of green areas in reducing air pollution can be discussed by a few examples. According to estimates, air pollution causes 7 million premature deaths annually (UNEP, 2021), making it the biggest environmental danger to public health in the world. Due to the fact that most significant pollutants originate from the same sources as greenhouse gases and have an effect on the climate, air pollution and climate change are intimately related. Health, development, and the environment will all benefit from better air quality.

The existing literature on urban poverty lacks a comprehensive identification of indicators that capture the multifaceted nature of deprivation in urban contexts. This represents a significant gap in understanding the challenges faced by urban populations. To address this limitation, this study proposes the inclusion of additional indicators to

accurately assess urban poverty and deprivation. These proposed indicators encompass various aspects of urban life that contribute to deprivation. For instance, accessibility to public amenities and facilities, such as green areas and parks, can enhance the quality of life for urban poor. The quality of work and the workplace environment are also crucial factors to consider, as they directly impact individuals' economic well-being and overall satisfaction.

Urban safety and freedom from violence are important dimensions of urban deprivation, as they influence individuals' sense of security and well-being (Cihangir Çamur et al., 2017). Social inclusion and connectedness, along with the freedom from exclusion and feelings of humiliation or shame, are essential for individuals to fully participate in urban life and have a sense of belonging. Psychological well-being and life satisfaction are additional indicators that shed light on the overall quality of life experienced by urban residents. Finally, considering the effectiveness of urban governance is crucial, as it plays a significant role in shaping the urban environment, providing services, and ensuring equitable opportunities for all.

By incorporating these additional indicators, a more comprehensive assessment of urban poverty can be achieved addressing urban life quality. This expanded framework recognizes the multidimensional nature of urban deprivation and allows for a more accurate understanding of the challenges faced by urban populations. It also provides valuable insights for policymakers and urban planners to develop targeted interventions and strategies those address the specific needs of urban communities and promote inclusive and sustainable urban development.

Further studies on poverty should consider examining the issue at different scales, such as urban or neighborhood level. This is important because the identification of deprivation can vary among populations based on their unique cultural contexts, ways of living, and specific needs. By focusing on specific indicators within local contexts, researchers can gain a more nuanced understanding of poverty and tailor interventions accordingly. Taking a micro-level approach can reveal insights into the diverse experiences and specific challenges faced by different communities, enabling more targeted and effective poverty alleviation strategies. Moreover, any studies, policies, or interventions in this field must utilize and benefit from community engagement and participation.

References

- Abdelkhalek, T., & Ejjanou, F. (2012). A multidimensional approach to poverty. *Middle East Development Journal*, 4(2). <https://doi.org/10.1142/S1793812012500095>
- Abu Bakar, A., Hamdan, R., & Samsiah, N. (2020). Ensemble learning for multidimensional poverty classification. *Sains Malaysiana*, 49(2), 447-459. <https://doi.org/10.17576/jsm-2020-4902-24>
- Alkire, S., & Foster, J. (2007). Counting and multidimensional poverty measurement. OPHI working paper 7. *Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI)*.
- Alkire, S., & Foster, J. (2009). Counting and multidimensional poverty measurement. OPHI working paper 32. *Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI)*.
- Alkire, S., & Santos, M. E. (2010). Acute multidimensional poverty: A new index for developing countries. *Oxford Poverty & Human Development Initiative (OPHI) Working Paper*, 38. <https://doi.org/10.2139/ssrn.1815243>
- Alkire, S., & Santos, M. E. (2014). Measuring acute poverty in the developing world: Robustness and scope of the multidimensional poverty index. *World Development*, 59(C), 251-274. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2014.01.026>
- Alkire, S., Roche, J. M., & Vaz, A. (2017). Changes over time in multidimensional poverty: Methodology and results for 34 countries. *World Development*, 94, 232-249. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2017.01.011>
- Angulo, R., Diaz, Y., & Pardo, R. (2016). The Colombian multidimensional poverty index: Measuring poverty in a public policy context. *Social Indicators Research: An International and Interdisciplinary Journal for Quality-of-Life Measurement*, 127(1), 1-38. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0964-z>
- Ataguba, J. E. O., Ichoku, H. E., & Fonta, W. M. (2013). Multidimensional poverty assessment: Applying the capability approach. *International Journal of Social Economics*, 40(4). <https://doi.org/10.1108/03068291311305017>
- Bader, C., Bieri, S., Wiesmann, U., & Heinemann, A. (2016). A different perspective on poverty in Lao PDR: Multidimensional poverty in Lao PDR for the years 2002/2003 and 2007/2008. *Social Indicators Research*, 126, 483-502. <https://doi.org/10.1007/s11205-015-0900-2>
- Batana, Y. M. (2013). Multidimensional measurement of poverty among women in Sub-Saharan Africa. *Social Indicators Research*, 112, 337-362. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0251-9>
- Battiston, D., Cruces, G., Calva, L. L., Lugo, M. A., & Santos, M. E. (2013). Income and beyond: Multidimensional poverty in six Latin American countries. *Social Indicators Research*, 112, 291-314. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0249-3>
- Beccaria, L., Fernández, A. L., & Nájera, H. (2023). The use of the consensual approach for the improvement of existing multidimensional poverty data in Latin America: An illustration based on data from the city of Buenos Aires. *Journal of Poverty and Social Justice*, 31(1), 101-127. <https://doi.org/10.1332/175982721X16644668262304>
- Bellido, N. P., Jano, M. D., Lopez Ortega, F. J., Martin Guzman, M. P., & Toldeo, M. I. (1998). The measurement and analysis of poverty and inequality: An application to Spanish conurbations. *International Statistical Review / Revue Internationale*

- de Statistique*, 66(1), 115-131.
- Berenger, V., Deutsch, J., & Silber, J. (2013). Durable goods, access to services and the derivation of an asset index: Comparing two methodologies and three countries. *Economic Modelling*, 35, 881–891. <https://doi.org/10.1016/j.econmod.2013.02.042>
- Bialowolska, D. W. (2014). Spatial variation in EU poverty with respect to health, education and living standards. *Social Indicators Research*, 125(2), 451–479. <https://doi.org/10.1007/s11205-014-0848-7>
- Bikorimana, G., & Sun, S. (2020). Multidimensional poverty analysis and its determinants in Rwanda. *International Journal of Economic Policy in Emerging Economies, Inderscience Enterprises Ltd*, 13(5), 555-584.
- Bourguignon, F., & Chakravarty, S. R. (2003). The measurement of multidimensional poverty. *The Journal of Economic Inequality*, 1(1), 25-49. <https://doi.org/10.1023/A:1023913831342>
- Bruder, E., & Ünal, H. (2017). Drivers of urban and rural poverty in central Europe. *6th Central European Conference in Regional Science – CERS*, 476-485. 1.
- Chan, S., & Wong, H. (2020). Impact of income, deprivation and social exclusion on subjective poverty: A structural equation model of multidimensional poverty in Hong Kong. *Social Indicators Research*, 152, 971–990. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02476-8>
- Chen, K. M., Leu, C. H., & Wang, T. M. (2019). Measurement and determinants of multidimensional poverty: Evidence from Taiwan. *Social Indicators Research*, 145, 459–478. <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02118-8>
- Correa, D. G., Gomes, D. A., Bispo Passos, D. H., & Benfica, S. N. (2022). International multidimensional poverty: An analysis for Ilheus and Itabuna, Bahia. *The Journal of Management and Regional Development*, 18(2), 312-329. <https://doi.org/10.54399/rbgdr.v18i2.6267>
- Cihangir Çamur, K. (2007). Does the new millennium mean new hopes for housing the urban poor? *Does strategic planning ensure pro-poor housing strategies in developing countries?* Case of Turkey, 43rd ISOCARP Congress, 1-11, Antwerp-Belgium. http://www.isocarp.net/Data/case_studies/1092.pdf
- Cihangir Çamur, K., Roshani, M., & Pirouzi, S. (2017). Using space syntax to assess safety in public areas - *Case study of tarbiat pedestrian area*, Tabriz-Iran. IOP Conference Series: Materials Science and Engineering. 245. 082002. 10.1088/1757-899X/245/8/082002.
- D'Ambrosio, C., & Imanishi, R. R. (2008). Deprivation in the Sao Paulo districts: Evidence from 2000. *World Development*, 36(6), 1094–1112. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2007.10.007>
- Das, P., Paria, B., & Firdaus, S. (2021). Juxtaposing consumption poverty and multidimensional poverty: A study in Indian context. *Social Indicators Research*, 153, 469-501. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02519-0>
- Dewilde, C. (2004). The multidimensional measurement of poverty in Belgium and Britain: A categorical approach. *Social Indicators Research*, 68, 331–369.
- Dewilde, C. (2008). *Individual and institutional determinants of multidimensional poverty: A European comparison*. 86, 233–256. <https://doi.org/10.1007/s11205-007-9106-6>
- Dirksen, J., Roncancio, M. P., Wehrmeister, F. C., Ferreira, L. Z., Vidaletti, L. P., Kirkby, K., . . . Hosseinpoor, A. R. (2022). Exploring the potential for a new measure of socioeconomic deprivation status to monitor health inequality. *International Journal for Equity in Health*, 21(56). <https://doi.org/10.1186/s12939-022-01661-0>
- Djahini-Afawoubo, D. M., & Couchoro, M. K. (2020). What happen to multidimensional poverty between 2006 and 2015 in Togo? *Economics Bulletin*, 40(2), 1201-1215.
- Frediani, A. A. (2010). Sen's capability approach as a framework to the practice of development. *Development in Practice*, 20(2), 173-187. <https://doi.org/10.1080/09614520903564181>
- Golgher, A. (2015). Multidimensional poverty in urban Brazil: Income, assets and expenses. *International Journal of Social Economics*, 19-38. <https://doi.org/10.1108/ijse-06-2013-0140>
- Golgher, A. B. (2010). Perceived deprivation in Brazil in a multidimensional perspective. *Revue D'Économie Régionale & Urbaine*, 195-211. <https://doi.org/10.3917/reru.102.0195>
- Hernández, J. E., & Zuluaga, B. (2022). Vulnerability to multidimensional poverty: An application to Colombian households. *Social Indicators Research*, 164, 345-371. <https://doi.org/10.1007/s11205-022-02961-2>
- Iqbal, A., Siddiqui, A., & Zafar, M. (2020). A geographically disaggregated analysis of multidimensional poverty in Punjab. *International Journal of Social Economics*, 47(3), 365-383. <https://doi.org/10.1108/IJSE-01-2019-0037>
- Khan, A. U., Saboor, A., Hussain, A., Sadiq, S., & Mohsin, A. Q. (2013). Investigating multidimensional poverty across the regions in the Sindh province of Pakistan. *Social Indicator Research*, 119(2), 515-532. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0511-8>
- Khan, A., Saboor, A., Hussain, A., Abid, Sadiq, S., & Mohsin, A. Q. (2014). Poverty assessment as a multidimensional socioeconomic concept: The case of the Rawalpindi region in Pakistan. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*, 24(4), 238-250. <https://doi.org/10.1080/02185385.2013.844724>
- Machado, A. F., Golgher, A. B., & Antigo, M. F. (2014). Deprivation viewed from a multidimensional perspective: The case of Brazil. *CEPAL REVIEW*, 125-146.
- Mahadevana, R., & Hoangb, V. N. (2016). The nexus between poverty and deprivation in Vietnam. *Journal of Policy Modeling*, 38(2), 290-303. <https://doi.org/10.1016/j.jpolmod.2016.01.001>
- Mahmood, R., & Hussain, I. (2020). Multidimensional Poverty Index (MPI) for urban and rural regions of Pakistan. *International Transaction Journal of Engineering, Management, & Applied Sciences & Technologies*.
- Martínez-Martínez, O. A., Coutino, B., & Ramirez-Lopez, A. (2022). Beyond multidimensional poverty: Challenges of measurement and its link with social policy in Mexico. *International Journal of Sociology and Social Policy*, 42(1/2), 42-59. <https://doi.org/10.1108/IJSSP-01-2021-0021>

- Mohanty, S. K., & Vasishtha, G. (2021). Contextualizing multidimensional poverty in urban India. *Poverty & Public Policy*, 13(3), 234-253. <https://doi.org/10.1002/pop4.314>
- Ouzzani, M., Hammady, H., Fedorowicz, Z., & Elmagarmid, A. (2016). Rayyan—A web and mobile app for systematic reviews. *Systematic review*, 5(210). <https://doi.org/10.1186/s13643-016-0384-4>
- Page, M. J., McKenzie, J. E., Bossuyt, P. M., Boutron, I., Hoffmann, T. C., Mulrow, C. D., . . . Moher, D. (2021). The PRISMA 2020 Statement: An updated guideline for reporting systematic reviews. *BMJ*, 372(71). <https://doi.org/10.1136/bmj.n71>
- Pham, A. Q., & Pundarik, M. (2018). Measurement of poverty in multiple dimensions: The case of Vietnam. *Social Indicators Research*, 138, 953–990. <https://doi.org/10.1007/s11205-017-1691-4>
- Pham, A. T., Pundarik, M., & Vu, H. (2021). Estimating poverty and vulnerability to monetary and non monetary poverty: The case of Vietnam. *Empirical Economics*, 61(6), 3125-3177. <https://doi.org/10.1007/s00181-020-01991-4>
- Pinilla-Roncancio, M., Mactaggart, I., Kuper, H., & Dionicio, C. (2020). Multidimensional poverty and disability: A case control study in India, Cameroon, and Guatemala. *SSM - Population Health*, 11(4), 100591. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2020.100591>
- Rahman, S. (2018). A critical examination of inter-temporal spatial poverty trends in Bangladesh: The case of the East–West divide. *South Asia Economic Journal*, 19(1), 108–123. <https://doi.org/10.1177/1391561418763469>
- Roncancio, M. P., & Silva, R. (2018). Children in Angola: Poverty, deprivation and child labour. *Child Indicators Research*, 11, 981-1005. <https://doi.org/10.1007/s12187-017-9471-x>
- Saboor, A., Khan, A., Hussain, A., Ali, I., & Mahmood, K. (2015). Multidimensional deprivations in Pakistan: Regional Variations and Temporal Shifts. *The Quarterly Review of Economics and Finance*, 56, 57-67. <https://doi.org/10.1016/j.qref.2015.02.007>
- Saleem, H., Shabbir, M., & Khan, B. (2019). Re-examining multidimensional poverty in Pakistan: A New Assessment of Regional Variations. *Global Business Review*, 22(6), 1441-1458. <https://doi.org/10.1177/0972150919844412>
- Salvucci, V., Betti, G., & Gagliari, F. (2012). Multidimensional and fuzzy measures of poverty at regional level in Mozambique. *Economy of Region*. <https://doi.org/10.17059/2014-4-9>
- Sen, A. (1984). *The living standard*. Oxford: Oxford Economic Papers.
- Sen, A. (1993). *Capability and well-being in: Nussbaum*. Clarendon Press.
- Sevinc, D. (2020). How poor is poor? A novel look at multidimensional poverty in the UK. *Social Indicators Research*, 149(3), 833-859. <https://doi.org/10.1007/s11205-020-02273-3>
- Steinert, J. I., Cluver, L. D., Torres, G. M., & Vollmer, S. (2016). One size fits all? The validity of a composite poverty index across urban and rural households in South Africa. *Social Indicators Research*, 136(1), 51-72. <https://doi.org/10.1007/s11205-016-1540-x>
- Tanwar, N., & Hooda, B. (2018). Aspect based multidimensional poverty status of households in rural and urban Haryana. *International Journal of Agricultural and Statistical Sciences*, 14(1), 339-348.
- Tanwar, N., Hooda, E., Hooda, B. K., Nimbrayan, P. K., & Kaur, K. (2019). Assessment of aspect based multidimensional poverty in urban Haryana. *Economic Affairs*, 64(2), 407-415. <https://doi.org/10.30954/0424-2513.2.2019.17>
- Tedong, P. A., Abdullah, M. F., Jani, R., & Dali, M. M. (2022). Multidimensional poverty and well-being of Iban community in East Malaysia. *Asia Pacific Journal of Social Work and Development*, 32(2), 113-130. <https://doi.org/10.1080/02185385.2021.2014352>
- UNDP. United Nations Development Programme. (2022). Multidimensional Poverty Index (MPI): Unpacking deprivation bundles to reduce multidimensional poverty <https://hdr.undp.org/content/2022-global-multidimensional-poverty-index-mpi#/indicies/MPI>
- UNEP. United Nations Environment Programme. (2021). Pollution Action Note – Data you need to know. Retrieved May 30, 2023, https://www.unep.org/interactive/air-pollution-note/?gclid=CjwKCAjw-7OIBhB8EiwAnoOEKxOAD9vsuu-ANU1BdgWbkXpxOXVIEfwYObLunGgD-YGOhbCSsH74NhoC4SgQAvD_BwE (September 7)
- Vollmer, F., & Alkire, S. (2022). Consolidating and improving the assets indicator in the global multidimensional poverty index. *World Development*, 158. <https://doi.org/10.1016/j.worlddev.2022.105997>
- Wagle, U. (2005). Multidimensional poverty measurement with economic well-being, capability, and social inclusion: A case from Kathmandu, Nepal. *Journal of Human Development*, 6, 301-328. <https://doi.org/10.1080/14649880500287621>
- Walker, R. (2015). Multidimensional poverty. *GSDRC Applied Knowledge Service*, 22.
- Wu, Y., & Qi, D. (2016). The breadth and depth of multidimensional child poverty in China. *International Journal of Social Welfare*, 25, 373–387. <https://doi.org/10.1111/ijsw.12209>
- Yang, J., & Pundarik, M. (2021). Monetary and non-monetary poverty within urban locals and rural migrants in China using inequality-sensitive poverty measures. *The B.E. Journal of Economic Analysis & Policy*, 22(1), 29-66. <https://doi.org/10.1515/bejeap-2021-0193>
- Yu, J. (2013). Multidimensional poverty in China: Findings based on the CHNS. *Social Indicators Research*, 112, 315–336. <https://doi.org/10.1007/s11205-013-0250-x>
- Yuheng, L., Qihui, J., & Ao, L. (2022). Understanding the multidimensional poverty in South Asia. *Journal of Geographical Sciences*, 32(10), 2053-20

Women Entrepreneurship in Tourism Industry; General Outlook of Turkey

Turizm Endüstrisinde Kadın Girişimciliği; Türkiye'nin Genel Görünümü

Ozlem Ozdemir ^{ORCID}

Regent's University London, United Kingdom, ORCID: 0009-0000-4423-3760

Abstract / Öz

Tourism continues to grow and has been perceived as a fertile sector for entrepreneurial initiatives. The importance of women in business life as an entrepreneur has become a significant phenomenon in recent decades. Over the past decade, although women entrepreneurs have gained more education and experience, and more women are entering male-dominated occupations, the integration of women into positions of authority within business organisations has achieved only limited success. The predominance of small firms and relatively low entry barriers have led to tourism entrepreneurs being premised on their potential to empower women and provide opportunities specifically for women entrepreneurs (Figueroa-Domecq et al., 2020). According to United Nations (UNWTO) Global Report on Women in Tourism (Ferguson et al., 2019), the majority of the tourism workforce worldwide is female; 54 per cent of people employed in tourism are women compared to 39 per cent in the broader economy. A high proportion of women are employed in the tourism area. However, their function in the sector is dominated by unskilled, low-paid jobs. In this study, women entrepreneurs' position in Turkey has been examined briefly to show their existence by considering their obstacles and challenges.

Turizm büyümeye devam ediyor ve girişimciler için de verimli bir sektör olarak algılanıyor. Kadınların bir girişimci olarak iş hayatındaki önemi son yıllarda önemli bir olgu haline gelmiştir. Son on yılda, kadın girişimcilerin daha fazla eğitim ve deneyim kazanması ve daha fazla kadının erkek egemen mesleklerde yer almasına rağmen, kadınların ticari kuruluşlarda yetkili pozisyonlara entegrasyonu sınırlı bir başarı yaratmıştır. Küçük firmaların sektördeki baskınlığı ve sektöre girişte yaşanan göreceli düşük engeller, girişimci kadınları kendileri için fırsatlar sağlama potansiyellerini ortaya çıkarmasına yönlendirmiştir (Figueroa-Domecq et al., 2020). Birleşmiş Milletler (UNWTO) Turizmde Kadın Raporu'na göre, dünya çapındaki turizm işgücünün çoğunluğu kadındır; turizmde istihdam edilenlerin yüzde 54'ü kadınsa, ekonominin genelinde bu oran yüzde 39'dur. Turizm alanında yüksek oranda kadın istihdam edilmesine rağmen kadınlar ağırlıklı olarak vasıfsız, düşük ücretli işlerde istihdam edilmektedirler. Bu çalışmada, kadın girişimcilerin Türkiye'deki konumu, engelleri ve zorlukları ve varlıkları dikkate alınarak kısaca incelenmiştir.

To cite: Ozdemir Ö. (2023). Women entrepreneurship in tourism industry; general outlook of Turkey. *Geographies, Planning & Tourism Studios*, 3(1): 70-75.
<https://doi.org/10.5505/gpts.2023.07279>

Article Info/Makale Bilgisi

Received : 30.06.2023

Accepted : 15.06.2023

Keywords

Tourism
Entrepreneurship
Turkey

Anahtar Kelimeler

Turizm
Kadın girişimciliği
Türkiye

Corresponding Author/ Sorumlu Yazar

O. Ozdemir:
ozdemiro@regents.ac.uk

1. Introduction

Tourism is accepted as one of the critical economic activities worldwide. It's incredible to see that despite the challenges brought on by the COVID-19 pandemic, the Travel & Tourism sector has managed to bounce back and make a significant impact on the global economy. According to the World Travel and Tourism Council (WTTTC) annual report, the sector contributed 7.6% to the global GDP in 2022, which is a remarkable 22% increase from the previous year. In terms of employment, this sector has created 22 million new jobs, representing an impressive 7.9% increase. It's heartening to see that Travel & Tourism is on the road to recovery and has the potential to continue growing in the future. It's imperative to note that international tourism is finally beginning to recover after the COVID-19 pandemic. As per the United Nations World Tourism Organisation (UNWTO) report, arrivals have reached 57% of pre-pandemic levels in the first seven months of 2022. This is a positive indication that the Travel & Tourism sector is making a resounding comeback, which is crucial for the global economy.

Entrepreneurs need to possess specific characteristics, like the risk taker, innovative, creator of an enterprise etc., According to Solvoll et al. (2015), tourism entrepreneurship stands apart from other types of entrepreneurship in

that tourism entrepreneurs are driven more by the desire to achieve a better quality of life than by the desire to make profits. As this type of entrepreneurship is characterised by the desire to create a business that supports a particular lifestyle, such as travel, leisure or culture, tourism entrepreneurs need to be lifelong learners who are open to new ideas, knowledge, and experiences additional to other entrepreneurial characteristics. However, even though the entrepreneurship rate in tourism industry is higher than other industries and the percentage of women who work in the tourism industry is high, unfortunately, unskilled, low-paid jobs dominate women function in this industry.

This paper aims to bring attention to the often-overlooked issue of women entrepreneurship in the Turkish tourism industry. Despite the country's paternalistic culture, there has been a lack of research in this area. It is crucial to address the challenges and opportunities faced by women entrepreneurs in this field, and this research will contribute to the growing literature on the topic. Gender diversity and inclusivity are crucial in the tourism sector, and it is imperative to explore this issue further in other cultures and regions around the world.

2. Entrepreneurship in Tourism

Entrepreneurship has been proven to be a vital contributor to socioeconomic growth and development. Not only does it provide countless job opportunities, but it also offers a diverse range of goods and services to consumers, thereby increasing national prosperity and competitiveness.

Entrepreneurship in the field of tourism is known as tourism entrepreneurship and it covers all activities that offers product and services related to tourism. The tourism industry is a vast and diverse landscape, encompassing an extensive range of services and opportunities to cater to the interests of every traveler. The industry comprises of various elements, including transportation, lodging, catering, travel agencies, tour operators, entertainment, art and handicraft production, marketing, sports tourism, zoos, botanical gardens, and more (Rusu et al., 2017). These services are essential to providing tourists with a memorable and enjoyable experience during their travels. It's vital that these industries continue to work together to create a safe and comfortable environment for travellers from all over the world.

In these contexts, it can be said that tourism industry is made up of a variety of organizations that work together to provide a range of services and experiences that cater to the needs and preferences of travellers. From accommodations and dining options to transportation and tour operators, each aspect of the industry is dedicated to delivering exceptional services and products that can meet the unique needs of every individual traveler. tourism industry is a mixture of organisations actively involved in the development, (Lordkipanidze et al., 2005). As a result, the people who set up any organisation to development, production and service regarding to meet tourist needs can be defined as tourism entrepreneur. Tourism entrepreneurship plays a crucial role in the growth of tourism-related industries, providing valuable opportunities for regional communities to thrive. Even though tourism entrepreneurship is accepted as a driving force for the economies, researchers assert that this topic is well-represented in practice but is poorly developed and respresented in theoretical aspects even though the existence of view range of topics and opportunities to examine (Fu et al., 2019; Carmichael and Morrison, 2011). As mentioned by Fu et al., (2019) tourism entrepreneurship is rich in practice but poor in theoretical development.

Data shows that tourism continues to grow and has been perceived as a productive sector for entrepreneurial initiatives. Based on a review of the historical thoughts on entrepreneurship, Koh and Hatten (2002) explained all definitions of entrepreneurship. They assert that tourism entrepreneurs need to possess specific characteristics of entrepreneurship like the risk taker, innovative, creator of an enterprise etc., and define tourism entrepreneurs as a creator of touristic enterprises motivated by monetary and/or non-monetary reasons to pursue a perceived market opportunity legally, marginally, or illegally. Like other entrepreneurial initiatives, the acquisition of skills and knowledge through experience is still important, however, there are other factors at play when it comes to entering entrepreneurial activity (Szivas, 2001). However, for a tourism entrepreneur, maintaining a sense of curiosity and continuously seeking out fresh knowledge and experiences is vital to achieving success.

The tourism as a global industry can have a significant impact on local and regional economies, providing new employment opportunities and generating tax revenues. Tourism enterprises can have a significant impact on the local economy by creating and supporting other industries and productive activities. From facilitation and transportation to attractions, accommodation, catering, and travel-related retail businesses, each aspect of the tourism industry can stimulate growth and development in the surrounding area. By providing exceptional services and products that cater to the needs and preferences of travellers. This contributes to regional development, reduces income

inequalities, and provides a source of income diversification for the community. Tourism can undoubtedly have a plethora of positive effects on the economy and community, provided it is executed correctly. It has the potential to generate employment opportunities, facilitate the growth of local businesses, and preserve cultural traditions. Additionally, tourists can gain an insight into and appreciate the local way of life, thereby fostering a sense of mutual understanding between diverse communities. However, it's crucial to ensure that tourism is conducted sustainably and with due respect towards the environment and locals. When approached properly, tourism can be an invaluable tool for bringing about positive change.. Nonetheless, the tourism industry still has the potential to provide significant economic benefits to local and regional communities, creating new employment opportunities and generating tax revenues. This can lead to improved regional development, reduced income inequalities, and greater income diversification for the community. Overall, the impact of tourism on the economy and the people who live in the region can be positive. Contrary to popular belief, the tourism industry suggests that expertise and experience are not necessarily the most important factors when entering the field. In fact, many individuals enter tourism without any technical skills or knowledge because it is relatively easy to get started (Szivas, 2001). However, this observation underestimates the skills and knowledge of tourism entrepreneurship, and this assumption can be the relevant research topic for future studies.

3. Women Entrepreneurship in Turkey

In recent years, the role of women in business has become increasingly important, particularly in the field of entrepreneurship. Even though more and more women are gaining education and experience, and breaking into traditionally male-dominated industries, there is still a long way to go when it comes to achieving gender parity in positions of authority within business organisations. Studies have shown that men and women tend to be perceived differently when it comes to leadership roles, with women often being seen as the primary caregiver and men as the primary breadwinner. However, with the right support and resources, there is no reason why women cannot be just as successful as men in the world of business. In short, entrepreneurship is a gendered action.

It is inspiring to witness the increasing presence of women entrepreneurs in the business realm, regardless of the country's level of development. It is imperative to empower and endorse female entrepreneurs, as they offer unique insights and expertise. By promoting gender equality in the world of business, we can foster a more diverse and inventive economy. It is unfortunate that the business world in many developing countries is still plagued by patriarchal beliefs and practices, which can greatly hinder the success of women entrepreneurs. These stereotypes and gendered constraints can be particularly prevalent in places like Turkey, making it all the more challenging for women to achieve their goals. Despite these obstacles, it is inspiring to see the determination of female entrepreneurs who are committed to effectuating positive change in their communities. While there is still progress to be made in terms of increasing female participation rates, it's heartening to see that consciousness is shifting and success stories of women entrepreneurs are being recognized. With continued support and resources, I believe that Turkish women can continue to break barriers and achieve great things in business and beyond. According to the recently published Global Gender Gap Report (2023) by the World Economic Forum, Turkey has made significant progress in closing the gender gap in estimated earned income as well as for professional and technical workers. This is certainly a positive development, but unfortunately, the gap has widened when it comes to wage equality and female representation in the parliament. Nonetheless, it is encouraging to see the strides that are being made towards gender equality in Turkey.

Even though the participation of women entrepreneurs has increased all around the world, and women are very active globally in a wide variety businesses and contexts, according to Global Entrepreneurship Monitor (GEM) Report (2021/22), no country has more active women than men. According to World Economic Forum Global Gender Gap Index (2023), no country has yet achieved full gender parity. It's worth noting that Europe has the highest gender parity among all regions, with a 76.3% rating across all subindexes. It's impressive to see that one-third of the countries in the region rank in the top 20, and 20 out of the 36 countries have at least 75% parity. Iceland, Norway, and Finland are particularly noteworthy for their gender parity achievements, both regionally and globally. However, it's concerning to see that Hungary, Czech Republic, and Cyprus rank at the bottom of the region. Eurasia and Central Asia holds a solid 4th place among the eight regions in terms of the overall Gender Gap Index, with a parity score of 69%. Nevertheless, it's worrisome that the parity score has remained stagnant since the 2020 edition, though there has been a modest improvement of 3.2 percentage points since 2006. Moldova, Belarus, and Armenia lead the region while Azerbaijan, Tajikistan, and Türkiye are at the bottom. The highest and lowest ranked countries differ by 14.9 percentage points in terms of parity. Unfortunately, at the current pace, it will take 167 years for the Eurasia and Central Asia region to achieve gender parity.

It's really disheartening to hear about the obstacles that women in Turkey have to face when trying to pursue their entrepreneurial dreams. It's important to create a level playing field for all aspiring business owners, regardless of gender, so that everyone has an equal shot at success. Entrepreneurship is a challenging journey that comes with a plethora of hurdles. Financial issues are just one of the many obstacles that businesses face. In addition to financial concerns, entrepreneurs often struggle with personnel issues, marketing difficulties, and a lack of engagement with business partners. This can make it challenging to secure lines of credit or hire outside services when you lack experience or connections. Unfortunately, these challenges are often compounded by societal norms, including patriarchal values and traditional gender roles. Limited access to education and training opportunities, as well as formal and informal networks, can also hinder business growth. Recognizing these barriers is crucial in overcoming them and building a thriving business. It's no wonder that women feel conflicted between their roles as entrepreneurs and their roles in family life. However, with continued support and resources, I believe that Turkish women can overcome these barriers and achieve their full potential in business and beyond. Scholars argue that women tend to set up a business to gain respect by supporting their families, achieving economic dependence or having independence due to increasing economic position. Even though the reason might be varied across cultures, the main reasons can be summarised as independence both for their life and economic position.

The predominance of small firms and relatively low entry barriers have led to tourism entrepreneurs being premised on their potential to empower women and provide opportunities specifically for women entrepreneurs (Figueroa-Domecq et al., 2020)

4. Women Entrepreneurship in Tourism

It's interesting to note that the tourism industry has a higher percentage of female workers compared to other industries. According to a report by UN Women in Tourism, 54% of people employed in tourism are women, while the broader economy only has 39% female workers. This shows that the tourism industry is an important avenue for women to enter the workforce and contribute to the economy. It's great to see that more and more women are taking on roles in tourism and making a positive impact in the industry. Women's entrepreneurship in the tourism industry is crucial to achieving the United Nations' Sustainable Development Goals of promoting gender equality and economic growth. The UN World Tourism Organization recognizes this and encourages the support and advancement of women in the industry. By empowering women entrepreneurs in tourism, we can create a more equal and prosperous society for all (UNWTO). It is important to note that a significant number of women are employed in the tourism industry. This unequivocally proves that women possess the necessary skills and abilities to make valuable contributions to this field. However, as indicated by Cave and Kilic (2010), the percentage of women who work in the tourism industry is high, but unskilled, low-paid jobs dominate their function. The reasons of chosen women for mainly low skilled job has been examined by Pastore et al. (2021), and according to them, many service sector jobs, particularly in tourism, are strongly related to gender and tend to have low pay, low productivity, and seasonal working conditions. This can make it challenging for workers to earn a stable income and support themselves and their families throughout the year. It's important for employers and policymakers to work together to address these issues and create more equitable and sustainable employment opportunities in the tourism industry and beyond.

Turkey unquestionably possesses the potential to revolutionize its tourism industry. Its rapidly developing market demography enables it to emerge as a major player in the global tourism market and Turkish entrepreneurs plays a crucial role for branding Turkish Tourism Industry (Dincer et al., 2015). Turkey's rich historical heritage, with its wealth of knowledge and experience, has undoubtedly had a positive impact on the country's entrepreneurs. The deep roots of Turkey's history have provided a strong foundation for innovation and creativity in the business world, allowing entrepreneurs to draw upon a vast array of resources and inspiration. From the ancient Greeks and Romans to the Ottoman Empire and beyond, Turkey's historical legacy is a testament to the resilience and ingenuity of its people. By learning from the past and building upon its successes, Turkey's entrepreneurs are poised for continued growth and success in the years to come. It's crucial to acknowledge that the tourism sector boasts numerous structural features that present ample opportunities for female entrepreneurs. From product diversification to emerging tourism trends and a rapidly expanding industry, women have endless possibilities to leave their mark in this field. It's imperative to recognize the potential that exists here and provide unwavering support for women seeking to pursue entrepreneurial ventures within the tourism sector. With the appropriate resources and guidance, there are no boundaries to what women can accomplish in this exhilarating and ever-evolving industry (Yildirim et al., 2020). In Turkey, women are presented with greater job opportunities at various levels in larger hotel organizations. This is due to the higher level of professionalism and departmentalization found in these organizations, compared

to smaller hotels and pensions. This is a positive development for women in the hospitality industry, as it provides them with the chance to showcase their skills and make a significant contribution to the growth and success of the industry (Tucker, 2007). As Tosun (2001) has pointed out, Turkey is currently experiencing some very difficult macro-economic challenges. High unemployment rates, rapid growth of the working-age population, high inflation and interest rates, as well as increasing deficits in the current account of balance of payments and mounting debt are all contributing to this situation. These challenges are not easy to tackle, but with the right strategies and policies in place, Turkey can overcome them and emerge stronger than ever before. It's important to remain optimistic and focused on finding solutions to these issues. Given these challenges, it is clear that there is a pressing need for the development of tourism as a long-term investment. While there may be short-term benefits to be gained, it is essential to prioritize long-term growth and stability in order to address these underlying economic issues. I strongly believe that women's participation in entrepreneurship is crucial for the growth and success of both developed and developing economies. A thriving economy that benefits everyone is only possible through entrepreneurship. As someone who understands the positive impact of entrepreneurship, I cannot stress enough the significance of encouraging individuals to pursue their entrepreneurial dreams. It is important to empower more women to take the leap and achieve success as entrepreneurs.

According to literature, most of the touristic organisations are the small and medium sized enterprises, and majority of those enterprises are owned and managed by men (Jaafar et al., 2011). Female entrepreneurship in tourism industry has been examined mostly in a regional context. In their 2018 study, Serafimova and Petrevska analyzed the role of women who run tourism businesses in Macedonia. They aimed to identify the major obstacles that prevent them from advancing their entrepreneurial pursuits. The study sheds light on the challenges faced by women entrepreneurs in the tourism industry, and highlights the need for support and resources to help them overcome these obstacles. Vujko et al., (2019) examined the women's empowerment in the tourism industry in the rural, developing-context of Serbia. In 2022, Ghosh conducted a thorough investigation into the factors that drive female entrepreneurship in the tourism and hospitality sector across 30 European nations. The research aimed to uncover the key determinants that affect women's ability to start and run successful ventures in this industry. By analyzing a wide range of data, including economic indicators, social and cultural factors, and regulatory frameworks, Ghosh was able to identify several critical factors that significantly impact female entrepreneurship in the tourism and hospitality sector. How female entrepreneurs in the tourism sector develop their networks in the Sri Lankan context has been examined by Surangi (2022). In the Turkish tourism industry, there seems to be limited research that is devoted to entrepreneurship. However, there have been some notable exemptions to this trend, with studies focusing on the context of sustainability (Tosun, 2001; Tosun, 1998), economic contribution (Dincer et al., 2015), refugee entrepreneurship (Alrawadieh et al., 2021; Alrawadieh et al., 2019), human resources (Yesiltas, 2010) and women (Tucker, 2007). However, as they are considered as a new engine of growth in developing countries, there is a large body of literature examined the importance of Turkish women entrepreneurship. However, less of the literature has examined the women existence in tourism industry. Unlike the management literature, very few study examined the obstacles of women in tourism industry, even though women entrepreneurs in tourism industry is higher than men.

5. Conclusion

The field of tourism entrepreneurship is increasingly acknowledging the importance of gender as a critical factor. It is important to acknowledge that while tourism entrepreneurship is often encouraged as a means of offering women flexible and varied employment options, research cautions that it could also reinforce traditional gender roles by offering temporary and part-time positions in industries that are traditionally associated with a specific gender.

Turkish women entrepreneurs are determined to succeed in tourism and believe that their education and experience make them well-prepared for the task. They are confident that there are no limits to what they can achieve in this field. However, it is important to remember that tourism entrepreneurship can sometimes reinforce traditional gender roles, as it often provides temporary and part-time positions in industries that are traditionally associated with a specific gender. Despite this confidence, they face obstacles due to Turkey's paternalistic environment and cultural factors. It is important to address these issues in order to support and encourage the entrepreneurship of Turkish women, who have the potential to contribute greatly to the country's economic growth and stability. Therefore, future research can analyse the impact of the regional culture on women entrepreneurs in tourism industry. Women entrepreneurship in Family-owned tourism enterprises, obstacles of women entrepreneurs in different sectors in tourism industry, social women entrepreneurship in Turkey tourism industry and LGBTQ entrepreneurs in this sector can be ideas for the future research for the researchers in this area.

References

- Alrawadieh, Z., Karayilan, E., & Cetin, G. (2019). Understanding the challenges of refugee entrepreneurship in tourism and hospitality. *Service Industries Journal*, 39(9/10), 717–740. <https://doi.org/10.1080/02642069.2018.1440550>
- Alrawadieh, Z., Altinay, L., Cetin, G., & Şimşek, D. (2021). The interface between hospitality and tourism entrepreneurship, integration and well-being: A study of refugee entrepreneurs. *International Journal of Hospitality Management*, 97, (1-12). <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2021.103013>
- Carmichael, B., & Morrison, A. (2011). Tourism entrepreneurship research. *Tourism Planning and Development*, 8(2), 115–119. <https://doi.org/10.1080/21568316.2011.573910>
- Cave, P., & Kilic, S. (2010). The role of women in tourism employment with special reference to Antalya, Turkey. *Journal of Hospitality Marketing & Management*, 19(3), 280–292. <https://doi.org/10.1080/19368621003591400>
- Dinçer, F., Dincer, M., & Yilmaz, S. (2015). The economic contribution of Turkish tourism entrepreneurship on the development of tourism movements in Islamic Countries. *Procedia - Social and Behavioral Sciences*, 195, 413-422. <https://doi.org/10.1016/j.sbspro.2015.06.483>
- Ferguson, L., Boonabaana, B., Khoo-Lattimore, C., & Alarcon, D.M. (2019). *Global report on women in tourism: Second edition (English)*. World Bank Group. <http://documents.worldbank.org/curated/en/286111585730747980/Second-Edition>
- Figueroa-Domecq, C., Jong, A., & Williams, A. M. (2020). Gender, tourism & entrepreneurship: A critical review. *Annals of Tourism Research*, 84. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2020.102980>
- Fu, H., Okumus, F., Wu, K., & Köseoglu, M. A. (2019). The entrepreneurship research in hospitality and tourism. *International Journal of Hospitality Management*, 78, 1–12. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2018.10.005>
- Ghosh, S. (2022). Female entrepreneurs in the hospitality industry: A Panel Causality Analysis of EU countries. *Arthaniti: Journal of Economic Theory & Practice*, 21(1), 93–116. <https://doi.org/10.1177/0976747920942486>
- Global Entrepreneurship Monitor. (2022). Global Entrepreneurship Monitor (GEM) 2021/2022 Women’s Entrepreneurship Report. <https://www.gemconsortium.org/reports/womens-entrepreneurship>
- Jaafar, M., Abdul-Aziz, A. R., Maideen, S. A., & Mohd, S. Z. (2011). Entrepreneurship in the tourism industry: Issues in developing countries. *International Journal of Hospitality Management*, 30(4), 827–835. <https://doi.org/10.1016/j.ijhm.2011.01.003>
- Koh, K. Y., & Hatten, T. S. (2002). The tourism entrepreneur: The overlooked player in tourism development studies. *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 3(1), 21. https://doi.org/10.1300/J149v03n01_02
- Lordkipanidze, M., Brezet, H., & Backman, M. (2005). The entrepreneurship factor in sustainable tourism development. *Journal of Cleaner Production*, 13(8), 787-798. <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2004.02.043>
- Pastore, F., Webster, A., & Hope, K. (2021). Assessing the role of women in tourism related sectors in the Caribbean. *International Journal of Tourism Research*, 23(3), 378–400. <https://doi.org/10.1002/jtr.2413>
- Rusu, S., Anda, M., & Lucian, F. I. (2017). Entrepreneurship in tourism - reasons, necessary resources and impediments. *Ecoforum*. 6(3)13. <http://www.ecoforumjournal.ro/index.php/eco/article/view/666/420#>
- Serafimova, M. & Petrevska, B. (2018) Female entrepreneurship in tourism: A strategic management perspective in Macedonia. *Journal of Applied Economics and Business*, 6 (1). 21-32.
- Solvoll, S., Alsos, G. A., & Bulanova, O. (2015). Tourism entrepreneurship – review and future directions. *Scandinavian Journal of Hospitality & Tourism*, 15, 120–137. <https://doi.org/10.1080/15022250.2015.1065592>
- Surangi, H. A. K. N. S. (2022). A critical analysis of the networking experiences of female entrepreneurs: A study based on the small business tourism sector in Sri Lanka. *Journal of Innovation & Entrepreneurship*, 11(1), 1–19. <https://doi.org/10.1186/s13731-022-00255-y>
- Szivas, E. (2001). Entrance into tourism entrepreneurship: A UK case study. *Tourism and Hospitality Research*, 3(2), 163–172.
- Tosun, C. (1998). Roots of unsustainable tourism development at the local level: The case of Urgup in Turkey. *Tourism Management*, 19(6), 595–610. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(98\)00068-5](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(98)00068-5)
- Tosun, C. (2001). Challenges of sustainable tourism development in the developing world: The case of Turkey. *Tourism Management*, 22(3), 289–303. [https://doi.org/10.1016/S0261-5177\(00\)00060-1](https://doi.org/10.1016/S0261-5177(00)00060-1)
- Tucker, H. (2007). Undoing shame: Tourism and women’s work in Turkey. *Journal of Tourism & Cultural Change*, 5(2), 87–105. <https://doi.org/10.2167/jtcc089.0>
- Vujko, A., Tretiakova, T. N., Petrović, M. D., Radovanović, M., Gajić, T., & Vuković, D. (2019). Women’s empowerment through self-employment in tourism. *Annals of Tourism Research*, 76, 328–330. <https://doi.org/10.1016/j.annals.2018.09.004>
- World Economic Forum. (2023). *Global Gender Gap Report 2023*. https://www3.weforum.org/docs/WEF_GGGR_2023.pdf
- World Travel and Tourism Council (WTTC). (2023 Nisan 10). *Economic Impact Research*. <https://wtcc.org/research/economic-impact>.
- Yeşiltaş, M. (2010). Tourism education in Turkey and implications for human resources. *Anatolia: An International Journal of Tourism and Hospitality Research*, 21(1), 55–71. <https://doi.org/10.1080/13032917.2010.9687090>
- Yildirim, G., Tarinc, A., & Kilinc, C.. (2020). Women entrepreneurship in tourism: The case of Turkey. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 2020, 8 (4), 2462-2477. <https://doi.org/10.21325/jotags.2020.721>